

BANKA QENDRORE E REPUBLIKES SË KOSOVËS
CENTRALNA BANKA REPUBLIKE KOSOVA
CENTRAL BANK OF THE REPUBLIC OF KOSOVO

**PRIRUČNIK NADZORA NA
OSNOVU RIZIKA ZA
BANKE**

S E P T E M B A R 2 0 1 5

U skladu sa članom 36, stav 1, tačka 1.4 Zakona br. 03 / L-09 o Centralnoj banci Republike Kosovo, i člana 16. Statuta Centralne banke Republike Kosova, Izvršni odbor, na sednici održanoj 13. avgusta, 2015 odobrio je:

PRIRUČNIK NADZORA NA OSNOVU RIZIKA ZA BANKE

Priština, avgust 2015. godine

IZDAVAČ

Centralna Banka Republike Kosovo ©
Departman bankarskog nadgledanja
33 Garibaldi, Priština 10000
Tel: ++381 38 222 243
Fax: ++381 38 243 763

INTERNET STRANICA

www.bqk-kos.org

AUTORI

Departman za nadzor banaka

TEHNIČKI UREDNIK

Butrint BOJAJ

S A D R Ž A J

1.	UVOD	9
2.	SVRHA PRIRUČNIKA.....	11
3.	PROCES NADZORA NA OSNOVU PROCENE RIZIKA	12
3.1.	KORAK 1 – UPOZNAVANJE SA BANKARSKOM INSTITUCIJOM	14
3.1.1.	Ciljevi	14
3.1.2.	Pozadina	14
3.1.3.	Postupci	15
3.1.4.	Dodatak I – 1: Uzorak (primer) o osnovnim znanjima banke/specifične informacije (core knowledge).....	19
3.1.5.	Dodatak I – 2: Uzorak (primer) o profilu rizika banke (risk profile)	22
3.1.6.	Ciljevi	27
3.1.7.	Pozadina	27
3.1.8.	Postupci	36
3.1.9.	Dodatak II: Matrica rizika	37
3.1.10.	Dodatak III: Obrazac kratkog pregleda procene rizika.....	38
3.2.	Korak 3 – Planiranje rasporeda nadzornih aktivnosti	39
3.2.1.	Ciljevi	39
3.2.2.	Pozadina	39
3.2.3.	Postupci	40
3.2.4.	Dodatak IV: Ilustrativni obrazac za plan nadzora	40
3.3.	Korak 4 – Određivanje aktivnosti ispitivanja	42
3.3.1.	Ciljevi	42
3.3.2.	Pozadina	42
3.3.3.	Postupci	43
3.3.4.	Dodatak V – 1: Obrazac memoranduma obima za neposredno ispitivanje 44	
3.3.5.	Dodatak V – 2: Uzorak (primer) memoranduma obima (scope memo) za neposredna ispitivanja	45
3.3.6.	Dodatak VI: Primer za nalog obaveštenja i nalog zahteva predstavljen je na sledeći način:	50
3.4.	Korak 5 – Neposredno (on-site) ispitivanje.....	60
3.4.1.	Ciljevi	60
3.4.2.	Pozadina	61
3.4.3.	Minimalni obim postupaka procene	61
3.4.4.	Standardni obim postupaka procene.....	61
3.4.5.	CAMELS rejting sistem	62
3.4.6.	Postupci	63

A. PLANIRANJE I UPRAVLJANJE ISPITIVANJEM	64
Dodatak VII: Radni papiri	65
B. ISPITIVANJE KVALITETA AKTIVE I KREDITNOG RIZIKA	66
1. Opis	66
2. Postupci procene	66
2.1. Minimalni obim procene	66
2.2. Standardna procena	68
C. ISPITIVANJE RIZIKA LIKVIDNOSTI	74
1. Opis	74
2. Postupci procene	74
2.1. Minimalni obim procene	74
2.2. Standardna procena	75
D. ISPITIVANJE RIZIKA KAMATNE STOPE	82
1. Opis	82
2. Postupci procene	82
2.1. Minimalni obim procene	82
2.2. Standardna procena	83
E. ISPITIVANJE OPERATIVNOG RIZIKA	87
1. Opis	87
2. Postupci procene	87
2.1. Minimalni obim procene	87
F. ISPITIVANJE ADEKVATNOSTI KAPITALA	97
1. 1. Opis	97
2. 2. Postupci procene	97
2.1. Minimalni obim procene	97
2.2. Standardna procena	98
G. ISPITIVANJE PRIHODA	101
1. 1. Opis	101
2. 2. Postupci procene	101
2.1. Minimalni obim procene	101
2.2. Standardne procene	102
H. ISPITIVANJE RUKOVODSTVA	105
1. 1. Opis	105
2. 2. Postupci procene	105
2.1. Minimalni obim procene	105
2.2 Standardna procena	106
I. ISPITIVANJE OSETLJIVOSTI NA TRŽIŠNI RIZIK	117

1. Opis	117
2. 2. Postupci procene	117
2.1. Minimalni obim procene	117
2.2. Standardna procena	118
J. ISPITIVANJE REVIZIJE I UNUTRAŠNJE KONTROLE	123
1. Opis	123
2. Postupci procene	123
2.1. Minimalni obim procene	123
2.2. Standardna procena	125
K. ISPITIVANJE INFORMATIVNE TEHNOLOGIJE	144
1. 1. Opis	144
2. 2. Postupci procene	144
2.1. Minimalni obim procene	144
2.2. Standardni obim procene	146
L. ZAKLJUČAK ISPITIVANJA	154
Dodatak VIII. Agenda (program) ispitivanja	157
Dodatak IX. Obrazac izveštaja ispitivanja	158
M. ODREĐIVANJE UČESTALOSTI REVIZIJE	167
N. KONSOLIDOVANI NADZOR	168
O. SMERNICE ZA CAMELS REJTING	174
1. Kompozitni rejtinzi	174
1.1. Kompozitni rejting: 1	174
1.2. Kompozitni rejting: 2	174
1.3. Kompozitni rejting: 3	175
1.4. Kompozitni rejting: 4	175
1.5. Kompozitni rejting: 5	175
2. Komponentni rejting	176
2.1. Adekvatnost kapitala	176
2.2. Kvalitet aktive	177
2.3. Rukovodstvo	178
2.4. Prihodi	180
2.5. Likvidnost	181
2.6. Osetljivost na tržišni rizik	182
3.5. Korak 6 – POSREDNI NADZOR U TOKU	184
3.5.1. Ciljevi	184
3.5.2. Pozadina	184
3.5.3. Postupci	186

3.5.4.	Dodatak X: Kratak pregled ključnih pokazatelj	191
4.	ISPITIVANJE FILIJALA STRANIH BANAKA	194
5.	STUPANJE NA SNAGU	194

1. UVOD

Centralna banka Kosova (CBK), slično kao i drugi nadzornici širom sveta, tvrdi da se svrha nadzora finansijskog sistema zasniva na sledeća tri načela:

- Zaštita depozitora;
- Finansijska stabilnost;
- Efikasan i konkurentan finansijski sistem.

Zaštita depozitara je možda najvažniji razlog za vršenje nadzora i regulisanje finansijskog sistema. Znatan deo sredstava pojedinaca, preduzeća i vlada čuva se u bankarskoj instituciji.

Pored brige o bezbednosti depozitara, nadzor finansijskog sistema mora nastojati da pruži stabilan okvir plaćanja. Siguran, prihvatljiv i pouzdan platni sistem je od suštinskog značaja za zdravu ekonomiju. Stoga, bankarski nadzor i regulative sprečavaju da fluktuacija u poslovnim aktivnostima i problemi u pojedinim institucijama izazovu prekid toka transakcija u ekonomiji i naruše poverenje javnosti u čitav finansijski sistem.

Još jedan aspekt efikasnog finansijskog sistema je taj da su klijentima obezbeđene kvalitetne usluge po konkurentnim cenama. Stoga, bankarski nadzor i regulative treba da stvore i primenjuju regulatorni okvir koji podstiče efikasnost i konkurentnost i obezbeđuje adekvatan nivo finansijskih usluga u ekonomiji. Takođe je važno da nadzor i regulative finansijskog sektora zauzmu pristup koji nepotrebno ne ograničava aktivnosti komercijalnih banaka i drugih institucija, ne stavlja ih u nezavidan položaj u odnosu na ostale regulisane firme ili ometa njihovu sposobnost da daju kredite i ispune druge finansijske kredite svojih klijenata. Na kraju, nadzor i regulative treba da neguju finansijski sistem koji se može brzo prilagoditi promenljivim ekonomskim uslovima, tehnološkim naprecima i nadzornim pristupima.

U skladu sa najboljim međunarodnim praksama, CBK je izvršila reviziju nadzornih politika, praksi i postupaka kako bi obezbedila okvir bonitetnog nadzora koji je dinamičan, efikasan, strukturiran i usmeren ka riziku. Rezultat ovoga je usvajanje pristupa Nadzora na osnovu procene rizika (NOPR).

NOPR je strukturiran, ali fleksibilan proces koji je okrenut ka budućnosti, osmišljen da identifikuje, procenjuje, meri, prati i kontroliše/umanjuje/ublažava ključne faktore rizika kojima su pojedine banke i celokupna finansijska industrija izložene. Korišćenjem pristupa NOPR-a, nadzornici procenjuju politike i prakse za upravljanje rizicima koje banke koriste prilikom kontrolisanja/umanjivanja/ublažavanja rizika.

NOPR je usmeren na nivo nadzora u onim oblastima koje su visoko rizične za bezbednost i stabilnost banaka. NOPR takođe podržava CBK u postizanju regulatornih ciljeva, dok istovremeno uzima u obzir potrebu za korišćenjem sopstvenih resursa na najefikasniji i najefektivniji način.

NOPR nadzornicima pruža sredstva i instrumente kako bi mogli da sistematski razmotre sve ključne finansijske aktivnosti (poslovne linije ili operativne oblasti) banaka i da unutar svake ključne funkcionalne oblasti, procene nivo rizika, kvalitet upravljanja rizikom i smer rizika (u opadanju, u porastu, stabilan). Ovo dovodi do razvoja profila rizika banke.

Ovaj priručnik olakšava dosledan nadzorni tretman banaka od strane osoblja Odeljenja za bankarski nadzor (OBN) CBK-a i biće korišćen kao instrument obuke i kao referentni priručnik. Očekuje se da će priručnik biti povremeno ažuriran kako bi se održao korak sa promenama u kosovskoj bankarskoj industriji.

2. SVRHA PRIRUČNIKA

Svrha ovog priručnika predstavlja organizovanje i formalizovanje ciljeva i postupaka nadzora koje usmeravaju ispitivače banaka CBK-a i poboljšavaju kvalitet i doslednost primene nadzornih postupaka. Priručnik pruža posebne smernice u vezi:

- Određivanja i uređivanja strategije nadzora svake banke;
- Određivanja postupaka koji će biti korišćeni tokom ispitivanja svih oblasti banke, uključujući one postupke koje mogu dovesti do ranog otkrivanja trendova koji, ukoliko se nastave, mogu dovesti do pogoršanja stanja banke;
- Procene adekvatnosti praksi i postupaka institucije za upravljanje rizikom, kao i stepen usklađenosti sa njima;
- Procene celokupnog učinka i aktivnosti upravljanja OD-a;
- Pripreme radnih dokumenata koje podržavaju donete zaključke i pomažu u proceni radnog učinka; i,
- Korišćenja objektivnih kriterijuma kao osnovu opštih zaključaka i upućivanja komentara i kritika Izveštaju o ispitivanju (IoI) u pogledu uslova i kvaliteta banke i njenog rukovodstva.

Ispitivači se ohrabruju da koriste ovaj priručnik kao radni vodič i kao referentni priručnik. U većini delova priručnika, postupci služeradi formiranja osnove nadzornih procesa svake pojedinačne banke. Ovi postupci imaju za cilj da dovedu do doslednog i objektivnog nadzora svake institucije. Ispitivači bi trebali biti u stanju da povećaju nivo profesionalnosti i stabilnosti finansijskog sistema podsticanjem svake banke da se pridržava najboljih praksi koje postoje u industriji. Međutim, ni u kom slučaju, ovaj pristup ne treba da obeshrabri razvoj i sprovođenje konceptualno stabilnih i inovativnih praksi od strane pojedinih institucija.

3. PROCES NADZORA NA OSNOVU PROCENE RIZIKA

Postupci za ispitivanje filijala u stranom vlasništvu se nalaze u posebnom priručniku zbog jedinstvenih rizika povezanih sa njima. Nadzorni proces predstavlja potpun ciklus. To je kontinuiran i dinamičan proces koji se sastoji od sledećih koraka:

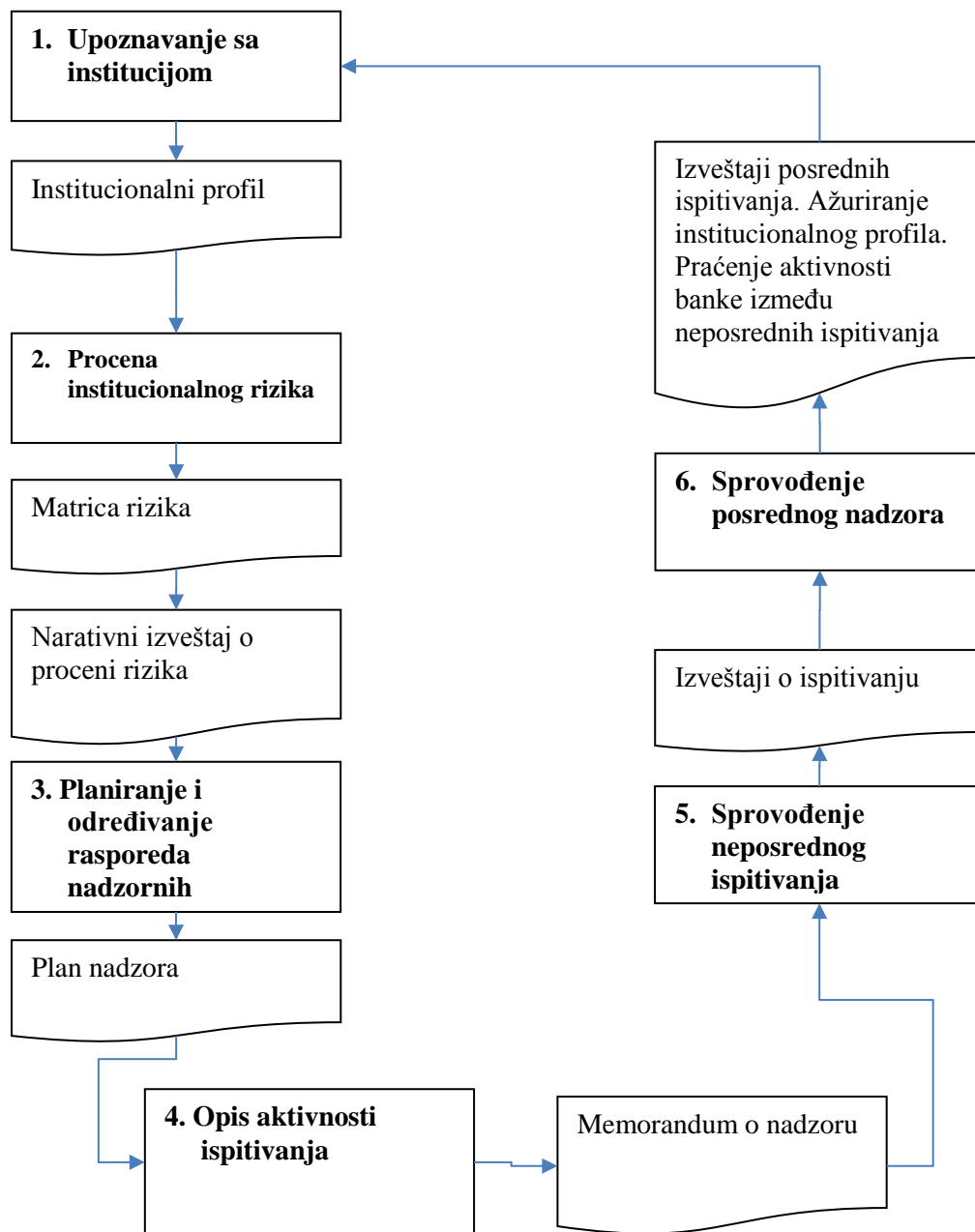
1. *Upoznavanje sa institucijom – Upoznavanje sa jedinstvenim karakteristikama institucije, korporativnom kulturom i profilom rizika;*
2. *Procena institucionalnih rizika – Usmeravanje nadzornih napora na rizike koji predstavljaju najozbiljnije pretnjeposigurnost i stabilnost institucije u skladu sa profilom rizika banke;*
3. *Planiranje / određivanje rasporeda nadzornih aktivnosti – Izrada plana koji odražava probleme nadzora i kako će oni biti ili se rešavaju;*
4. *Definisanje aktivnosti ispitivanja – Opis postupaka i aktivnosti koje će biti sprovedene;*
5. *Sprovođenje neposrednog ispitivanja – Testiranje i potvrđivanje podataka koje je pružila institucija; i*
6. *Posredni nadzor u toku - je proces u toku koji obuhvata periodičnu posrednu analizu podataka dostavljenih od strane banaka i drugih događaja koji mogu uticati na opšte stanje jedne institucije.*

Kako bi CBK mogla da ispuni ciljeve nadzora i sprovede nadzorni ciklus, dužnost regulisanja i nadzora banaka uglavnom vrši Odeljenje za bankarski nadzor (OBN). OBN je trenutno organizovan u tri odseka: Neposredni nadzor, Izveštavanje i analiza (odnosno posredno) i Mikrofinansijske institucije i Nebankarske finansijske institucije. Odsek za neposredan nadzor je odgovoran za neposredna ispitivanja. Odsek za izveštavanje i analizu je odgovoran za sprovođenje posrednih ispitivanja banaka, kako na makro, tako i na mikro ili individualnoj osnovi. Odsek za mikrofinansijske i nebankarske finansijske institucije sprovodi neposredna ispitivanja mikrofinansijskih institucija. Ovaj priručnik i postupci se primenjuju samo za neposredni proces ispitivanja komercijalnih banaka, a ne za mikrofinansijske ili druge nebankarske institucije.

Kako bi se olakšala komunikacija i koordinacija, tokom svake faze procesa nadzora koriste se određeni pisani proizvodi. Fokus treba biti na potpunom sprovođenju nadzornog procesa koji je koordinisan i usmeren na rizik. Sadržaj i oblik proizvoda izrađenih od strane osoblja OBN-a su fleksibilni i treba da budu usklađeni sa nadzornim praksama CBK-a i strukturama i složenošću institucija. Odnosi između

šest faza procesa nadzora na osnovu procene rizika i njihovih specifičnih rezultata su prikazani u dijagramu koji se nalazi u nastavku.

Skema 1. Konceptualni okvir nadzora na osnovu procene rizika

3.1. KORAK 1 – UPOZNAVANJE SA BANKARSKOM INSTITUCIJOM

3.1.1. Ciljevi

- Steći i održati razumevanje banke – njenog profila rizika i praksi upravljanja;
- Izgraditi osnovu za strukturisanje odgovarajuće strategije nadzora za banku.

3.1.2. Pozadina

Polazna tačka Nadzora na osnovu procene rizika (NOPR) svake banke je upoznavanje sa institucijom, njenim bankarskim i upravljačkim praksama. Ovaj korak je važan radi izrade strategije nadzora kako bi se zadovoljile karakteristike svake banke i stalno prilagođavala strategija, prema potrebi, na osnovu promena u okolnostima. Povećanjem naglaska na planiranje i praćenje, aktivnosti nadzora mogu biti usredsređene na značajne rizike banke i srodne probleme nadzora koji su povezani sa tim rizicima.

S obzirom na tehnološke i tržišne novine u sektoru ekonomije na Kosovu i brzinu kojom se finansijski uslovi banke i profil rizika menjaju, veoma je važno pratiti događaje i promene u profilu rizika banke i izvršiti neophodne izmene u strategiji nadzora banke. U pogledu toga, CBK će osigurati da institucionalni pregled (Dodatak I) banke bude pripremljen i ažuriran na najmanje kvartalnoj osnovi.

Institucionalni pregled banke treba da pruži rezime koji u sažetom obliku prenosi informacije, pokazujući na taj način razumevanje trenutnog stanja banke i ističući ključna pitanja, uključujući prethodne nalaze i probleme nadzora. Pregled bi trebao da sadrži rezime strukture, finansijskog stanja i trenutnog i potencijalnog profila rizika banke. Osim toga, pregled sadrži informacije koje se odnose na vlasništvo, kapital i strukturu grupe (gde je to primenljivo), mrežu filijala, osoblje, sistem korporativnog upravljanja, strategiju i poslovni profil banke, rizike i izazove sa kojima se institucija suočava, kao i regulative i sve druge rejtinge.

Informacije za izradu i ažuriranje institucionalnog pregleda banke treba da budu prikupljene iz pouzdanih izvora koji ispitivačima stoje na raspolaganju. Ovi izvori obuhvataju izveštaje neposrednih ispitivanja, redovne regulatorne izveštaje, kao i one obonitetu, ad hoc izveštaje, objavljene finansijske rezultate, izveštaje spoljne agencije za rejting, zvanični i nezvanični sastanci sa Odborom direktora (OD) banke i višim rukovodstvom, unutrašnjim i spoljnim revizorima i izveštaji o i/ili sastanci sa drugim nadzornim/regulatornim organima. Burimet e tjera të informacionit përfshijnë raportet e mediave, inteligjencën e tregut (informata rreth konkurrencës në treg), si dhe ankesat e paraqitura kundër bankës. Drugi izvori informacija mogu obuhvatati

izveštaje medija, tržišne informacije (informacije o konkurentnosti na tržištu), i žalbe uložene protiv banke.

3.1.3. Postupci

- I. Prikupite informacije radi izrade i/ili ažuriranja institucionalnog pregleda banke.
  - A. Pregledajte najnovije pisane Izveštaje o ispitivanju (IoI), procena prema riziku CAMELS-a i CAELS-a.
  - B. Razmotrite dokumente u vezi sa bilo kojom odlukom CBK-a gde se određuju mere koje Banka mora da sprovede.
  - C. Pregledajte datoteke banke sa prepiskama radi pronalaženja relevantnih informacija, kao na primer: pisma između CBK-a i banke; iseći iz časopisa i novina koji se odnose na aktivnosti banke i njenog osoblja; negativan publicitet, negativni ekonomski događaji u zajednici; prirodne katastrofe; smrt ili nestanak višeg rukovodioca; velike finansijske obaveze, kao što je sponzor ili vodeća institucija koji učestvuje u većem projektu ili događaju, itd.
  - D. Stupite u kontakt sa licenciranim osobljem odseka radi dobijanja informacija u vezi sa nedavno odobrenim zahtevima banke ili onih koji su na čekanju. Pregledajte zahteve, ukoliko je neophodno, vezano za spajanja, pripajanja ili osnivanje nove filijale ili podružnice.
  - E. Pregledajte podatke banke radi pronalaženja značajnih informacija koje mogu da dovedu do promena u njenom profilu rizika (promena spoljnih revizora, velika pronevera, velika otplata ili isplata prethodno klasifikovanih kredita).
- II. Izradite i/ili ažurirajte institucionalni pregled banke.
  - A. Celokupno stanje: Kratak pregled celokupnog stanja banke na osnovu ozbiljnosti problema, procene sistema za upravljanje rizikom i adekvatnosti nadzora od strane rukovodstva. Sva ključna pitanja (problemi) u vezi sa primenom strategije trebaju biti naglašena.
  - B. Korporativni pregled:
    1. Pozadina: Kratak pregled istorijata banke. Obuhvata: datum osnivanja, promenu imena (ukoliko postoje), spajanja i pripajanja, konverzija licence, itd.
    2. Struktura akcijskog kapitala: Navedite imena akcionara koji poseduju 10% ili više akcija, broj akcija i procenat akcijskog kapitala u protekle tri godine. Ako je banka u vlasništvu holding ili matične kompanije, ovo se takođe prikazuje za strukturu akcijskog kapitala za holding ili

matičnu kompaniju-u meri u kojoj je to poznato. Navedite zemlju iz koje potiču strani vlasnici. (Pregledajte godišnje izveštaje holding ili matične kompanije kako biste pribavili ovu informaciju).

3. Struktura kapitala: Navedite komponente kapitala banke u protekle tri godine u obliku tabele, uključujući koeficijente adekvatnosti kapitala.
4. Srodne organizacije: U obliku tabele prikažite podružnice banke, afilijacije ili sve druge srodne organizacije, prikazujući procenat u vlasništvu banke za svaku od njih - ili način na koji je organizacija povezana.
5. Vizija, misija i strategija: Navedite viziju, misiju, vrednosti, strateške ciljeve i inicijative banke. Dajte komentar o potencijalnim rizicima povezanim sa strateškim inicijativama, prognozama, projekcijama za ključne oblasti poslovanja, budžetskim projekcijama i/ili novim tržištima i proizvodima.
6. Ključne funkcionalne linije: Identifikujte ključne funkcionalne linije i proizvode banke koji se nude u svakoj liniji. Takođe, uključite glavne usluge podrške, kao što su informacione i komunikacione tehnologije (IKT).
7. Okvir upravljanja rizikom: Pružite detalje o strukturama, sistemu i postupcima za upravljanje rizikom koji se koriste za upravljanje različitim inherentnim rizicima u poslovanju banke. Ukoliko je vlasnik strane banke odgovoran za uspostavljanje i upravljanje sistemima za upravljanje rizikom, pružite detalje u vezi sa uključenosti kosovske banke u ispitivanju i prilagođavanju sistema u cilju rešavanja specifičnih apetita za rizik i profila rizika institucije. Uloge i odgovornosti pojedinaca i odeljenja uključenih u proces upravljanja rizikom treba da budu jasno određene. Izveštaji OD-a i višeg rukovodstva, utvrđene granice i mogućnosti IT sistema treba da budu obuhvaćeni.
8. Mreža filijala: Navedite broj filijala, agencija i predstavništava i njihove fizičke adrese.
9. Dopuna osoblja: Navedite ukupni broj zaposlenih u banci, ukazujući na rukovodstvo i nepravno osoblje. Po potrebi, dajte komentar o adekvatnosti ljudskog kapitala, posebno u operativnim oblastima, u pogledu broja, kvalifikacija i veština. Diskutujte o bilo kakvim problemima u vezi sa fluktuacijom zaposlenih.
10. Spoljni revizori i advokati: Prikažite imena, adrese, telefonske brojeve nadležnog revizora i advokata i navedite njihov radni staž u banci. Pored toga, napomenite druge konsultantske zadatke koje su revizor ili pravna firma obavili za banku.
11. Odbor direktora (OD): U obliku tabele, prikažite imena, uzrast, zanimanja, kvalifikacije, iskustvo i druge funkcije svih članova OD-a i kompanije u kojima poseduju akcije. Pored toga, članovi OD-a moraju

- da pruže informacije o bilo kojim drugim poslovnim vezama koje oni ili njihovi supružnici imaju sa bankom ili njenim podružnicama.
12. Više rukovodstvo: U obliku tabele prikažite imena, uzrast, kvalifikacije i iskustvo svih viših rukovodilaca i kompanije u koje poseduju akcije. Pored toga, viši rukovodioci moraju da pruže informacije o bilo kojim drugim poslovnim vezama koje oni ili njihovi supružnici imaju sa bankom ili njenim podružnicama.
  13. Odbori koje je uspostavio OD: Navedite sastav različitih odbora koje je uspostavio OD i njihove zadatke. Dajte komentar o bilo kakvim nepravilnostima, odnosno o izostanku jednog člana, neodržavanje redovnih sastanaka, dominacije jednog člana, itd.
  14. Odbori za upravljanje: Navedite sastav različitih odbora za upravljanje i njihove zadatke. Dajte komentar o bilo kakvim nepravilnostima (pogledajte primere navedene pod brojem 13 iznad).
  15. Pregled rukovodstva: Dajte komentar o adekvatnosti nadzora OD-a i rukovodstva u pogledu:
    - a. celokupnog okvira za upravljanje rizikom;
    - b. politika i postupaka u ključnim oblastima rizika;
    - c. sistema unutrašnje kontrole; i
    - d. strateškog planiranja i kreiranja politike.

Takođe, dajte komentar o informacionim sistemima za upravljanje (MIS) u pogledu pouzdanosti i blagovremenoj izradi finansijskih i/ili regulatornih izveštaja.

16. Dvadeset najvećih zajmoprimaca: U obliku tabele prikažite dvadeset najvećih zajmoprimalaca, drugu ugovornu stranu, granice, trenutni bilans, rok dospeća, prirodu izloženosti i vrstu bezbednosti. Pored toga, prikažite neizmiren iznos svakog zajmoprimca kao procenat regulatornog kapitala.
17. Dvadeset najvećih depozitara: U obliku tabele prikažite dvadeset najvećih depozitara, navodeći ime klijenta, iznos, vrstu depozita i troškove zaduživanja.
18. Rangiranje industrije: U obliku tabele prikažite poziciju banke u odnosu na druge banke na Kosovu. Prikažite ukupne depozite, ukupne kredite i ukupne iznose po aktivni, procenat i udeo na tržištu. Takođe, uključite ukupan kapital i rizikom ponderisan koeficijent adekvatnosti kapitala.

- C. Rezultati ispitivanja, nalazi revizije i Eksterni kreditni rejting:
1. Rezultati prethodnih neposrednih ispitivanja: U obliku tabele prikažite rezultate poslednja tri neposredna ispitivanja koja pokazuju odgovarajući opšti i CAMELS rejting, kao i rejtinge rizika.
  2. Značajni nalazi sa poslednjeg neposrednog ispitivanja: Sumirajte značajne nalaze sa poslednjeg neposrednog ispitivanja.
  3. Nalazi spoljne i unutrašnje revizije: Sumirajte značajne nalaze najnovijih spoljnih i unutrašnjih revizija i posebno istaknite sastanke sa revizorima radi kontrole boniteta.
  4. Eksterni kreditni rejting: Navedite najnovije rejtinge koje ste od banke dobili za sebe, matičnu ili holding kompaniju. Obezbedite rejting, datum kada je određen i ime rejting kompanije ili agencije.

- D. Posredna analiza (najnovijeg datuma):

Pružite kratak pregledopštih zaključaka banke na osnovu najnovijih finansijskih izveštaja i dajte komentar o sledećim oblastima:

1. D1 – Adekvatnost kapitala;
2. D2 – Kvalitet aktive;
3. D3 – Rukovodstvo;
4. D4 – Prihodi;
5. D5 – Upravljanje likvidnošću i sredstvima;
6. D6 – Osetljivost na tržišni rizik.

- E. Kršenje zakona i neusklađenost sa regulatornim i nadzornim zahtevima:

Dajte komentar o usklađenosti banke sa Zakonom o bankama, mikrofinansijskim institucijama, pravilima i propisima i direktivama koje je izdala CBK. Navedite sva kršenja koja ste primetili ili mere koje ste ili ćete preduzeti.

- F. Uticaj okoline:

Identifikujte i dajte komentar o bilo kakvim spoljnim faktorima koji mogu da negativno utiču na poslovanje i stanje banke; na primer, imovinu, dugovanja i tržište kapitala i sve druge ekonomske uslove.

- G. Procena finansijske stabilnosti i stres test:

1. Pitanja finansijske stabilnosti: Dajte komentar o finansijskom učinku banke, snazi brenda, nedostacima i efektu „širenja zaraze“ na finansijski sistem u slučaju kašnjenja.

2. Navedite pretpostavke i rezultate stres testova koje su sproveli ONB pri CBK-u, Odeljenje za finansijsku stabilnost i sama banka.

3.1.4. Dodatak I – 1: Uzorak (primer) o osnovnim znanjima banke/specifične informacije (core knowledge)

Datum: dan-mesec-godina

Ime banke: xxxxxx

Adresa banke: xxx, br.xx, Priština, Kosovo

Datuma kada su se razvila ključna znanja: dan-mesec-godina

Pripremljeno od: xxxxx xxxxxx – odgovorni ispitivač za XXX

Poslednje ažuriranje: dan-mesec-godina

Profil banke

(Procene ispitivanja formiraju oblik za buduće nadzorne aktivnosti. Nekoliko od ovih procena obuhvaćene su u ovaj profil ključnih znanja. Nakon što završite profil, napravite kratak pregled podataka odražavanih ovde. Ažurirajte profil, ako je potrebno i u toku ispitivanja i uvek pre početka ispitivanja.)

Historia e bankës

Istorijat banke

(Datum licenciranja, datum otvaranja za poslovanje, saradnju ili prisvajanja, broj filijala, ime i aktivnosti ili vrste poslovanja filijala i zavisnih subjekata, ako filijale nisu u potpunom vlasništvu, obuhvatite imena i procenat vlasništva drugih vlasnika, aplikacija koje čekaju korporaciju)..

Procene i istorijat nadzora (ispitivanja)

(Navedite procene prema rizicima, CAMELS i sastojke za 5 zadnjih ispitivanja i neko bitno pitanje, koje je zahtevalo pažnju odbora ili menadžmenta; Ako neko bitno pitanje je identifikovano ili neka banka je pod nekim akcionim dokumentom nadzora, navedite korektivne aktivnosti preduzete za praćenje od strane nadzora. Ako je strano vlasništvo, obuhvatite ovde i informacije uzete od strane stranih nadzornika.)

Vlasništvo

(Navedite bitne deoničare (>25% deonica u vlasništvu), njihov procenat vlasništva, glavne interese u njihovim poslovanjima i neku poziciju koju drže u banci (direktor ili druga menadžerska pozicija). Ako deoničar je neka druga banka ili uslužni finansijski entitet, navedite da li je entitet u stranom vlasništvu i ako je, navedite mesto porekla vlasništva, njegov strani nadzor i njegovu strukturu vlasništva, npr. da li se njegove deonice javno trguju, neki bitan deoničar.)

Odbor i struktura odbora

(Navedite trenutne direktore, procenat vlasništva, njihove struke i njihove funkcije u komisijama odbora kao što mogu biti: komisija za reviziju, komisija za rizik, itd.,. Opišite strukturu odbora kao: upravni odbor ili izvršni odbor.)

Glavne upravne pozicije i organizaciona struktura

(Navedite 5-10 najviših upravnih pozicija i identifikujte individualno šta ove pozicije obuhvataju. U detaljima navedite ukupnu nadoknadu za svaku ključnu poziciju i kako su određeni bonusi, učinak, povišica na osnovu starosti. Opiši organizacionu strukturu i kulturu, zači da li su odluke donete na osnovu hijerarhije, komisije, ili na neki drugi način, da li su otvorene ili kontrolisane komunikacije, itd.)

Okruženje kontrole

(Diskutujte o programu ili funkcijama kvalitativne kontrole banke, funkcije unutrašnje i spoljašnje revizije i nadovezivanje izveštavajuće strukture kao što može biti sa menadžmentom ili odborom ili njegovom komisijom, adekvatnost revizije, obim, testiranje, kao i navedite trenutne vanjske kompanije revizije. Navedite lokacije pratećih objekata informativne tehnologije, podršku i usluge informativne tehnologije. Diskutujte o merama fizičke bezbednosti zgrada (potrebu za kodove-lozinke za posetioce tokom kontrole, pristup za priključivanje na elektronskom sistemu banke od strane ispitivača, itd.)

Korporativna kultura banke i tolerantnost prema riziku

(Da li banka odbija rizik, toleriše, ili prihvata rizik? Da li banka ima strateški plan? Cilj ili vizija korporacije? Kako se komuniciraju klijentima i zaposlenima promene u politici? Kako se banka gleda od strane konkurenta – kao lider, inovativna, prateća, itd.)

Proizvodi banke, usluge i tržišta

(Opišite proizvode i glavne usluge banke, uz naglašavanje novih proizvoda od zadnjeg ispitivanja i procenat bilansa stanja ili prihoda. Da li su proizvodi razvijeni i direktno stvoreni iz banke ili od strane neke spoljne osobe? Opišite fokus banke na

tržištima i oblasti usluga, npr. globalnog, regionalnog, lokalnog, ili neko pitanje koje se nadovezuje sa oblastima tržišta.)

3.1.5. Dodatak I – 2: Uzorak (primer) o profilu rizika banke (risk profile)

PROFIL RIZIKA BANKE: xxxxxxxxx

<ul style="list-style-type: none"> - Ime banke: xxxxxxxx - Adresa: Ulica: "xxxx", Br. xx, Priština. - Kontakt osoba banke: telefon (038-XXX-XXX) lok: xxx Izvršni šef: Xxxxxx Xxxxxx - Početni datum pripreme profila Rizika za banke: dan-mesec-godina 	<ul style="list-style-type: none"> - Financijske informacije (datumom dan-mesec-godina): - Ukupno sredstva: xxx miliona evra. - Ukupno bruto kredita: xxx miliona evra. - Ukupno depozita: xxx miliona evra. - Ukupno zajmova: xxx miliona evra. - Neto profit: xx miliona evra - ROAA: xx.x% - Rezerve za gubitke sa kredita/ nenaplativi krediti: xxx.x%. - Krediti sa odlaganjima ^{1/} ukupnih kredita: x.x%. - Klasifikovani krediti (problematici)^{2/}: x.x%
<p><u>Vrsta zadnjeg ispitivanja na radnom mestu:</u> Potpuno ispitivanje/ fokusirano ispitivanje</p> <p><u>Datum početka ispitivanja:</u> dan-mesec-godina</p> <p><u>Datum završenja ispitivanja:</u> dan-mesec-godina</p> <p><u>Financijske informacije od:</u> dan-mesec-godina</p>	<p><u>Odgovorni ispitivač:</u></p>

¹ Krediti sa odlaganjem (klasifikovani) obuhvataju: posmatračke kredite, pod standardne, sumnjive i kredite klasifikovane kao gubici.

² Problematici krediti obuhvataju: pod standardne kredite, sumnjive i gubitke.

Opšta procena banke:

	Sadašnje ispitivanje	Prethodno ispitivanje (t-1)	Prethodno ispitivanje (t-2)
Datum početka ispitivanja	dan-mesec-god.	dan-mesec-god.	dan-mesec-god.
Ispitivanje finansijskih podataka do	dan-mesec-god.	dan-mesec-god.	dan-mesec-god.
Opšta procena	X	X	X
Procena komponenti:			
Kapital	X	X	X
Kvalitet sredstva	X	X	X
Menadžment	X	X	X
Profit	X	X	X
Likvidnost	X	X	X
Osetljivost prema riziku tržišta	X	X	X

BIOGRAFIJA I STRUKTURA BANKE xxxxx

(Datum licenciranja, učešće u bankarskom sektoru, struktura vlasništva, matična kompanija i učešće u grupi, deonički kapital, filijale, broj radnika, itd.)

PROFIL I STRATEGIJA BANKE

(Datum licenciranja, učešće u bankarskom sektoru glavnih pokazatelja, napomenite neki posebni proizvod koji pruža, cilj kreditovanja u određenom sektoru, kreditovanje u sektorima i najveća koncentracija.)

Specifičnosti banke -(Banka se upravlja od strane Xxxxxxx XXXXX – izvršni šef i od strane Xxxxxxx XXXXXX – zm/izvršnog šefa..)

Glavne promene u banci od perioda zadnje kontrole u finansijskim informacijama: dan-mesec-godina.

(navedite promene u članovima upravnog odbora i visokog menadžmenta)

PROCENA PREMA SISTEMU CAMELS OD ZADNJE KONTROLE DATUMA: dan-mesec-godina

Opšti profil rizika banke: komentar

Adekvatnost kapitala (Procena: X)

Obrazloženje za procenu:

Kreditni rizik i kvalitet opreme (Procena: X)

Obrazloženje za procenu:

Menadžment/Uprava (Procena: X)

Obrazloženje za procenu:

Profit (Procena: X)

Obrazloženje za procenu:

Rizik likvidnosti (Procena: X)

Obrazloženje za procenu:

Osetljivost prema riziku tržišta (Procena: X)

Obrazloženje za procenu:

Operativni rizik

Obrazloženje za procenu:

Unutrašnje kontrole

Obrazloženje za procenu:

Unutrašnja revizija

Obrazloženje za procenu:

Usaglašenost sa preporukama CBK od zadnje kontrole

Obrazloženje za procenu:

Kontrola fokusirana tokom meseca: dan-mesec-godina

Obrazloženje za procenu:

**PROFIL BANKE OSNOVAN NA PROCENU SISTEMA CAELS³ DATUMA:
dan-mesec-godina**

(obrazloženje za procenu opšteg rizika banke)

Dole navedena tabela odražava profil trenutnog rizika banke:

³ CAELS = Capital, Asset Quality, Earnings, Liquidity and Sensitivity to market risk.

Profil rizika banke xxx datuma dan-mesec-godina.

Kategorije rizika	Iznos svojstvenog rizika	Kvalitet upravljanja rizikom	Opšti nivo rizika	Smer/ rizika
Opšti rizik				
Kreditni rizik				
Rizik likvidnosti				
Rizik osetljivosti prema tržištu				
Operacioni rizik				

Kapitali

Obrazloženje za procenu:

Kvalitet sredstva/kreditni rizik

Obrazloženje za procenu:

Profit

Obrazloženje za procenu:

Likvidnost

Obrazloženje za procenu:

Rizik tržišta

Obrazloženje za procenu:

Operativni rizik

Obrazloženje za procenu:

PROCENA U VEZI SA MAKRO PRUDENCIJALNOM STABILNOŠĆU

Bankarski sektor i ekonomija Kosova

(Zasnovano na informacije od organizacionih jedinica unutar CKB-a, odgovorne za makroprudencijalnu stabilnost)

Spoljna sredina (ekonomija) gde deluje matična kompanija (banka)

Procena:

PROGNOZE I REZULTATI STRES-TESTOVA DMB-a: dan-mesec-godina

U nastavku je predstavljen kratak pregled stres-test rezultata – Solventnost banke XXX datuma dan-mesec-godina:

(Predstavite tabelu kratkog pregleda rezultata stres-testa)

CILJ I STRATEGIJA BANKARSKOG NADZORA

Procena:

KORAK 2 – PROCENA INSTITUCIONALNIH RIZIKA

3.1.6. Ciljevi

- Utvrditi prednosti i slabosti banke.
- Uspostaviti osnovu putem izrade profila rizika i matrice rizika banke radi utvrđivanja nadzornih aktivnosti koje je potrebno sprovesti.

3.1.7. Pozadina

Kako bi se nadzorne aktivnosti usredsredile na oblasti od najvećeg rizika za instituciju, centralna kontaktna tačka ili imenovano osoblje treba da sprovede procenu rizika. Procena rizika ističe i prednosti i slabosti institucije i pruža osnovu za utvrđivanje nadzornih aktivnosti koje je potrebno sprovesti. Osim toga, procena treba da se odnosi na čitav spektar rizika sa kojima se institucija suočava, uključujući:

- 1) **Kreditni rizik**- koji proističe iz mogućnosti da zajmoprimac ili druga ugovorna strana ne ispuni obavezu.
- 2) **Tržišni rizik**- koji predstavlja rizik po institucionalno stanje koji proističe usled negativnih kretanja tržišnih stopa ili cena, kao na primer kamatne stope, devizni kursevi ili cene kapitala.
- 3) **Rizik likvidnosti**- koji predstavlja mogućnost nesposobnosti institucije da ispuni obaveze koje nadolaze, kao posledica nemogućnosti likvidacije imovine ili da pronade adekvatna sredstva (u daljem tekstu „likvidnosni rizik finansiranja“) ili nemogućnost lakog poravnjanja ili prebijanja specifične izloženosti bez značajnog smanjivanja cena kao posledica neadekvatne dubine tržišta ili poremećaja na tržištu („tržišni rizik likvidnosti“)
- 4) **Operativni rizik** - koji proističe iz mogućnosti da će neadekvatan informacioni sistem, operativni problemi, kršenja tokom unutrašnje kontrole, prevare ili nepredviđene katastrofe dovesti do neočekivanih gubitaka.
- 5) **Rizik zemlje i transfera**- koji predstavlja rizik da ekonomski, društveni i politički događaji u stranoj zemlji mogu da utiču na instituciju.

Poslovne aktivnosti institucije predstavljaju različite kombinacije i koncentracije ovih rizika, u zavisnosti od prirode i obima određene aktivnosti. Stoga se tokom sprovođenja procene rizika u obzir se mora uzeti ukupan rizik od uticaja okruženja na instituciju, pouzdanost sopstvenog unutrašnjeg programa za upravljanje rizikom, adekvatnost sopstvenih sistema informacione tehnologije i rizici povezani sa svakom značajnom poslovnom aktivnošću.

Polaznu tačku u procesu procene rizika predstavljaju procena institucionalne tolerancije na rizik i percepcija rukovodstva o prednostima i slabostima institucije. Takva procena treba da obuhvata diskusije sa rukovodstvom i pregled pratećih dokumenata, strateških planova i izjave o politici. Uopšteno, očekuje se da je rukovodstvo upoznato sa tržištem institucije i opštim bankarskim okruženjem i sa načinom na koji ti faktori utiču na instituciju (na primer, upotreba tehnologije, proizvodi i kanaliisporuke).

Tokom procene celokupnog rizika jedne institucije, centralna kontaktna tačka treba da sprovede preliminarnu procenu unutrašnjeg upravljanja rizikom u instituciji. Ovo obuhvata procenu adekvatnosti unutrašnje revizije institucije, vrednosti kreditnog portfelja i funkcije usklađenosti. Spoljne revizije pružaju važne informacije u vezi sa profilom rizika i stanjem institucije koje može biti upotrebljeno tokom procene rizika.

Efikasno praćenje rizika zahteva od institucije da identifikuje i izmeri sve značajnije izloženosti riziku. Shodno tome, aktivnosti za praćenje rizika moraju da budu podržane od strane MIS-a, koji višem rukovodstvu obezbeđuje blagovremene i pouzdane izveštaje o finansijskom stanju, uspešnosti poslovanja i izloženosti riziku konsolidovane organizacije (odnosno, banke ili svih podružnica). Takav MIS mora da rukovodstvu koje se bavi svakodnevnim aktivnostima organizacije obezbedi redovne i dovoljno detaljne izveštaje o oblasti za koju su zaduženi.

CBK koristi matricu rizika radi pružanja kratkog pregleda nivoa inherentnih rizika aktivnosti institucije. Ova matrica takođe pruža kratak pregled funkcije kvaliteta upravljanja rizikom tokom kontrolisanja ili ublažavanja takvih rizika i određivanja smera (odnosno, ↑, ↓, ili ↔) tih rizika, nakon što uzme u obzir unutrašnje i spoljne faktore koje mogu uticati na profil rizika institucije. Matrica je fleksibilan instrument koji dokumentuje proces sproveden radi procene ukupnog rizika institucije i služi kao osnova za izradu narativnog izveštaja o proceni rizika.

Matrica služi kao osnova za izradu kratkog pregleda procene rizika. Uzorak matrice rizika je predstavljen u Dodatku II.

Sledeći koraci usmeravaju ispitivače prilikom izrade Matrice rizika.

- 1) Identifikacija značajnih aktivnosti / funkcionalnih oblasti

Značajne aktivnosti obuhvataju sve značajne poslovne linije, jedinice ili procese. Značajne aktivnosti se identifikuju iz različitih izvora, uključujući organizacionu šemu institucije, strateški poslovni plan, izdvajanja kapitala i unutrašnje i spoljne finansijske izveštaje kao na primer bilans stanja i izjava prihoda.

Identifikacija značajnih aktivnosti je važna za utvrđivanje inherentnih rizika u aktivnostima institucije. Za potrebe procene rizika, CBK je identifikovala najčešće rizike, naime, kreditni, likvidnosti, tržišni, rizik zemlje ili transfera i operativni rizik, koje treba mapirati u okviru takvih značajnih aktivnosti, kako bi se pomoglo ispitivačima da identifikuju inherentne rizike za svaku aktivnost.

2) Utvrđivanje kvantiteta inherentnih rizika

Nakon identifikacije značajnih aktivnosti, potrebno je odrediti kvantitet inherentnog rizika u tim aktivnostima. Ukoliko institucija koristi druge kategorije rizika pored onih koje je definisala CBK, ispitivač treba da osigura da su te dodatne kategorije rizika obuhvaćene u okviru kategorija koje koristi CBK.

CBK je izradila kvalitativne i kvantitativne kriterijume koji će biti upotrebljeni za procenu kvantiteta inherentnog rizika u instituciji. Za svaku vrstu rizika (sa izuzetkom operativnog rizika) postoje odabrani kvantitativni kriterijumi u okviru kojih su uspostavljene referentne tačke radi određivanja obima rizika svakog kriterijuma. Za druge kriterijume, biće upotrebljena kritička procena kako bi se odredio obim rizika, koji će biti kombinovan da bi se došlo do jedinstvenog obima rizika. Opšti nivo rizika će biti određen putem upotrebe prosečnog rejtinga rizika za svaki kriterijum. Postoje tri nivoa rizika: nizak, umeren i visok. Ova tri nivoa su definisana na sledeći način:

- a. Visok inherentni rizik se javlja kada postoji veća od prosečne mogućnosti negativnog uticaja na kapital ili prihode institucije usled izloženosti i neizvesnosti od potencijalnih budućih događaja.
- b. Umeren inherentni rizik se javlja kada postoji prosečna mogućnost negativnog uticaja na kapital ili prihode institucije usled izloženosti i neizvesnosti od potencijalnih budućih događaja.
- c. Nizak inherentni rizik se javlja kada postoji manja od prosečne mogućnosti negativnog uticaja na kapital ili prihode institucije usled izloženosti i neizvesnosti od potencijalnih budućih događaja.

Važno je zapamtiti da se procena kvantiteta rizika vrši bez da se u obzir uzimaju procesi upravljanja i kontrole; utoliko pre što se ovi faktori uzimaju u obzir tokom procene kvaliteta sistema za upravljanje rizikom u okviru institucije.

3) Procena kvaliteta upravljanja rizikom:

Tokom procene kvaliteta upravljanja rizikom u pogledu inherentnih rizika u instituciji, ispitivač treba da svoju primarnu pažnju usmeri na nalaze vezane za sledeće ključne elemente stabilnog sistema za upravljanje rizikom:

- a) Nadzor OD-a i višeg rukovodstva;
- b) Politike, postupci i granice;
- c) Merenje rizika, praćenje i MIS; i
- d) Unutrašnje kontrole.

Ispitivač treba da proceni relativnu snagu procesa i kontrole upravljanja rizikom za svaki identifikovan rizik, koristeći gorenavedene ključne elemente. CBK je utvrdila različite kriterijume za procenu svakog ključnog elementa, a obim se određuje na osnovu kritičke procene. Ukupni rejting kvaliteta upravljanja rizikom će biti određen putem korišćenja proste aritmetičke sredine ocena četiri ključna elementa. Rejting kvaliteta upravljanja rizikom treba da bude rangiran kao jak, prihvatljiv ili slab. Ovi rejtingi se definišu kao:

- a. Jako upravljanje rizikom ukazuje na to da rukovodstvo efikasno identifikuje, prati i kontroliše ili ublažava sve glavne vrste inherentnih rizika u instituciji. OD i rukovodstvo učestvuju u upravljanju rizicima i osiguravaju postojanje odgovarajućih politika i granica, kao i to da OD razume, razmatra i usvaja iste. Politike i granice su podržane postupcima za praćenje rizika, izveštajima i MIS-om koji im pružaju neophodne informacije i analize u cilju blagovremenog i odgovarajućeg reagovanja na promene uslova i provere da li unutrašnji postupci kontrole i revizije odgovaraju veličini i aktivnostima institucije. Postoji nekoliko izuzetaka od utvrđenih politika i postupaka i nijedan od ovih izuzetaka ne bi doveo do značajnog gubitka za instituciju.
- b. Prihvatljivo upravljanje rizikom ukazuje na to da iako je sistem za upravljanje rizikom institucije u velikoj meri efikasan, ima određene manje nedostatke. Rejting odražava sposobnost rukovodstva da se uspešno nosi sa postojećim i očekivanim izloženostima koje mogu nastati tokom sprovođenja poslovnog plana institucije. Iako institucija može imati određene manje slabosti u upravljanju rizikom, ovi problemi su prepoznati i u toku je njihovo rešavanje. Celokupni nadzor OD-a i višeg rukovodstva, politike i granice, postupci za praćenje rizika, izveštaji, MIS i sistemi unutrašnje kontrole smatraju se efikasnim za održavanje sigurne i stabilne institucije. Rizici se uglavnom kontrolišu na način koji ne zahteva veću od uobičajene pažnje u pogledu nadzora.

- c. Slabo upravljanje rizikom ukazuje na to da sistemima za upravljanje rizikom nedostaju važne metode i stoga, predstavljaju uzrok za veću od normalne pažnje u pogledu nadzora. Ovo se može karakterisati neadekvatnim nadzorom OD-a i višeg rukovodstva, politikama, postupcima i granicama, slabim praćenjem i MIS-om. Sistemi unutrašnje kontrole imaju nedostatke u važnim aspektima, što se posebno ogleda u izuzecima u stalnim kontrolama ili nepridržavanju pisanih politika i postupaka. Ukoliko se ne preduzmu korektivne mere, nedostaci povezani sa ovim sistemima mogu imati negativni uticaj na sigurnost i stabilnost institucije ili mogu da dovedu do pogrešnog prikaza materijalnog ili finansijskog stanja.

4) Utvrđivanje neto rizika

Neto rizik se za svaku kategoriju rizika utvrđuje balansiranjem kvantiteta inherentnog rizika sa kvalitetom sistema za upravljanje rizikom u instituciji. Na primer, kreditni rizik može biti određen kao inherentno visok u instituciji, međutim, mogućnost i veličina mogućeg gubitka može biti smanjena postojanjem veoma strogih standarda za procenu kredita, efikasne kreditne administracije, jake unutrašnje procene vrednosti kreditnog portfelja i dobrog sistema ranog upozorenja. Shodno tome, nakon uračunavanja ovih faktora za ublažavanje, opšti profil rizika i nivo nadzorne zabrinutosti u vezi sa kreditnim rizikom može biti ocenjen kao umeren. Sledeća mreža pruža smernice za određivanje neto rizika balansiranjem zabeleženog kvantiteta i stepena rizika sa procenjenom snagom sistema za upravljanje rizikom.

Tabela 2 – Kompozitni rizik – Zbirna tabela neto rizika

SISTEMI UPRAVLJANJA RIZIKOM (KVALITET)	INHERENTNI RIZIK AKTIVNOSTI (KVANTITET)		
	Nizak	Umeren	Visok
	Procena neto rizika		
Slab	Nizak ili umeren	Umeren ili visok	Visok
Prihvatljiv	Nizak	Umeren	Visok
Jak	Nizak	Nizak, umeren ili visok	Umeren ili visok

Nakon što je ispitivač procenio kompozitni rizik svake identifikovane značajne aktivnosti ili funkcije, potrebno je sprovesti procenu ukupnog kompozitnog rizika za pripremu obima neposrednog ispitivanja i posrednog analitičkog i procesa planiranja. Ova procena je završni korak u izradi matrice rizika i procena ukupnog kompozitnog rizika se uključuje u pisanu procenu rizika.

Kako bi se olakšala doslednost u pripremi matrice rizika, opšte definicije nivoa neto rizika za kategorije rizika su navedene u nastavku:

- a. Visok neto rizik se u principu pripisuje instituciji gde sistem upravljanja rizikom značajno ne ublažava potencijalno visoki inherentni rizik. Kada je inherentni rizik umeren, sistem za upravljanje rizikom koji ima značajne slabosti može dovesti do pojave visokog neto rizika. Ovo može nastati usled nedovoljnog razumevanja rizika od strane rukovodstva i nepouzdanih kapaciteta za predviđanje i odgovaranje na promenljive uslove.
- b. Umeren neto rizik se u principu pripisuje instituciji u kojoj sistemi za upravljanje rizikom samo ublažavaju rizik. Kada postoji nizak inherentni rizik, slabosti u sistemu upravljanja rizikom mogu dovesti do procene umerenog kompozitnog rizika. Sa druge strane, jak sistem za upravljanje rizikom može smanjiti rizike aktivnosti sa visokim inherentnim rizikom tako da svaki potencijalni finansijski gubitak od takve aktivnosti ima samo umereni negativni uticaj na finansijsko stanje institucije.
- c. Nizak neto rizik se u principu pripisuje instituciji gde je inherentni rizik nizak. Institucija sa umerenim inherentnim rizikom može imati nizak neto rizik kada su unutrašnje kontrole i sistemi za upravljanje rizikom jaki i kada efikasno ublažavaju većinu rizika.

5) Smer rizika

Smer rizika daje naprednu perspektivu pristupa nadzora na osnovu procene rizika. Uopšteno, smer rizika je funkcija koja se sastoji od tri činioca:

- a. promena u spoljnjem okruženju;
- b. promena u relativnoj veličini i složenosti aktivnosti (ili pokretanje nove aktivnosti) unutar institucije; i
- c. trenutno stanje upravljanja i povezanih sistema za upravljanje rizikom.

Rizik može biti u porastu, u opadanju ili stabilan.

Rizik u porastu (↑)

Rizik u porastu ukazuje na to da, pod jednakim uslovima, postoji neravnoteža između trenutnih ili planiranih aktivnosti institucije, kao i između osnovnih sistema za upravljanje rizikom. Naime, „profil rizika“ institucije prevazilazi sposobnost njenih sistema za identifikaciju, merenje, praćenje i kontrolu ili ublažavanje rizika. Osim ako se ne sprovede korektivne mere, institucije koje

se suočavaju sa rizikom u porastu izložene su većim šansama za gubitke koji mogu imati veliki negativni uticaj na njen finansijski položaj.

Ovu neravnotežu može prouzrokovati nekoliko faktora:

- a. promene u spoljnom ili konkurentnom okruženju, npr. sve konkurentnije okruženje može izazvati stratešku ili neku drugu kategoriju rizika, kao što je kreditni, čak iako institucija uopšte nije pokrenula unutrašnje promene.
- b. povećanje opšte tržišne nestabilnosti će uticati na povećanje tržišnog i rizika likvidnosti. Dok postojeći sistemi mogu biti adekvatni da podrže rad u stabilnom okruženju, isto tako mogu biti i neadekvatni da nadoknade povećanje tržišne nestabilnosti i srodnih povećanja usled izloženosti gubicima. Ispitivač treba da ispita podatke iz spoljnih izvora, kao što su novinske reportaže, trendovi u industriji i na tržištu, kao i aktivnosti institucija na tržištu, kako bi procenio da li se institucija suočava sa rastućim rizikom.

Rizik u porastu takođe može nastati kao rezultat unutrašnjih faktora, kao što su promene u rukovodstvu, strategiji ili poslovnom planu. Kako bi identifikovao povećanje rizika usled unutrašnjih faktora, ispitivač će se uglavnom osloniti na posredno praćenje i sistem ranog upozorenja. Situacije u kojima se rizik povećava se obično karakterišu brojnim slučajevima ključnih pokazatelja koji su veći ili manji u odnosu na konkurentske i ponovljenim „zastavicama“ u sistemu ranog upozorenja. Dodatni znaci upozorenja koji ukazuju na rizik u porastu obuhvataju:

- a. brz rast u ukupnoj veličini ili u određenom segmentu aktive;
- b. povećanje kreditnih koncentracija ili izvora finansiranja;
- c. neobično visoke pozicije derivativnih instrumenata; i
- d. brzo pokretanje novih poslovnih aktivnosti.

Rizici se takođe mogu povećati zbog pogoršanja u postojećim sistemima za upravljanje rizicima te institucije. Na primer, u nastojanju da smanji troškove, rukovodstvo ne smanjuje obim poslovanja, ali smanjuje budžet za upravljanje rizikom za 50 procenata. Rizik se može povećati ukoliko rukovodstvo nije realizovalo planove nasleđivanja i obuke i nije u stanju da popuni upražnjene ključne pozicije za upravljanje rizikom sa kvalifikovanim osobljem. Neposredno ispitivanje će biti osnovno sredstvo za procenu adekvatnosti sistema za upravljanje rizikom.

Stabilan rizik (↔)

Stabilan rizik podrazumeva da je kvalitet sistema za upravljanje rizikom institucije dovoljan da balansira i podrži podrazumevani nivo rizika. Međutim, takva situacija ne zahteva statičko, nepromenljivo okruženje. Na primer, stabilan rizik se može koristiti za opisivanje situacije u kojoj:

- a. nije bilo novih ulazaka na tržište;
- b. struktura vlasništva je ostala stabilna; i
- c. uvedeno je nekoliko novih proizvoda i inovacija;
- d. pregled izveštaja sa posrednog praćenja, kao i sistem ranog upozorenja ukazuju na postojanje malih ili beznačajnih promena u veličini, koncentracijama ili u proizvodnim linijama;
- e. strateški planovi i pomoćni budžeti su ostali isti, sa relativno manjim promenama u nivou zaposlenih ili resursima koji podržavaju proizvodne linije; ili
- f. svi aspekti koji podržavaju sistem za upravljanje rizikom su i dalje efikasni, uključujući i sastav i nivoe osoblja, linije izveštavanja i pomoćne funkcije, kao što su izveštavanje i MIS.

Sa druge strane, uslovi u okviru institucije se mogu promeniti. Nivoi rizika se mogu povećati usled povećane konkurencije, uvođenja novih proizvoda ili proširenja veličine.

Ipak, institucija može pokazivati stabilan profil rizika ukoliko su sistemi za upravljanje rizikom ojačani tako da mogu da nadoknade povećani nivo rizika. Na primer, možda je institucija realizovala trgovinsku aktivnost od prethodnog ispitivanja. Samo po sebi, sprovođenje ove aktivnosti povećava profil rizika institucije. Međutim, daljim razmatranjem, ispitivači smatraju da je rukovodstvo realizovalo odgovarajuće mehanizme za ograničavanje rizika, uključujući granice pozicije, praćenje u realnom vremenu i efikasno odvajanje trgovačkog deska i funkcije unutrašnjeg poslovanja. U ovom slučaju, ukupan profil rizika institucije i dalje se može smatrati stabilnim.

Rizik u opadanju (↓)

Rizik u opadanju opisuje situaciju u kojoj spoljni faktori postaju sve manje uticajni ili u kojoj institucija racionalizuje ili pojednostavljuje poslovanje. Na primer, institucija koja je izložena manjem broju i/ili slabijim konkurentima može iskusi pad inherentnog rizika. Periodi slabe ekonomske aktivnosti mogu takođe odgovarati opadanju inherentnog rizika.

Iz unutrašnje perspektive, institucija može smanjiti svoju izloženost riziku eliminacijom upotrebe složenih strategija, proizvodnih linija ili usluga. U suštini, institucija koja se fokusira na isporuku proizvoda i usluga koji su raznovrsni i razumljivi ima slabiji profil rizika od institucije koja se bavi egzotičnim proizvodima ili kojoj nedostaje raznolikost. Stoga, kako se institucije kreće od kompleksnih do jednostavnijih strategija, proizvodnih linija ili usluga, inherentni rizik obično opada.

Na kraju, inherentni rizik može opasti ukoliko institucija ojačava sistem za upravljanje rizikom, bez odgovarajućeg poboljšanja u njenom profilu rizika. Na primer, sprovođenje efikasne funkcije unutrašnje revizije će ukoliko sve ostale stvari ostanu nepromenjene, smanjiti nivo operativnog rizika u instituciji. Međutim, obim ovih poboljšanja, kao i odgovarajuće smanjenje rizika, može se proceniti samo kroz proces neposrednog ispitivanja.

6) Utvrđivanje ukupnog rizika

Nakon što je ispitivač utvrdio neto rizik za svaku kategoriju rizika, potrebno je izvršiti procenu ukupnog rizika u svrhe posredne analize i izrade plana. Ova procena predstavlja poslednji korak u izradi matrice rizika. Rejting ukupnog rizika se zasniva na prosto aritmetičkoj sredini svih rejtinga neto rizika. Smer ukupnog rizika se takođe određuje na osnovu procene smera svakog neto rizika pojedinačno.

Nakon izrade i analize Matrice rizika, ispitivač priprema pisanu procenu rizika koja će poslužiti kao unutrašnji instrument za planiranje nadzora i olakšati komunikaciju sa drugim nadzornicima (Obrazac za procenu rizika je opisan u Dodatku III.). Cilj je izraditi dokument koji predstavlja sveobuhvatni, na rizik usmereni, stav institucije u kome su detaljno razrađene oblasti za koje je potreban nadzor i koji služi kao platforma za izradu plana nadzora.

Format i sadržaj dokumenta su fleksibilni i trebali bi biti prilagođeni pojedinačnoj instituciji. Procena rizika odražava dinamiku institucije i stoga bi trebalo uzeti u obzir razvoj poslovnih strategija institucije i izvršiti izmene i dopune kada dođe do značajnijih promena u profilu rizika. Procena rizika bi trebala da obuhvata input drugih nadzornika kojih se to tiče, kao i specijalizovane jedinice, kako bi se osigurala identifikacija značajnijih rizika institucije. Procena rizika bi trebala da:

- a. Obuhvata ukupnu procenu rizika organizacije.
- b. Opisuje vrste (kreditni, tržišni, rizik likvidnosti, zemlje ili transfera, operativni); nivo (visok, umeren, nizak) i smer (u porastu, stabilan, u opadanju) rizika.
- c. Identifikuje sve glavne funkcije, poslovne linije, aktivnosti, proizvode, kao i pravna lica od kojih značajni rizici potiču i ključne probleme koji mogu uticati na profil rizika.

- d. Razmotri odnos verovatnoće negativnog događaja i potencijalni uticaj na instituciju (npr. verovatnoća kvara računarskog sistema može biti mala, ali finansijski uticaj može biti značajan).
- e. Opisuje sisteme za upravljanje rizikom institucije. Potrebno je diskutovati o ispitivanjima i procenama rizika sprovedenim od strane unutrašnjih i spoljnih revizora, kao i mogućnosti institucije da se na odgovarajući način nadoveže i upravlja svojim rizicima.

Ispitivač bi trebalo da pokuša da identifikuje uzrok nepovoljnih trendova, a ne samo da prijavi simptome. Na primer, ukoliko je rizik likvidnosti institucije u porastu zbog opadanja osnovnih depozita, potrebno je razmotriti razloge ovog pada. Identifikovanjem uzroka pada, ispitivač će biti u mogućnosti da proceni mogućnosti za zaustavljanje pada.

Ono što je važno jeste da procena rizika odražava temeljnu analizu koja dovodi do zaključaka u vezi profila rizika institucije pre nego ponavljanje činjenica. Na primer, nije dovoljno samo prijaviti visok odnos između kredita i depozita kao problem likvidnosti. Kako bi formirao sud o ozbiljnosti problema, ispitivač bi trebalo da pažljivo analizira strukturu pasive. Značaj relativno visokog odnosa između kredita i depozita u instituciji čija je skoro sva pasiva praktično stabilna, osnovni depoziti verovatno predstavljaju manji problem nego isti odnos u instituciji sa veoma nestabilnom strukturom pasive. Rizik likvidnosti može biti visok u potonjoj situaciju i umereni ili nizak u prethodnoj, čak iako je odnos isti.

3.1.8. Postupci

- I. Izradite i/ili ažurirajte matrice rizika:
  - A. Odredite kvantitet ili nivo inherentnog rizika za svaku funkcionalnu oblast ili aktivnost;
  - B. Procenite adekvatnost sistema upravljanja rizicima u cilju upravljanja rizicima u svakoj funkcionalnoj oblasti;
  - C. Odredite profil funkcionalnog kompozitnog rizika za svaku funkcionalnu oblast;
  - D. Odredite profil rejtinga agregatnog inherentnog rizika za svaki inherentan rizik širom institucije;
  - E. Procenite adekvatnost sistema za upravljanje agregatnim rizikom za svaki inherentan rizik širom institucije (po sistemu upravljanja rizicima i agregatnoj osnovi);
  - F. Procenite ukupni kompozitni rizik za svaki inherentan rizik širom institucije;

- G. Odredite smer ukupnog kompozitnog rizika za svaki inherentan rizik širom institucije; i,
- H. Utvrdite ukupni inherentni rizik, sisteme za upravljanje ukupnim rizicima, ukupni kompozitni rizik i smer ukupnog kompozitnog rizika.
- II. Izradite pismenu procenu rizika koja bi trebalo da obuhvati sledeće:
- A. Procenu ukupnog rizika banke;
- B. Vrste inherentnog rizika, njihov nivo i smer;
- C. Identifikaciju svih glavnih funkcija, poslovnih linija i proizvoda od kojih potiču značajni rizici;
- D. Opis sistema za upravljanje rizikom;
- E. Odnos između verovatnoće negativnog događaja i njegovog potencijalnog uticaja na banku; i
- F. Komentar o konsolidovanom sistemu za upravljanje rizicima i funkcijama unutrašnje i spoljne revizije.

3.1.9. Dodatak II: Matrica rizika

PROFILI I RREZIKUT TË BANKËS				
Oblast rizika	Inherenti Rizik (nizak, prosečan, visok)	Kvalitet upravljanja rizicima (Slab, prihvatljiv, jak)	Ukupni nivo rizika (nizak, prosečan, visok)	Smer rizika (u rastu ↑, stabilno ↔, u padu ↓)
OVERALL RISK	Visok	I dobët	Visok	U porastu ↑
CREDIT -kreditovanje pravnih lica -ndividualno kreditovanje - komercijalni krediti -nekretnine -MSP	Visok	I dobët	Visok	U porastu ↑
TRŽIŠTE – odluke o depozitima i investicijama investime	Umeren	I dobët	Umeren	U porastu ↑

LIKVIDNOST - trezor i investicije -- trgovina - derivati - svopovi - međubankarstvo - odluke o depozitima i investicijama	Umeren	I dobët	Umeren	U porastu ↑
OPERATIVNI - individualne operacije - operacije za pravna lica - sistemi i procesi - politike i postupci - ljudski resursi - sistemi plaćanja - informacioni sistemi - usluge unutrašnje i spoljne revizije - modeli	Visok	I dobët	I lartë	U porastu ↑
ZEMLJA / TRANSFER	Umeren	I pranueshëm	Umeren	Stabilan ↔

3.1.10. Dodatak III: Obrazac kratkog pregleda procene rizika

- **SISTEM ZA UPRAVLJANJE UNUTRAŠNjim RIZIKOM**
  - Struktura upravljanja rizikom
  - Kategorije rizika
  - Politike, postupci i granice
  - Diskusija o proceni rizika od strane unutrašnjih i spoljnih revizora ili bilo kog drugog nezavisnog revizora.
- **PROCENA UKUPNOG RIZIKA**
  - Rejting neto rizika
  - Smer rizika
  - Komentari u prilog narativnog izveštaja
- **PROCENA POJEDINAČNOG RIZIKA**
  - Rejting neto rizika
  - Smer rizika
  - Komentari u prilog narativnog izveštaja

- PREPORUKE ZA MERE KOJE TREBA PREDUZETI
  - Dajte komentar o potrebi izdavanja direktive ili preporuke ustanovi na osnovu rezultata procene profila institucije
  - Dajte komentar o potrebi za promenama u planu nadzora, ako ih ima.

3.2. Korak 3 – Planiranje rasporeda nadzornih aktivnosti

3.2.1. Ciljevi

- Izgraditi most između nadzornih problema sa bankom i aktivnostima koje treba vremenom sprovesti, što će omogućiti CBK-u da utvrdi efikasnost rukovodstva banke u identifikovanju, merenju, praćenju i kontrolisanju ili ublažavanju rizika u instituciji.

3.2.2. Pozadina

Ispitivači banke treba da izrade i sprovedu plan nadzora⁴ (obrazac za plan nadzora prikazan je u Dodatku IV) koji je trenutni i odgovarajući prema složenosti veličine banke i promenljivom profilu rizika. Generalno gledano, plan nadzora se može izrađivati na nivou godine i razmatrati kvartalno, da bi odražavao sve nove trendove rizika. Plan nadzora gradi most između nadzornih problema identifikovanih kroz procenu rizika i nadzornih aktivnosti koje treba sprovesti. Plan treba da obuhvata i raspored aktivnosti posrednog i neposrednog nadzora, koje treba preduzeti u datom periodu planiranja.

Da bi bilo efikasno, planiranje zahteva početnu izjavu o ciljevima i identifikaciju povezanih strategija za njihovo ostvarivanje. Dobar plan treba da prikaže da se problemi nadzora, identifikovani u matrici rizika i narativnom izveštaju procene rizika, kao i nedostaci uočeni u prethodnom ispitivanju, rešavaju ili će biti rešeni.

Odgovorni ispitivač (OI) traži informacije od institucija u cilju sprovođenja preliminarnog pregleda i priprema obima memoranduma neposrednog ispitivanja. Obim memoranduma identifikuje ključne ciljeve i obim svih planiranih neposrednih ispitivanja. Pismo o početku sprovođenja ispitivanja identifikuje neophodne informacije za uspešno sprovođenje neposrednog ispitivanja, predstavlja ispitivača koji će vršiti ispitivanje i šalje se instituciji pre početka ispitivanja.

⁴ Postoje dve vrste plana nadzora: plan za celu industriju ili sektor i poseban plan za instituciju. Planom za celu industriju utvrđuju se prioritete u pogledu resursa ispitivanja u skladu sa relativnim profilima rizika svih banaka na tržištu i njihovim sistemskim značajem. Posebni planovi za banke su predmet ovog dela.

3.2.3. Postupci

- I. Pripremite i/ili ažurirajte plan nadzora za instituciju koju treba ispitati.
  - A. Pregledajte najnoviju procenu rizika koja je izrađena na osnovu najnovijeg institucionalnog pregleda i najnovije matrice rizika banke.
  - B. Pregledajte najnoviji izveštaj o ispitivanju (IoI) – uključujući procene CAMELS rejting sistema.
  - C. Pregledajte svaku prepisku poslatu ili primljenu od poslednjeg neposrednog ispitivanja.
  - D. Utvrdite vreme i obim sledećeg neposrednog ispitivanja. Naznačite predloženi broj radnih dana potrebnih za ispitivanje.
  - E. Utvrdite vreme i obim sledećeg neposrednog ispitivanja. Naznačite predloženi broj radnih dana potrebnih za ispitivanje.
  - F. Utvrdite vreme, obim i potrebno osoblje za naredna neposredna ispitivanja i posredne analize tokom narednih dvanaest meseci

3.2.4. Dodatak IV: Ilustrativni obrazac za plan nadzora

Bankarska Institucija:	
Datum izveštavanja:	
A. Problemi nadzora:	
Identifikujte probleme nodzora pregledom: <ul style="list-style-type: none"> • procene rizika; • procene CAMELS-a; • ostalih dostupnih informacija (npr. nalazi prethodnih ispitivanja, izveštaji unutrašnjih i spoljnih revizija, veze sa različitim stranama); • ostalih značajnih događaja (npr. spajanje, pripajanje) 	
B. Strategije nadzora i aktivnosti za sprovođenje:	
Identifikujte strategije za rešavanje problema nodzora kao i posebne oktivnosti za sprovođenje (Bankarska institucija, holding kompanija i ključne nebankarske podružnice u okviru grupe).	
1. Posredno praćenje	

Komentari:

Pružite informacije o predloženim posrednim aktivnostima, uzimajući u obzir ciljeve, obim i posebne probleme nadzora.

Br.	Aktivnost	Cilj/Obim	Period	Napomene

2. Neposredno ispitivanje

Komentari:

Pružite informacije o predloženim aktivnostima za neposredno ispitivanje, uzimajući u obzir ciljeve, obim, datum poslednjeg neposrednog ispitivanja i posebne probleme nadzora.

Nr.	Aktivnost	Cilj/Obim	Period	Napomene

Potpisivanje	Ime i Prezime	Potpis	DATUM
Pripremljeno od (odgovorni kontrolor)			
Pregledano od (Vođa divizije)			
Odobreno od (Direktor Departmana)			

NAPOMENA:

--

3.3. Korak 4 – Određivanje aktivnosti ispitivanja

3.3.1. Ciljevi

- Identifikovati ključne ciljeve i obim neposrednog ispitivanja;
- Identifikovati pojedince zadužene za ispitivanje i njihove zadatke tokom ispitivanja; i;
- Navesti očekivane rezultate ispitivanja

3.3.2. Pozadina

Postupak ispitivanja treba biti prilagođen (u punom obimu/sveobuhvatan ili ciljani) karakteristikama svake institucije, uzimajući u obzir veličinu, složenost i profil rizika. Postupci se trebaju fokusirati na izradu odgovarajuću dokumentaciju, kako bi se adekvatno procenila sposobnost rukovodstva da identifikuje, meri, prati i kontroliše ili ublažava rizike. Postupke treba završiti do stepena potrebnog za utvrđivanje da li rukovodstvo ove institucije razume i adekvatno nadgleda i kontroliše ili ublažava vrste i nivoe procenjivanih rizika.

Obim memoranduma (obrazac za obim memoranduma je prikazan u Dodatku V) je sastavni proizvod metodologije nadzora na osnovu procene rizika s obzirom na to da identifikuje ključne ciljeve i obim posrednog ispitivanja. Fokus aktivnosti posrednog ispitivanja, identifikovanih u obimu memoranduma, treba da bude usmeren na pristup od vrha ka dnu, koji obuhvata pregled sistema institucije za upravljanje rizicima i odgovarajući nivo testiranja transakcija. Metodologija nadzora na osnovu procene rizika omogućava fleksibilnost u meri posrednog testiranja transakcija. Iako je fokus ispitivanja na procesima u instituciji, odgovarajući nivo testiranja transakcija i procena aktive će biti potrebni kako bi se proverio integritet unutrašnjeg sistema. Ako se unutrašnji sistemi smatraju pouzdanim, onda testiranje transakcija treba da bude usmereno na nivo koji je dovoljan da potvrdi da su sistemi efikasni i ispravni. Sa druge strane, ako se unutrašnji sistemi upravljanja smatraju nepouzdanim ili neefikasnim, onda testiranje transakcija mora biti prilagođeno tako da se poveća iznos pokrića. Obim memoranduma treba da bude prilagođen veličini, složenosti i trenutnom rejtingu institucije i treba da definiše ciljeve ispitivanja.

Memorandum bi trebalo da obuhvati:

- a. Obim i ciljeve ispitivanja;
- b. Kratak pregled profila rizika institucije i sve promene u institucionalnom pregledu nakon uključivanja dobijenih informacija iz preliminarnog pregleda posrednih i neposrednih informacija;
- c. Kratak pregled sastanka održanog pre početka ispitivanja;

- d. Rezime pregleda revizije;
- e. Fokus i postupke ispitivanja; i;
- f. Planiranje resursa (osoblja).

3.3.3. Postupci

- I. Pripremite obim memoranduma za sledeće planirano neposredno ispitivanje na osnovu obrasca prikazanog u Dodatku V (Dodatak V obuhvata i primer obima memoranduma).
  - A. Pregledajte najnovije procene rizika, matrice rizika, IoI i rejtinge CAMELS-a i CAEL-a.
  - B. Pregledajte plan nadzora banke.
- II. Održite sastanak pre početka ispitivanja sa višim rukovodstvom banke kako bi ste diskutovali o sledećem:
  - A. Primarnom ciljnom tržištu i poslovnim linijama kao i o značajnim promenama u proizvodima i uslugama banke, uključujući i oblasti rasta;
  - B. Ekonomskim uslovima u okviru ciljnih tržišta i bilo kojih drugih spoljnih faktora koji utiču na osnovne poslovne linije;
  - C. Oblastima koje predstavljaju najveći rizik za banku i/ili tržišta;
  - D. Promenama u rukovodstvu banke, ključnom osoblju ili radu nakon prethodnog ispitivanja;
  - E. Rezultatima unutrašnjih i spoljnih revizija i pregleda unutrašnje kontrolne revizije, uključujući i praćenje zahtevano od strane rukovodstva;
  - F. Svim važnim promenama u rasporedu unutrašnje ili spoljne revizije i adekvatnosti osoblja zaduženog za reviziju;
  - G. Korporativnim temama (tj. predložene ili nedavno završene kupovine, pripajanja, spajanja ili razmatranje promene vlasništva);
  - H. Promenama u tehnologiji, uključujući i operativne sisteme, dobavljače/pružaoce tehnoloških usluga, kritični softver, internet bankarstvo ili planovima za uvođenje novih proizvoda/aktivnosti koji uključuju nove tehnologije, od prethodnog ispitivanja;
  - I. Pitanjima koja se tiču usklađivanja sa zakonima, propisima i pravilima koji regulišu bankarsko poslovanje;

- J. Ostalim pitanjima koja mogu uticati na profil rizika;
- K. Problemima rukovodstva u pogledu nadzora banke ili CBK-a, uključujući sve oblasti koje bi banka želela da CBK uključi u obim ispitivanja, zajedno sa razlozima za uključivanje

Zabrinutost rukovodstva u vezi sa nadzorom banke ili CBK-a, uključujući bilo koju oblast koju bi banka želela da CBK uzima u obzir u obimu ispitivanja sa razlozima za uključivanje.

- III. Priprema Pisma Prvog Dana (Pripremno pismo) – kao što je određeno u Dodatku VI (primeri Pisma Prvog Dana).
  - A. Da bi se sprečilo dupliranje rada i smanjio regulatorni teret na instituciju, pismo ne bi trebalo da zahteva informacije koje se pružaju na redovnoj osnovi ili su dostupne u CBK-u, kao što su regulatorni izveštaji i ostale raznovrsne finansijske informacije.
  - B. Stavke koje nisu potrebne za podršku odabranih postupaka ispitivanja se ne trebaju zahtevati;
  - C. Razlikovanje informacija koje treba poslati OI-u za preliminarno ispitivanje, koje će biti sprovedeno neposredno od informacija koje se čuvaju u banci za posredno ispitivanje. Informacije koje se ne mogu reprodukovati treba neposredno ispitati (na primer politike, zapisnik sa sastanka OD-a). Informacije se mogu predstaviti elektronski ili na papiru.
  - D. Predstaviti pismo rukovodstvu banke najmanje 10 radnih dana pre dolaska ispitivača na lice mesta.

3.3.4. Dodatak V – 1: Obrazac memoranduma obima za neposredno ispitivanje

- 1) KRATAK PREGLED BANKARSKOG STANJA
- 2) OBIM I CILJEVI
  - Navođenje vrste ispitivanja (potpuna/fokusirana) i podržani razlozi za tu vrstu ispitivanja;
  - Ciljevi ispitivanja.
- 3) KRATAK PREGLED PROFILA INSTITUCIJE
  - Finansijsko stanje (sa zadnjim podacima);
  - Procena rizika;
  - Pitanja od značaja.
- 4) KRATAK PREGLED SASTANKA PRE POČETKA ISPITIVANJA

5) KRATAK PREGLED SISTEMA REVIZIJE I UNUTRAŠNJEG SISTEMA ZA UPRAVLJANJE RIZIKOM

- Utvrdite adekvatnost, kako spoljnih, tako i unutrašnjih funkcija revizije i unutrašnjih sistema za upravljanje rizikom, kako bi se utvrdio nivo pouzdanosti.

6) FOKUS I POSTUPCI ISPITIVANJA

- Fokusne oblasti tokom ispitivanja.

7) PLANIRANJE RESURSA (OSOBLJA)

3.3.5. Dodatak V – 2: Uzorak (primer) memoranduma obima (scope memo) za neposredna ispitivanja

SCOPE MEMORANDUM				
Ime banke	xxxxx	Procena prema CAMELS:	Procena prema CAELS:	Datum pripreme: Dan-mesec-godina
Vrsta ispitivanja:	Potpuno/fokusirano ispitivanje			
Zadnji datum ispitivanja:	Dan-mesec-godina			
Datum početka ispitivanja:	Dan-mesec-godina			
Financijski podaci do:	Dan-mesec-godina			
Planiranje radnih dana:	xxx			

1) Kratak pregled stanja banke:

Navođenje opšteg finansijskog stanja banke uz obuhvatanje ključnih finansijskih pokazatelja koji karakterizuju tu banku. Takođe, upoređenje sa bankarskim sektorom sa njenim ključnim parametrima, kao i prema matičnoj banci je neophodno.

2) Obim i ciljevi:

- Određivanje finansijskog stanja i procena finansijskog učinka banke prema rizicima;

- Procena saglasnosti banke sa zakonodavstvom na snazi sa posebnim naglaskom na zahteve izveštavanja i zakonodavne i regulativne pokazatelje;
- Ispitivanje oblasti proširenja, kao što su nove filijale i nove linije poslovanja, kao i procesi, u cilju upravljanja povezanim rizicima.

3) Kratak pregled profila rizika:

- **Finansijsko stanje**

Dana xx xxxxx xxxx, banka xxx imala je opštu procenu x, zbog propusta banke da ispuni regulatorne zahteve adekvatnosti kapitala. Odnos osnovnog kapitala (ukupan kapital) na ukupno ponderisana sredstava sa rizikom je bio x%, što je ispod regulatornog zahteva od xx%. Kvalitet sredstava je zadovoljavajuć, uprkos činjenici da nivo nenaplativih kredita raste. Likvidnost i profit procenjuje se zadovoljavajućim.

- **Procena rizika**

Ukupna procena rizika banke xxx bila je umerena sa obzirom na visok kreditni i operativni rizik. Kreditni rizik je visok zbog lošeg upravljanja od strane upravnog odbora i višeg menadžmenta u procesu odobravanja i upravljanja kreditima, dok je operativni rizik visok zbog nedostatka politike i procedure za spoljne poslove i upravljanje ljudskim resursima.

Neadekvatne unutrašnje kontrole, takođe su doprinele visokom operativnom riziku. Rizik likvidnosti je umeren, ali u porastu usled zavisnosti banke od nestabilnih depozita. Rizik kamatnih stopa je nizak, a devizni rizik je umeren, ali u porastu.

- **Pitanja od značaja**

U probleme, između ostalog, mogu spadati velika fluktuacija zaposlenih, rast kreditiranja poljoprivrednog sektora, nove filijale, planovi za osnivanje odeljenja za lizing ili pripajanje sa drugom bankom.

Profil rizika banke xxxxx datuma dan-mesec-godina

Kategorija rizika	Iznos svojstvenog rizika	Kvalitet upravljanja rizika	Opšti nivo rizika	Smer rizika
Opšti rizik	xxx	xxx	xxx	xxx
Kreditni rizik	xxx	xxx	xxx	xxx
Rizik likvidnosti	xxx	xxx	xxx	xxx
Rizik tržišta	xxx	xxx	xxx	xxx
Operacioni rizik	xxx	xxx	xxx	xxx

4) Kratak pregled sastanka pre početka ispitivanja:

Manadžment je informisan svojim planom za ispitivanje banke xxx, jedna od najvećih banaka na Kosovu sa ograncima širom zemlje. Procenjuje se da banka (ni)je svesna rizika koji je prate. Takođe, razgovaralo se o utvrđenim slabostima u oblasti kreditovanja gde je banka informisala CBK da oni rade na tome. Što se tiče povećanja kreditovanja u sektoru poljoprivrede, banka treba da shvati uključene rizike, međutim, nema adekvatnog sistema za upravljanje tih rizika i ekspertiza zajmodavca u ovom sektoru je nepoznata. Banka takođe je upoznata sa velikim kretanjem osoblja i trenutno je u procesu razvoja politika za upravljanje ljudskim resursima, koja će obuhvatiti jednu šemu očuvanja osoblja.

5) Kratak pregled revizije i sistema za upravljanje rizikom:

Revizija se obavlja na adekvatan način, međutim, rukovodstvo ne reaguje na pitanja pokrenuta u izveštaju revizije. Unutrašnji sistemi za upravljanje rizikom se smatraju neadekvatnim usled slabog nadzora kredita i operativnih rizika od strane OD-a i višeg rukovodstva. Sistem unutrašnje kontrole je neadekvatan, kao što je naznačeno nedostatkom važnih politika, kao što su devizne politike i nedostatak segregacije dužnosti u odeljenju za upravljanje gotovinom. Usled ovih slabosti oslanjanje na unutrašnje sisteme za upravljanje rizikom će biti minimalno.

6) Fokus i postupci ispitivanja:

U nastavku su navedeni sumirani postupci ispitivanja koje treba sprovesti:

Kreditni rizik. S obzirom na to da je kreditni rizik rangiran kao visok i ima tendenciju rasta, biće primenjeni standardni postupci (kao što je diskutovano u pojedinim delovima o individualnim rizicima kasnije u ovom priručniku) i prošireni postupci procene (po potrebi). Ispitivači će se prvenstveno fokusirati na:

- Nedavni porast u nekvalitetnoj aktivi;
- Rast kreditiranja poljoprivrednog sektora i kvalifikacije zajmodavca u vezi sa ovim sektorom;
- Granice jednog dužnika i moguće koncentracije;
- Kreditnu dokumentaciju;
- Pregled kredita;
- Postupcima odobravanja kredita.

Operativni rizik. Operativni rizik je rangiran kao visok, sa tendencijom rasta. Zbog

toga, biće primenjeni standardni i prošireni postupci (ako je potrebno) za procenu kvantiteta i kvaliteta funkcije upravljanja rizikom. Glavne fokusne oblasti će biti:

- Širenje mreže filijala;
- Slab unutrašnji sistem kontrole, posebno u odeljenju za upravljanje gotovinom; i;
- Nedostatak deviznih politika i politika o ljudskim resursima i neadekvatne IT politike.

Rizik likvidnosti. Since liquidity risk is rated low with an increasing trend, standard core procedures may be applied with attention being paid on the institution's dependence on volatile deposits.

Foreign Exchange Risk. Devizni rizik se smatra umerenim i u porastu. Potrebno je primeniti standardne postupke procene. Ispitivač koji pregleda ovu oblast treba imati u vidu da institucija nema politiku deviznog poslovanja koja bi usmeravala devizno poslovanje i stoga, možda postoji potreba za proširenim postupkom, radi temeljne procenu kvaliteta sistema upravljanja rizicima, ukoliko postoje.

Rizik kamatne stope. S obzirom da je rizik kamatne stope nizak i procenjuje se stabilnim, minimalni postupci će se koristiti za potvrdu nivoa rizika i kvaliteta upravljanje rizikom. Mogu se primeniti standardni postupci, ako ispitivač utvrdi da postoji problem koja opravdava proširivanje procene.

Adekvatnost kapitala. S obzirom na to da je kapital ove institucije ispod regulatornih kapitalnih zahteva, mogu se primeniti standardni postupci, kako bi se procenio nivo kapitala i ustanovili razlozi za neuspeh ove institucije u pogledu ispunjavanja regulatornih zahteva.

Zarade. Zarade su označene kao marginalne. Prihodi od kreditiranja su i dalje glavni izvori prihoda. Mogu se primeniti standardni postupci, sa posebnim osvrtom na procenu uticaja povećanja problematičnih kredita i otvaranje novih filijala koje bi mogle povećati troškove poslovanja.

Strateško planiranje. Strateški plan banke xxx treba da bude u korelaciji sa njenim akcijama; to jest planirano povećanje kredita tokom godine xxxx, treba da bude u skladu sa apetitom za rizik obdora direktora i iskustvom kao i ekspertizom upravljanja. Ispitivanje će se fokusirati na:

- Procenu procesa budžetiranja i pretpostavki korišćenih za stvaranje budžeta i strateškog planiranja;
- Proceni plana za rast u odnosu na trenutni rast i neophodni borj osoblja koji će održati i upravljati rast.

Komponente CAMELS i procena rizika. Preliminarn ispitivanje, izvođeno datuma xx xxxxx xxxx, rezultovalo je sa procenom u CAMELS xxxxxx/x. Opšti profil rizika je procenjen kao zadovoljavajući i poboljšan je u odnosu na prethodno ispitivanje. Nivoi kapitala banke su dobri, nastavljaju biti na granici sa minimumom kapitala ponderisanog rizikom. Kvalitet sredstava i prakse upravljanja kreditima su procenjene kao dobre. Klasifikovani krediti i oni nenaplativi označili su pogoršanje i imaju trend rasta u odnosu na prethodnu kontrolu. Zarade banke se trebaju poboljšati, i uprkos pozitivnog trenda rasta, zbog akumulisanog gubitka prethodnih godina. Nivo likvidnosti banke i prakse upravljanja likvidnosti su dobre. Opšti operacioni rizik je visok. Banci je naređeno da obezbedi adekvatne politike za upravljanje operacionog rizika, da uspostavi komisije za upravljanje operacionog rizika i da odredi ključne pokazatelje rizika.

Procedure ispitivanja. Zavisno od nivoa rizika, specificuju se procedure ispitivanja, minimalne ili standardne.

7) Planiranje resursa (osoblja):

Imajući u vidu oblasti na koje se treba fokusirati tokom ispitivanja, procenjeno je da će biti potrebno šest ispitivača. Očekuje se da ispitivanje traje deset dana. Ostali potrebni resursi uključuju pribor za pisanje, laptop računare i transport.

Në vazhdim është paraqitur një shembull mbi planifikimin e resurseve.

AKTIVNOSTI	Ogovorn e osobe			Dani na raspolag.			Ukupno
	OK	VD	DD				
PERIOD PRED ISPITIVANJEM	OK	VD	DD	17	3	2	22
ISPITIVANJE MENADŽEMNTA	OK			29			29
Procena menadžmenta i strateškog plana: minimalne procedure u dodatnom vremenu za potpuni pregled SMR i ostale procedure vezane za rizik.	OK			10			10
Kapital: Minimalne procedure	1	0	2				
	S	N	E	2	0	6	14
Prihodi: Minimalne procedure	1	0	3				
	S	N	E	2	0	5	17
Kreditni rizik: Standardne procedure kako bi dale vremena pregledanja velikih kredita, novih kredita (fokusiranje na pismene standarde i proces nadgledanja); kreditima sa odlaganjima i nenaplativih, sakupljanje problematičnih kredita, i efikasnost upravljanja kreditnog rizika.	1	4	2				
	S	N	E	20	20	20	140
Rizik likvidnosti: Standardne procedure	1	0	0				
	S	N	E	10	0	0	10
Rizik tržišta: Minimalne procedure	1	2	0				
	S	N	E	2	6	0	14
Operativni rizik: Standardne procedure za procenu kontrola, osoblja, IT sistema, i opšta efikasnost SMR-a	1	1	1				
	S	IT	E	10	5	10	25
IT: Standardne procedure	0	0	1				
	S	N	IT	0	0	15	15
Funkcija revizije i unutrašnje kontrole: Standardne procedure	1	0	1				
	S	N	E	15	0	15	30
Kontrolisanje radnih dokumenata i arhiviranje dokumenata kontrole	1	3	9				
	OK	S	E	8	5	1	32
Izveštaj kontrole i sastanak sa odborom direktora: Nacrt izveštaja i diskusije nalaza. Pregled nacrta izveštaja:	1	1	1				
	OK	VD	DD	10	5	2	17
Ostalo: Praćenje obaveza menadžmenta što se tiče pitanja i preporuka u prethodnom izveštaju kontrole	NR			4			4
Ukupno							379
Budžet(iz Profila rizika)				379			Kratki pregled radnih dana
Realizacija				OK; VD; DD			1
Razlika:	379			Senior (S)			3
Obrazloženje: Radni dani se očekuju biti veći nego u prethodnim kontrolama zbog sprovođenja RBS-a i zahteva obuke osoblja				E;NR;IT			9

Skraćenice	objašnjenje
DD	Direktor Dep. Bankarskog nadzora
VD	Vođa Divizije nadzora na radnom mestu
OK	Odgovorni ispitivač
S	Visoki bankarski ispitivač
E	Bankarski ispitivač
IT	Bankarski ispitivač za Informacionu
NR	Novi bankarski ispitivač

3.3.6. Dodatak VI: Primer za nalog obaveštenja i nalog zahteva predstavljen je na sledeći način:

Dan mesec godina

G./gđa. XXXXX XXXXXXXX

Izvršni/a šef/ica

Ime banke

Ulica "xxxxxxx", br.xx

xxxxxxx, Kosovo

Tema: početak ispitivanja xxxx u banci xxxx

Poštovani/a g./gđo. xxxxx;

U skladu sa članom 57. Zakona br. 04/L-093 o bankama, mikro-finansijskim institucijama i ne-bankarskim finansijskim institucijama, Centralna Banka Kosova (CBK) izvršiće potpuno ispitivanje, u banku xxxxx počevši od xx xxxxxx xxxx, koristeći finansijske informacije datuma xx xxxxxx xxxx, osim ako se drugačije zahteva.

Zahtevane informacije priložene u dodatku nalogu zahteva, trebaju biti spremne na elektronski način ili na papirnoj kopiji, prema detaljima navedenim u Dodatku. Kako bi ste nam omogućili da završimo ispitivanje na vreme, molimo Vas da obezbedite opšte informacije kao što se navodi na I. Delu i sve politike i procedure prvog dana ispitivanja. Samo ako se navodi neki drugi datum u nalogu zahteva, zahtevane informacije treba da se obezbede (da budu spremne) ne kasnije od datuma xx xxxxxx xxxx.

Molimo Vas imajte u vidu da tokom ispitivanja, ispitivači mogu zahtevati objašnjenja, obrazloženja ili dodatne informacije, pre, tokom i nakon ispitivanja. CBK ceni vašu saradnju. Ako se smatraju potrebnim, dodatne informacije se mogu zahtevati od naše strane u cilju završenja kontrole.

Molimo Vas klasifikujte sve zahtevane dokumente na taj način da oni odgovaraju sa specifičnim brojevima u ovom nalogu zahteva.

Ispitivanje će se vršiti od strane ekipe od xx ispitivača, a vodi će se od strane g./gđe. XXXXXX XXXXXX, odgovorni/a ispitivač za banke. Za izjašnjavanje vezano za neko zahtevano ispitivanje, nemojte oklevati kontaktirati sa g./gđa. XXXXXXXX putem telefona na broj xxx/xxx-xxx ili putem elektronske adrese: XXXXXX.XXXXXX@bqk-kos.org.

Planiramo da uvodni sastanak sa visokim menadžmentom banke xxxx održimo datuma xx xxxxxx xxxx, u 10:00 časova kako bi smo diskutovali o profilu rizika banke i obim naše kontrole. Učesnici iz CBK-a biće Direktor Departmana za Bankarski nadzor (g. XXXXXX XXXXX), Vođa Divizije nadzora na radnom mestu (g. XXXXX XXXXXXXXXXXX) i Odgovorni Ispitivač (g./đa. XXXXXX XXXXXXXX). Takođe tokom ispitivanja planiramo dodatne sastanke sa visokim menadžmentom kako bi vas informisali o procesu ispitivanja. Isto tako, odredićemo jedan zaključni sastanak kako bismo vas obavestili o zaključcima i nalazima tokom našeg ispitivanja.

Ispitivanje će se fokusirati na oblasti kreditnog rizika, operativnog rizika (uz obuhvatanje informativne tehnologije), unutrašnjoj reviziji, unutrašnjoj kontroli, riziku likvidnosti, osetljivosti prema riziku tržišta, kao i na procenu kapitala i zarade.

Na kraju ispitivanja, mi bi cenili vaše komentare vezano za proces nakon završetka ispitivanja.

S poštovanjem,

XXXXXX XXXXXX
Direktor
Departman bankarskog nadzora

NALOG ZAHTEVA INFORMACIJA ZA ISPITIVANJE

- I. Opšte informacije - molimo vas da na dan dolaska ispitivača CBK-a, imate spremne sledeće informacije:**
1. Godišnji izveštaji banke xxxxx i matične banke.
  2. Strateški plan banke.
  3. Organizacionu strukturu banke.
  4. Spisak članova odbora direktora, viših rukovodilaca, komisije odbora i uprave, sa spiskom članova komisija (molimo vas navedite članove odbora i predsedavajućih komisija, uključujući: ime, položaj, godine u banci ili na odboru ili bilo koju drugu van-bankarsku aktivnost).
  5. Zapisnike odbora direktora i svih sastanaka komisija od zadnje kontrole (xx xx xxxx).
  6. Zapisnike godišnjih sednica deoničara ili neke vanredne sednice deoničara od poslednje kontrole (xx xx xxxx).
- II. Kreditni rizik (kreditni portfelj) – molimo vas da imate spremne tačke od 7 do 10, na dan dolaska ispitivača CBK-a, kao što sledi:**
7. Kopije svih politika i ažuriranih postupaka kredita, uključujući i unutrašnje politike za razmatranje kredita i politike za procenu kolaterala.
  8. Kopije ograničenja zvaničnika banke i komisija kreditiranja.
  9. Izveštaji uprave i/ili odbora direktora za nalaze u vezi kršenja zakona, kreditnih ograničenja i kredita povezanih lica, sa detaljima o tome kako su poboljšani ili će se poboljšati ubuduće.
  10. Zapisnike svih sastanaka komisija o pitanjima vezanim za upravljanje kreditnim rizikom ili davanjem kredita ili neka prezentacija ili diskusija koja ima veze sa tolerancijom prema riziku ili prihvatanju rizika banke.
  11. Na dan xx xx xxxx, pošaljite spisak kreditnog portfelja na dan xx xx xxxx. Spisak treba da bude podeljen na kolone sa sledećim informacijama: ime korisnika kredita, iznos odobrenog kredita u trenutku isplate, datum isplate, datum dospeća, kamatnu stopu, vrstu kredita, korišćeni iznos, status klasifikacije kredita, reprogramirane kredite, kredite osoblja banke, iznos provizije, procenat provizije, broj dana u kašnjenju, sektor industrije i informacije o kolateralu/ ili garantu.
  12. Promene osoblja za odobrenje kredita, kreditni proizvodi, unutrašnji sistem kategorisanja i upravljanja kreditnog portfelja.
  13. Kopije izveštaja interne revizije kredita i datume revizije kredita vršenih od poslednje kontrole (xx xx xxxx).

14. Spisak reprogramiranih kredita.
15. Kopije izveštaja koncentracije kredita još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx). Izveštaj mora da sadrži koncentraciju prema zajmoprimcima, industrijskom sektoru, geografskom području, vrsti kredita i bilo koje druge oblasti identifikovane od strane banke radi praćenja.
16. Kopije internih izveštaja upravljanja portfelja (uključujući izveštaje analiza portfelja što pruža detalje o nivou i trendu kredita u kašnjenju i gubitaka, kao i trend u restrukturiranim i obnovljenim kreditima, izuzeća iz politika, izuzeća od dokumentacije za upravljanje kredita, ažurirane finansijske izveštaje korisnika kredita, izuzetke kolaterala i spisak nedostatka ili isteka osiguranja kolaterala, itd).
17. Izveštaje o raspodeli kreditnog portfelja zasnovan na sektor (trgovina, poljoprivreda, hotelijerstvo, itd) i zasnovan na kategorije (korporacije, mala i srednja preduzeća, itd). Izveštaj treba da obuhvata ukupne iznose i provizije za svaku kategoriju.
18. Izveštaje o kreditima koji prelaze 10% kapitala prve klase, kao što je definisano u uredbi CBK-a o velikim izloženostima.
19. Spisak neuračunatih kredita (ime, iznos, dane u kašnjenju, dan dospeća, datum kada je pretvoren na neuračunati kredit) i iznose provizija vezano za njih.
20. Spisak reprogramiranih kreditnih proizvoda, uključujući dan kašnjenja pre reprogramiranja kredita.
21. Spisak izmirenih ili vraćenih kredita još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
22. Spisak kredita unutrašnjih lica, uključujući i povezana lica i njihov interes. (ime, službenik/direktor/deoničar, stvarni iznos izloženosti, dozvoljeni iznos i datum dospeća).
23. Spisak van-bilansnih stavki (garancije, akreditive, ime, iznos, datum odobravanja, status klasifikacije, datum dospeća i kolateral)
24. Spisak izmirenih kredita i prateći kolateral, koji su još uvek u knjigama banke kao aktiva (ime korisnika kredita, iznos u knjige, datum o isključenju i datum procene kolaterala).
25. Pomirenje računa provizije za kreditne gubitke.
26. Sve druge informacije u vezi karakteristika rizika kreditnog portfelja, kao što su ekonomski pokazatelji, industrijski trendovi i novi planirani proizvodi ili oni već pušteni na tržištu.
27. Kopije bilo kog drugog izveštaja za upravljanje kredita, ranije neidentifikovanog, koji može da pomogne naš pregled upravljanja kreditnim rizikom i kvalitetom sredstava.

Portfelj investicija i hartija od vrednosti

28. Politike i postupci za investicije i hartije od vrednosti i datumi njihovog usvajanja od strane odbora direktora. Uključujući odobrene granice investicije (vrstu, klasifikaciju, dospeće). Takođe obezbedite izveštaj izuzeća banke.
29. Spisak plasmana sa drugim bankama, među-bankarske kredite potraživanja, trgovačkih zapisa, investicije u hartije od vrednosti i računi drugih sredstava sa materijalnim bilansima (npr. > 5% ukupnih sredstava).
30. Spisak svih uložених sredstava u inostranstvu.
31. Spisak investicionih računa, uključujući: iznos, valutu, kamatnu stopu, datum početka i dospeća i klasifikaciju finansijske institucije (procenu). Takođe obezbediti kopiju potvrde od korespondentskih banaka sa poslednja 3 usaglašavanja obrača.
32. Obezbedite najnoviju kopiju izveštaja analize investicionog portfelja, uključujući i preporuke uprave u vezi sa potencijalne kupovine i prodaje.

III. Rizik likvidnosti

33. Dana xx xx xxxx, pošaljite kopije svih politika i postupaka likvidnosti i upravljanja sredstava - obaveza sa datumima kada su poslednji put ažurirani i odobreni od strane odbora direktora još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
34. Obezbedite kopiju politike i plana za fondove likvidnosti za potrebe u vanrednim uslovima banke.
35. Obezbedite kopije stres-testa likvidnosti vršenog od strane banke.
36. Obezbedite zapisnike sa sastanaka komisije za upravljanje sredstava i obaveza (ALCO) ili bilo koje druge komisije vezano za upravljanje likvidnosti još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
37. Obezbedite kopiju izveštaja likvidnosti banke, uključujući najnovije izveštaje o jazovima (gap) dospeća i strukture depozita prema vrsti i dospeću.
38. Obezbedite detalje u vezi promena u: upravljanju rizikom likvidnosti, planiranju likvidnosti ili izvoru finansiranja i potrebe, investicionim strategijama i politikama likvidnosti ili planu sredstava u vanrednim uslovima banke, od poslednje kontrole (xx xx xxxx).
39. Obezbedite izveštaje upravljanja korišćenih za merenje i praćenje trenutne i očekivane potrebe za likvidnost.

40. Politike i postupke vezano za bilo koju aktivnost finansijskih derivata i izveštaje uprave vezano sa ovim aktivnostima.
41. Spisak 20 najvećih depozitora banke (ime, vrstu računa, bilans, dospeće i kamatnu stopu).
42. Sadašnju strukturu kamatnih stopa na depozite i kredite.
43. Kopije politika i postupaka o upravljanju tržišnim rizicima.
44. Sve izveštaje uprave u vezi sa upravljanjem tržišnim rizicima.

IV. Operativni rizik I

45. Politike i postupci za upravljanje operativnim rizikom.
46. Zapisnike sa sastanaka komisije za operativni rizik još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
47. Obezbedite spisak osoblja odgovornog za operativni rizik, njihove biografije i njihove odgovornosti.
48. Sve izveštaje za upravljanje koji se odnose na upravljanje operativnim rizikom (izveštaje izuzetaka, pitanja informacione tehnologije, nedostatak gotovine ili opreme, itd).
49. Pregled polisa osiguranja banke, uključujući: vrstu polise osiguranja (imovinu, prekide aktivnosti banke, zaštitu direktora, opreme, vozila, prevazilaženje odgovornosti, prevare, dodatne polise).
50. Kopije izveštaja službenika osiguranja koji podnose neku žalbu pojavljene još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx). Navedite ukoliko ovi izveštaji su prijavljeni kod odbora direktora.
51. Spisak zaposlenih koji su napustili banku (dali ostavku ili su udaljeni) još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx), uključujući: ime i prezime, položaj, ogranak ili kancelariju, datum početka rada, datum udaljavanja ili ostavke kao razlog napuštanja radnog mesta.
52. Obezbediti kopije bilo kojeg formalnog (ili neformalnog) postupka operativnog upravljanje rizikom i strategiju (program) sprovođenja.
53. Ukoliko su korišćeni modeli, obezbedite informacije o tome kako upravnik operativnog rizika je vršio procenu modela, učestalost procene modela i nezavisnost važenja modela.
54. Spisak svih bankarskih proizvoda i politike za odobravanje novih proizvoda.
55. Ukoliko banka prenosi ili delegira neku od svojih aktivnosti ili informacionu tehnologiju kod spoljnih strana, obezbedite kopije programa banke za upravljanje procesa delegiranja ili prenosa, takođe i politike,

postupke, ugovore i izveštaj upravljanja pre nego što uprava potpiše sa pružaocem usluga.

56. Obezbedite informacije u vezi organizacionih promena (uključujući spajanja i pripajanja/ ujedinjenja), promene u profilu i strategiji, promene u proizvodima i pružanim uslugama, sisteme informacione tehnologije, itd.
57. Obezbedite izveštaje ili druge informacije u vezi: poštovanja sa unutrašnjim politikama i postupcima, pravnim i regulatornim zahtevima, rezultata testova bezbednosti informacionih tehnologija institucije reakcije uprave, rezultate testova plana hitne službe i reakciju uprave, kao i zadnji izveštaji o informacionom sistemu za upravljanje prevare, prekida poslovanja, otkazanja sistema i gubitaka tokom postupka.
58. Obezbediti kopiju profila operativnog rizika banke koji su dostavljeni kod odbora direktora.
59. Obezbedite informacije o procesima banaka za prikupljanje podataka operativnih gubitaka.

Informaciona tehnologija e

60. Dana xx xx xxxx, pošaljite politike i postupke za informacionu tehnologiju i bezbednosti informacije.
61. Dana xx xx xxxx, pošaljite politike i planove za kontinuitet poslovanja i rezultate testova sprovedenih tokom protekle dve godine.
62. Spisak incidenata od poslednje kontrole (xx xx xxxx) uključujući broj i obim operativnih gubitaka, otkazivanja sistema, broj intervencija (hakiranja) u automatizovanim sistemima banke, postupke prevare osoblja i promene osoblja (posebno promene ključnog osoblja).
63. Izveštaj ili spisak nedostataka identificiranih od strane revizora u vezi funkcionisanja operativnog sistema koji značajno povećavaju rizik banke.
64. Organizaciona struktura i opis radnih mesta za osoblje informacione tehnologije.
65. Izveštaji odeljenja za informacionu tehnologiju za upravljanje banke.
66. Spisak i opis aplikacija informacione tehnologije koje se koriste od strane banke. Lokaciju glavne baze podataka i lokaciju pomoćnog osoblja/ help desk. Navedite koje su obavljene od strane banke i koje su kupljene i od kojih kompanija.
67. Postupke za kontrolu postavljanja/ promene prava pristupa korisnika na aplikaciju, baza podataka i mreže za sve aplikacije koje se koriste u banci.
68. Izveštaje menadžmenta za odeljenje informacione tehnologije.
69. Strategija banke u oblasti informacione tehnologije.

70. Izveštaji unutrašnje revizije informacione tehnologije.
71. Spisak aktivnih radnika i njihovi pristupi u sistemima banke.
72. Spisak spoljnih kontakata lica / firmi za informacionu tehnologiju i sistemima banke koju podržavaju.

V. Upravljanje rizikom

73. Kopije budžeta banke za poslednje dve godine.
74. Spisak svih politika usvojenih od strane odbora direktora, datum usvajanja i datum poslednje revizije ili korekcije.
75. Detalje o metodama komunikacije korišćene za informisanje osoblja o promenama u politikama i/ili procedura banke.
76. Pregled svih sudskih postupaka protiv banke od poslednje kontrole banke (xx xx xxxx)..

VI. Kapital

77. Spisak deoničara koji imaju u svojini 5% ili više ukupnog kapitala banke, uključujući: ime deoničara, broj deonica koje imaju, procenat ukupnog kapitala i vrstu deonica koju imaju, (npr. obične, preferencijalne, itd).
78. Izveštaji korišćeni od strane uprave za praćenje i planiranje zahteve za kapital koje obezbeđuju tačnost merenja korišćenog rizika za nadzor obračunavanja kapitala.
79. Obezbedite pisanu informaciju o unutrašnjem procesu procene adekvatnosti kapitala.
80. Obezbedite izveštaje ili zapisnik odbora direktora koji ukazuje na pristup odbora i uprave u odnosu na kapital prema riziku.

VII. Zarade

81. Obezbedite najnoviju kopiju izveštaja upravljanja za poređenje budžeta sa trenutnom situacijom, izmene obuhvaćene i objašnjenja promena.
82. Izveštaje menadžmenta o trendu prihoda sa objašnjenjima menadžmenta.
85. Politike i postupke za prestanak obračunavanje kamate za nenaplative kredite.
86. Bilans stanja i bilans uspeha detaljno po datumu xx xx xxxx.
87. Obezbedite najnoviji izveštaj menadžmenta o prihodima, uključujući grafikone, tabele i pokazatelje.

VIII. Auditimi dhe kontrollet e brendshme

88. Dana xx xx xxxx, pošaljite etiku banke, politike interne revizije i interne kontrole kao i statut interne revizije koji navodi svrhu, ciljeve, organizovanje, nadležnost i odgovornost Odeljenja za internu reviziju.
89. Dana xx xx xxxx, pošaljite plan interne revizije koji razmatra cilj, raspored, budžet osoblja, izveštavanje, finansijski budžet i raspored za reviziju tokom poslednje dve godine.
90. Obezbedite detaljan spisak dužnosti i odgovornosti internih revizora.
91. Obezbedite priručnik postupaka odeljenja za reviziju program rada revizije; ako se primenjuje, reviziju zasnovanu na rizik/ procenu rizika.
92. Obezbedite sve revizorske izveštaje pripremljene još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
93. Obezbedite, nabrajane, sve nalaze revizije, koje čekaju na rešenje, nerešene; uključujući vreme i plan za sprovođenje korektivnih mera.
94. Obezbedite zapisnike sa sastanaka Komisije za reviziju još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
95. Obezbedite spisak osoblja Odeljenja za reviziju, uključujući i šefa revizije, uključujući i njihove biografije. Detalji trajanja radnog odnosa osoblja za reviziju, kretanje osoblja kao i obezbedite opis radnih zadataka ili pozicije.
96. Obezbedite informacije o programu banke za profesionalni razvoj i obuku osoblja revizije, uključujući i orijentaciju na mogućnosti obuke u okviru i van institucije. Obezbedite spisak svih zaposlenih u službi revizije koji su pratili ili održali obuku još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
97. Obezbedite pismo angažovanja spoljnog revizora, izveštaja i pismo mendžmenta za poslednju i pretposlednju godinu. Obezbedite pismo angažovanja za tekuću godinu.
98. Obezbedite neki ugovor za spoljne aktivnosti (outsorce) i spoljne izveštaje ili (due diligence) spoljnih strana (ugovorača outsource).
99. Informacije o operativnim gubicima nastalim još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).
100. Obezbedite kopije odgovora uprave o nedostacima primećenim u izveštajima o internoj reviziji.
101. Ukoliko banka ima program za obezbeđenje kvaliteta, molimo vas da obezbedite neki standard i kriterijum koji je postavljen za procenu učinka funkcija interne revizije. Obezbedite neki pregled za obezbeđenje kvaliteta obavljanog još još od poslednjeg ispitivanja (xx xx xxxx).

IX. Finansije i računovodstvo

102. Obezbedite politike računovodstva.
103. Obezbedite kopiju glavne knjige i analitiku svih obrazaca za izveštavanje u CBK, izveštavani na dan xx xx xxxx.
104. Obezbedite spisak svih filijala i ekspozitura, uključujući ime, adresu, ime menadžera filijale ili ekspoziture, broj zaposlenih u svakoj lokaciji.

X. Rizik kamatne stope i tržišni rizik

105. Obezbedite kopije najnovijih izveštaja rizika kamatnih stopa, uključujući ALCO izveštaje.
106. Obezbedite neku analizu obavljenju od strane banke u pogledu istorijskog trenda i informacija klijenata kako bi pomoglo menadžmentu da uspostavi i proceni ponašanje potrošača u vezi pretplatom kredita i povlačenjem depozita..
107. Obezbedite informacije scenarija o kamatnim stopama korišćenim od strane banke za merenje potencijalnog izlaganja rizika kamatnih stopa i učestalost pregledavanja.

XI. Ostale informacije

108. Obezbediti dva računara sa pristupom u sistemu banke, sa kodovima i lozinkama za pristup "read only" u glavnim sistemima banke. Računari banke treba da imaju i povezanost sa štampačom.
109. Obezbedite spisak svih zaposlenih banke sa njihovim e-mail adresama i brojevima telefona.

3.4. Korak 5 – Neposredno (on-site) ispitivanje**3.4.1. Ciljevi**

- Utvrditi i proceniti finansijsko stanje i profil rizika institucije;
- Identifikovati oblasti u kojima je potrebna primena korektivnih mera;
- Preporučiti odgovarajuće korektivne mere; i;
- Proceniti tekuće aktivnosti institucije.

3.4.2. Pozadina

Neposredna ispitivanja su deo kontinuiranog procesa nadzora. Ona se sastoje od niza postupaka koji su integrisani i prilagođeni postupcima ispitivanja. Ovi postupci su izrađeni da:

- pomognu timu za ispitivanje u određivanju stanja i profila rizika banke;
- identifikovanju oblasti u kojima je potrebna primena korektivnih mera;
- prate tekuće aktivnosti banke.

S obzirom na to da su specifični profili rizika banaka različiti, CBK priznaje da se efikasni i efektivni nadzor ne može postići pomoću skupa rigidnih postupaka ispitivanja.

Ispitivači, na osnovu profila rizika institucije, koriste ili minimalni obim postupaka procene ili standardni obim postupaka procene, ili njihovu kombinaciju kako bi prilagodili aktivnosti ispitivanja i osigurali da su rizici unutar institucije na odgovarajući način identifikovani, izmereni, praćeni i kontrolisani ili ublaženi od strane rukovodstva banke.

3.4.3. Minimalni obim postupaka procene

Ispitivači će koristiti minimalni obim postupaka procene u oblastima sa niskim rizikom kako bi utvrdili da li je došlo do značajnih promena u aktivnostima, profilu rizika, rukovodstvu ili finansijskom stanju banke. Ukoliko se ne identifikuju promene u profilu rizika banke, neće se nastaviti sa radom. Međutim, ako se procenom identifikuju oblasti u kojima je potreban nadzor, OI za ispitivanje ima ovlašćenja da proširi obim ispitivanja sprovođenjem drugih postupaka iz standardnog obima postupka procene.

3.4.4. Standardni obim postupaka procene

Ispitivači će koristiti standardni obim postupaka procene za ispitivanje oblasti značajnih aktivnosti sa visokim inherentnim rizikom. Postupci koje je potrebno sprovesti, odabrani iz postupaka procene standardnog obima trebaju da odgovaraju složenosti banke i nivou nadzora. Iako postupci standardnog obima procene sadrže detaljne postupke ili opis koraka, ispitivači neće morati da sprovedu baš svaki postupak.

Pristup neposrednom ispitivanju treba da naglasi značaj utvrđivanja i vrednovanja stanja banke tokom nadzornog ciklusa. Generalno, tokom neposrednih aktivnosti, ispitivači se fokusiraju na identifikovanje glavnih uzroka nedostatka i osiguravaju da rukovodstvo izvodi odgovarajuće i blagovremene korake i ispravlja sve nedostatke i sprečava njihovu ponovnu pojavu.

3.4.5. CAMELS rejting sistem

Oba skupa postupaka procene pokrivaju ispitivanje svih komponenti CAMELS rejtinga, funkciju revizije i unutrašnje kontrole, kao i sve identifikovane rizike i to: kreditni, tržišni, likvidnosti, operativni, zemlje/rizik transfera. „CAMELS“ je skraćenica za: Capital Adequacy (Adekvatnost kapitala), Asset Quality (Kvalitet aktive), Management (Rukovodstvo), Earnings (Prihodi), Liquidity (Likvidnost), i Sensitivity to Market Risk (Osetljivost na tržišni rizik).

Rejting sistem pruža opšti okvir za ocenjivanje i prilagođavanje svih značajnih finansijskih, operativnih i faktora usklađivanja kako bi se odredio kratki ili kompozitni nadzorni rejting za svaku bankarsku instituciju. Svrha rejting sistema je da na sveobuhvatan i jedinstveni način odrazi stanje banke, usklađenost sa zakonima i propisima i sveukupnu stabilnost prilikom neposrednog ispitivanja (tj. tačka u vremenu).

Iako je poznato da u izvesnoj meri svaka vrsta banke ima sopstveni skup nadzornih pitanja i problema, jedinstveni rejting sistem je zasnovan na određenim karakteristikama i funkcijama, uključujući kvalitativne i kvantitativne faktore, koji su zajednički za sve kategorije institucija.

Ispitivači će odrediti rejting za svaku CAMELS komponentu korišćenjem skale od 1 do 5, gde 1 predstavlja najjači nivo učinka, adekvatne prakse upravljanja rizikom i najmanji nivo problema nadzora, dok rejting 5 ukazuje na najslabiji učinak, neadekvatne prakse upravljanja rizikom i samim tim najviši stepen problema nadzora.

Rejtinzi šest pojedinačnih CAMELS komponenti su sažeti u kompozitni rejting koji se slično rangira na skali od 1 do 5. U određivanju kompozitnog rejtinga, svi relevantni faktori moraju biti odmereni i vrednovani. U principu, ovi faktori uključuju: (i) adekvatnost kapitalne osnove, neto vrednost i rezerve za podršku sadašnjem poslovanju i planovima budućeg razvoja; (ii) kvalitet kredita, investicije i ostalu aktivu; (iii) sposobnost ostvarivanja prihoda za održavanje poverenja javnosti, pokriće gubitaka i obezbeđivanje adekvatne sigurnosti i povraćaja depozitorima; (iv) sposobnost upravljanja likvidnošću i finansijama; (v) sposobnost ispunjavanja legitimnih potreba zajednice za finansijskim uslugama i pokriće svih dospelih obaveza po depozitu; (vi) sposobnost rukovodstva da pravilno upravlja svim aspektima finansijskog poslovanja i planira, uzimajući u obzir buduće potrebe i promenljive okolnosti.

Procena rukovodstva i upravljanja obuhvata kvalitet unutrašnjih kontrola, operativnih postupaka i svih kreditnih, investicionih i operativnih politika; usklađenost sa odgovarajućim zakonima i propisima; i učešće direktora, akcionara i službenika. U principu, određivanje kompozitnog rejtinga može uključiti sve ostale faktore koji se u znatnoj meri oslanjaju na prakse upravljanja rizikom i opšte stanje i stabilnost

CAMELS rejting sistem služi kao korisno sredstvo za identifikovanje problema ili pogoršavajućih uslova, kao i za kategorizaciju nedostataka u pojedinim komponentnim oblastima. Pored toga, rejting sistem pomaže CBK-u u praćenju trendova stabilnosti i sigurnosti i u proceni snage agregata i stabilnosti bankarskog sektora.

Prilikom određivanja CAMELS rejtinga, ispitivači nastoje da obezbede da se sve banke procenjuju na sveobuhvatan i jedinstven način, i da je pažnja nadzora odgovarajuće fokusirana na banke koje ispoljavaju finansijske i operativne slabosti ili negativne trendove. Ocenjivanje komponenti bi takođe trebalo da uzima u obzir veličinu banke, sofisticiranost, prirodu i složenost poslova i njen profil rizika.

3.4.6. Postupci

Zbog težine koju imaju postupci u ovoj fazi, oni su predstavljeni odvojeno navodeći za svaku minimalne i standardne postupke. Početo je od postupaka vezanih za planiranje i upravljanje ispitivanja sve do konsolidovanog nadzora.

PLANIRANJE I UPRAVLJANJE ISPITIVANJEM

1. Utvrdite postupke ispitivanja koje je potrebno sprovesti na osnovu procene rizika i rejtinga banke kao što je prikazano u matrici rizika. Obezbedite da su postupci procene ispravnog obima sprovedeni na osnovu rejtinga rizika:

Rejting niskog rizika	Rejting umerenog rizika	Rejting visokog rizika
Izvršiti osnovnu procenu minimalnog obima. Sprovođenje minimalnih postupaka	Izvršiti osnovnu procenu standardnog obima. Sprovođenje standardnih postupaka	Izvršiti osnovnu procenu standardnog obima, plus dodatne postupke sa uključivanjem više testiranja i validacije transakcija.

2. Izvršite odgovarajuće postupke ispitivanja u određenoj oblasti koja je predmet nadzora.
3. Dokumentujte, u radnim dokumentima (primer radnih dokumenata je prikazan u Dodatku IX), urađen posao koji obuhvata sledeće oblasti:
  - a) Ciljeve obima procene;
  - b) Kratak pregled postupaka obavljen za ispunjavanje ciljeva osnovne procene;
  - c) Nalaze i zaključke za oblast koja se ispituje;
  - d) Predložene korektivne mere, prema potrebi.
4. Dostavite radna dokumenta na uvid, i diskutujte o nalazima ispitivanja i zaključcima za određenu oblast sa OI-em, kako bi ste osigurali da su nalazi tačni, podržani i dobro dokumentovani.
5. Zajedno sa OI-em diskutujte i dogovorite se o nalazima i zaključcima ispitivanja sa rukovodstvom banke koje je zaduženo za određenu oblast.
6. Obezbedite nalaze ispitivanja i zaključke koji se odnose na i koji su relevantni za druge oblasti koje su predmet nadzora koji vrše ispitivači zaduženi za odgovarajuće oblasti.
7. U konsultaciji sa OI-em, odredite odgovarajući CAMELS rejting i odgovarajući rejting rizika za određenu oblast.
8. Po potrebi, pripremite komentare koje ćete uključiti u IoI.

9. OI će konsolidovati komentare ostalih ispitivača u timu u jedan nacrt izveštaja o ispitivanju. Izveštaj o ispitivanju:
- Definiše ciljeve i fokus ispitivanja;
  - Navodi zaključke ispitivanja;
  - Identifikuje sve značajne probleme, odgovarajuće korektivne mere i rokove za sprovođenje korektivnih mera.
10. OI održava završni sastanak sa rukovodstvom banke, kako bi diskutovao i dobio saglasnost u vezi sa nalazima i zaključcima ispitivanja. Tokom završnog sastanka, OI zadaje obavezu rukovodstvu u pogledu sprovođenja preporučenih korektivnih mera.

Dodatak VII: Radni papiri

Referencija fajla radnih papira:	Npr.: KAPITAL: (C)
Ime i prezime ispitivača i potpis:	
Dan kompletiranja:	
Pregledano od:	
Ime, prezime i potpis:	
Dan pregleda:	
Naziv banke:	XXXXXX
Financijske informacije na dan:	XX-XX-XXXX

KAPITAL (C)	
C-1	Kratak pregled zaključaka ispitivanja
C-2	Postupci obima ispitivanja (procena minimalnog/standardnog obima)
C-3	
...	
...	
...	
...	
...	
...	

B. ISPITIVANJE KVALITETA AKTIVE I KREDITNOG RIZIKA

1. Opis

1.1. Donesite konačni, opšti zaključak o kvalitetu aktive, nivou kreditnog rizika; i smeru kreditnog rizika korišćenjem:

- a) Rejtinga kvaliteta aktive (1, 2, 3, 4, ili 5);
- b) Rejtinga kreditnog rizika (nizak, umeren ili visoki);
- c) Smera kreditnog rizika (u opadanju, stabilan, u porastu).

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako bi ste odredili kvalitet aktive i rejting kreditnog rizika. Prilikom određivanja rejtinga, ispitivač se treba konsultovati sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima. Ispitivači uzimaju u obzir faktore rangiranja navedenih u Uputstvu za određivanje rejtinga CAMELS-a.

2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj

Određivanje komponentnog rejtinga kvaliteta aktive, postojanje bilo kakvih kreditnih koncentracija, adekvatnost rezervi za kreditne gubitke (RKG), kvantitet kreditnog rizika, kvalitet upravljanja kreditnim rizikom i sva kršenja zakona, odluke ili uredbe (tj. kreditni limiti, transakcija upotrebom insajderskih informacija itd).

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom koji pokrivaju stvarne ili planirane:
  - a. Promene u kreditnim politikama i kreditnoj administraciji;
  - b. Promene u upravljanju oblašću kreditiranja ili osoblja;
  - c. Promene u kreditnim proizvodima, marketingu i rastu kredita;
  - d. Promene u proceni vrednosti kreditnog portfelja ili sistemu kreditnog ocenjivanja; i
  - e. Ostale promene u spoljnim ili unutrašnjim faktorima koje mogu uticati na kvalitet kredita.

2. Pregledajte prethodne IoI-e, izveštaje o bonitetu i ostale regulatorne informacije i prepisku, kako biste identifikovali probleme u ovoj oblasti koji zahtevaju praćenje.
3. Pribavite informacije o kvalitetu aktive i kreditnom riziku od ispitivača zaduženog za pregled zapisnika sa sastanka OD-a. Pored toga, pregledajte zapisnik kreditnog odbora, kako bi razumeli kreditne prakse banke.
4. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu „Revizija i unutrašnja kontrola” dela osnovne procene o tome da li postoje značajni revizorski nalazi u kreditnoj oblasti koji zahtevaju praćenje ili da li je potreban pregled revizorskih radnih dokumenata.
5. Ako ranije nisu obezbeđeni, pribavite i pregledajte sledeće informacije i dokumentaciju, po potrebi:
  - a. Kreditna politika i postupci i sve promene od poslednjeg ispitivanja;
  - b. Sastav i kvalitet ukupne aktive;
  - c. Najnoviji pregled kreditnih izveštaja unutrašnjeg osoblja banke za procenu vrednosti kreditnog portfelja;
  - d. Lista obnovljenih ili reprogramiranih kreditiranja;
  - e. Dospeli i nekvalitetni izveštaji o aktivni;
  - f. Izveštaji o unutrašnjem bodovanju kredita ili ocenjivanju kredita;
  - g. Lista problematičnih kredita i kredita za nadgledanje;
  - h. Lista kredita odobrenih insajderima, uključujući i zaposlene;
  - i. Koncentracija kreditnih izveštaja;
  - j. Detalji o računima „ostale aktive“ koji su od materijalnog značaja za finansijske izveštaje;
  - k. Lista vanbilasnih stavki;
  - l. Bilo koji drugi izveštaj koji može biti koristan za ispitivanje ove oblasti.
6. Pregledajte odgovarajući uzorak kredita. Uzorak bi trebalo da obuhvata:
  - a. Nove napredne kredite uključujući bilansne i vanbilansne kreditne obaveze.
  - b. Kredite insajderima;

- c. Velike kredite (10% ili više osnovnog kapitala);
- d. Dospеле i problematične kredite;
- e. Prethodno kritikovane kredite i listu problematičnih kredita i listu za nadgledanje kredita; i
- f. Reprezentativni uzorak standardnih ili „odobrenih“ kredita korišćenjem prihvaćene statističke tehnike uzorkovanja.

Veličina uzorka se treba zasnivati na trendovima i ukupnom riziku u segmentima kreditnog portfelja i treba da pokrije najmanje 40% portfelja. Svrha pregleda je utvrđivanje da li krediti ukazuju na bilo kakve promene u izboru rizika od strane banke, praksi banke u vezi izdavanja hartija od vrednosti (underwriting), kreditnoj administraciji, kriterijumima za određivanje rejtinga ili bilo kom drugom aspektu upravljanja kreditnim rizikom. Ispitivači obezbeđuju da pregled pokriva sve kriterijume koji se koriste za procenu i određivanje rejtinga kvaliteta upravljanja kreditnim rizikom kao što je navedeno u matrici rizika. Pregled se može postići ispitivanjem kreditnih dosijea, dokumenata kojima se odobrava i zapisnika kreditnog odbora. Dokumentacija ispitivanja može biti ograničena na završne komentare koji detaljno klasifikuju kredite i činjenice koje podržavaju odobravanje takvih kredita.

- 7. Procenite usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima. Nalazi se saopštavaju ispitivaču koji je zadužen za ispitivanje rukovodstva.
- 8. Ukoliko je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika ili ukoliko je ispitivanje gore navedenih informacija ukazalo na postojanje većih problema, ispitivač bi trebao da proširi obim aktivnosti, kako bi uključio dodatne ciljeve ili postupke, po potrebi. Ako ovo ispitivanje ne rezultira većim promenama ili problemima, završite ispitivanje kvaliteta aktive i kreditnog rizika.

2.2. Standardna procena

Ispitivači biraju odgovarajuće ciljeve i postupke neophodne za procenu stanja i rizika banke.

Cilj 1

Utvrdite kvantitet kreditnog rizika inherentnog u kreditnom portfoliju.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Pregledajte izveštaje o bonitetu i druge regulatorne informacije o propisima i prepisku koju je obezbedila banka kako bi procenili veličinu, sastav i trendove kreditnog portfelja i vanbilnasnu izloženost. Uzmite u obzir:
  - a. Trenutni i planirani rast kredita u odnosu na kapital i granice rizika banke;
  - b. Oblasti visokog rasta;
  - c. Izveštaje unutrašnjeg upravljanja portfolijom (izuzeci kreditne politike, koncentracije kredita itd);
  - d. Neosnovane i/ili neiskorišćene kreditne obaveze i ostale vanbilansne stavke; i
  - e. Sve ostale informacije u vezi sa karakteristikama kreditnog portfelja, kao što su ekonomski pokazatelji, trendovi u industriji i novi proizvodi planirani ili već dostupni.

2. Koristite izveštaje banke kako biste izabrali odgovarajući uzorak kredita iz različitih sektora kreditnog portfelja banke (komercijalni, maloprodajni itd). Konsultujte se sa OI-em prilikom odabira uzorka. Uzmite u obzir:
  - a. Velike kredite koji su 10% ili više kapitala prve klase;
  - b. Značajne koncentracije kredita u industriji, regionima itd;
  - c. Nove kredite po novim kreditnim proizvodima i/ili portfelja koji doživljavaju brzi rast;
  - d. Kredite insajderima i kredite afilijacijama;
  - e. Kredite za koje je ranije identifikovana strukturna slabost, kredite koji predstavljaju izuzetke od kreditne politike, izbor rizika i standarde kupovine hartija od vrednosti;
  - f. Kredite ili koncentraciju kreditiranja poslovnih aktivnosti ili industrije koji pokazuju znakove slabosti ili povećani rizik;
  - g. Vanbilansne obaveze; i;
  - h. Reprezentativni uzorak standardnih ili odobrenih kredita, korišćenjem prihvaćene statističke tehnike uzorkovanja.

Kreditni rizik obično predstavlja najveći pojedinačni rizik za prihode i kapital sa kreditima koji čine najveći deo ukupne aktive. Kreditni portfolio stoga predstavlja značajan procenat aktive koja će biti ispitana.

Veličina i sastav uzorka kredita treba da bude u srazmeri sa kvalitetom kreditnog rizika, adekvatnošću upravljanja rizicima, stanjem banke kao i sa ciljevima kvaliteta aktive i pregledom kreditnog rizika. Veličina uzorka za umereni i visoki nivo rizika mora da obuhvata jedan prihvatljiv uzorak u skladu sa nivoom rizika.

Vrste kredita u uzorku su važne koliko i portfolio koji se ispituje. Uzorak naginje ka dominantnim rizicima portfelja. Što je veći rizik banke, primenjuje se sveobuhvatna pokrivenost i testiranje.

U stabilnoj instituciji kojom se dobro rukovodi i koja pokazuje malo znakova promena, ispitivači trebaju uzorkovati manji broj novih i odobrenih kredita u cilju utvrđivanja kontinuiteta adekvatnosti kvaliteta i upravljanja kreditnim rizikom.

Ako je broj izuzetaka od ustaljene prakse izdavanja hartija od vrednosti ili izbora rizika, značajan ili ako je identifikacija rizika banaka ili kreditna administracija sumnjiva ili oskudna, ispitivač treba da proširi uzorak za utvrđivanje uzroka, ozbiljnosti i uticaja problema na kvalitet kredita. Mogu biti potrebni i dodatni uzorci, na primer, kada dođe do značajnog rasta ili promena u kreditima ili u proizvodnoj liniji, pogoršanja kreditnih ili ekonomskih uslova ili ukoliko je upravljanje kreditnim portfolijom sumnjivo ili oskudno. Dodatni uzorak treba da bude usmeren na oblasti kreditiranja koje su dovele do proširenja pokrivenosti kredita.

3. Analizirajte kredite i diskutujte o kreditima sa osobljem za kreditiranje, kako biste odredili rejting i klasifikovali svaki analizirani kredit.
4. Dokumentujte i podržite razloge za svaku klasifikaciju kredita.
5. Sastavite listu kredita koji su identifikovani da imaju strukturne slabosti.
6. Sastavite listu kredita sa nedovoljnim informacijama o kreditu ili kolaterali. Uzmite u obzir:
  - a. Modele ili glavne uzroke izuzetaka; i,
  - b. Odnos izuzetaka i procesa kreditiranja.
7. Za kredite u maloprodaji, izvršite analizu portfelja. Uzmite u obzir:
  - a. Veličinu portfelja i stopu rasta;
  - b. Promene u proizvodima, marketinškim kanalima, standardima izdavanja hartija od vrednosti, poslovanju i tehnologiji;
  - c. Nivoa i trendove delinkvencije i gubitaka; i;
  - d. Nivoa i trendove restrukturiranja i obnavljanja.
8. Na osnovu rezultata analize portfelja kredita u maloprodaji, izaberite statistički uzorak kredita radi utvrđivanja praksi banke u pogledu kupovine hartija od vrednosti i upravljanja računima.
9. Utvrdite kreditni rizik koji je svojstven kreditnom portfoliju u celini, s obzirom na rejting profila rizika, prakse izdavanja hartija od vrednosti i izbora rizika,

koncentracije, izuzetke od kreditne politike, kreditne i kolateralne izuzetke, cene, kolateralne pokrivenosti, adekvatnosti praksi banke u pogledu analize i kreditne administracije, ekonomske pokazatelje, kao i kvantitet kredita koji su predmet klasifikacije.

Cilj 2

Utvrđiti kvantitet kreditnog rizika u vezi sa ostalom aktivom, izuzev kredita.

Postupci

1. Po potrebi, pribavite i ispitajte listu sledećih stavki:
  - a. Plasmani kod drugih banaka;
  - b. Međubankarska kreditna potraživanja;
  - c. Komercijalni zapisi;
  - d. Razni dužnici;
  - e. Investicije u hartije od vrednosti; i;
  - f. Ostali računi aktive i materijalni bilans.
2. Pribavite listu klasifikovanih investicija i drugih odgovarajućih nalaza u vezi kvaliteta i sastava investicija od ispitivača koji vrši procenu investicionog portfelja.
3. U diskusiji sa rukovodstvom banke i na osnovu pregleda iznad navedene aktive, utvrdite da li stavke treba klasifikovati ili naplatiti.

Cilj 3

Utvrđiti adekvatnost rezervi kreditnih gubitaka (RKG).

Postupci

1. Ocenite metod koji se koristi za određivanje bilansa RKG-a. Uzmite u obzir:
  - a. Opravdanost procesa upravljanja;
  - b. Kvalitet i adekvatnost prateće dokumentacije;
  - c. Nalaze ispitivanja kvaliteta aktive i kreditnog rizika.
2. Utvrdite da li metodologija RKG-a ima nedostatke, ukoliko ima, konsultujte se sa OI-em kako bi nezavisno utvrdili adekvatnost bilansa RKG-a. Ako se RKG smatra neadekvatnim:

- a. Izračunajte potrebnu proviziju za povratak RKG-a na adekvatni nivo;
- b. Usmerite rukovodstvo banke da napravi sva potrebna prilagođavanja u bankarskim knjigama računa i regulatornim izveštajima;
- c. Po potrebi, podelite ove nalaze sa drugim ispitivačima.

Cilj 4

Determine the quality of credit risk management systems.

Postupci

1. Utvrdite da li broj i priroda kredita, kolaterala i izuzetaka od politika, promena u rejtingu rizika, i/ili ostalih nalaza ispitivanja kredita izaziva zabrinutost u pogledu kvaliteta funkcije kreditne administracije.
2. Utvrdite da li su broj, iskustvo i kompenzacija upravljanja kreditom i pomoćno osoblje dovoljni za efikasno upravljanje kreditnim rizikom inherentnog u kreditnom portfelju.
3. Procenite blagovremenost, potpunost, tačnost i relevantnost MIS-a za kreditni rizik. Ispitajte izvore izveštaja, kontrole pripreme izveštaja i da li je tačnost izveštaja nezavisno potvrđena. Izveštaji o upravljanju rizikom treba da obuhvataju glavne izvore kreditnog rizika koji su identifikovani u ciljevima iznad. Ovo ispitivanje treba uskladiti sa ispitivačima koji su odgovorni za sve oblasti ispitivanja, uključujući i unutrašnje kontrole, kako bi se izbeglo dupliranje rada. Nalazi se saopštavaju ispitivaču koji ispituje operativni rizik.
4. Koristeći nalaze prethodnih ciljeva, konsultujte se sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima kako bi formirali preliminarni sud o adekvatnosti sistema upravljanja rizicima portfelja. Uzmite u obzir da li:
  1. OD i rukovodstvo prepoznaju i razumeju postojeće i nove rizike;
  2. OD uspostavlja, saopštava i kontroliše kreditne limite;
  3. Rukovodstvo meri rizik na blagovremeni i ispravan način;
  4. Rukovodstvo precizno i adekvatno meri utvrđene nivoe rizika.
5. Procenite sistem unutrašnje kontrole funkcije kredita banke. Ispitivači treba da uzmu u obzir relevantne kontrole navedene u cilju 5. dela standardne procene „Revizija i unutrašnja kontrola“. Ispitivači takođe, trebaju uzeti u obzir druge kontrole od značaja za kreditnu funkciju.

Cilj 5

Proceniti usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima. Nalazi se saopštavaju ispitivaču odgovornom za ispitivanje rukovodstva.

Cilj 6

Preporučiti korektivne mere.

Postupci

Pre sprovođenja postupaka, navedenih u nastavku, utvrdite da li je potrebno proširiti postupke. Razmotrite da li postoji potreba za proširenim postupcima u oblastima od značaja. Prošireni postupci su dostupni u Priručniku za ispitivanje. Mera u kojoj će ispitivači proširiti postupke se određuje od slučaja do slučaja. Ukoliko se prošireni postupci ne zahtevaju postupite na sledeći način:

1. Diskutujte o preliminarnim zaključcima sa OI-em sa osvrtom na:
  - a. Kvantitet kreditnog rizika;
  - b. Kvalitet upravljanja kreditnim rizikom;
  - c. Neto rizik i smer kreditnog rizika. Po potrebi, ažurirajte matricu rizika;
  - d. Rejting kvaliteta aktive;
  - e. Direktive i/ili preporuke ako ih ima.
2. Obezbedite i diskutujte sa rukovodstvom o listi kredita i kolateralnih izuzetaka, izuzecima od politike, kreditima sa strukturnim slabostima i klasifikovane aktive, uključujući i sve razlike između klasifikacije unutrašnjih kredita i klasifikacije ispitivača.
3. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, identifikujte i saopštite, po potrebi, sve zaključke i nalaze ispitivanjao kvalitetu aktive i kreditnom riziku koji su relevantni za druge oblasti koje se ispituju.
4. Koristite rezultate navedenih postupaka i sve ostale primenljive nalaze ispitivanja za izradu komentara o kvalitetu aktive i upravljanju kreditnim rizikom za IoI-e.

C. ISPITIVANJE RIZIKA LIKVIDNOSTI

1. Opis

1.1. Donesite konačni, opšti zaključak o likvidnosti na osnovu kvantiteta, nivoa i smera rizika na osnovu sledećeg:

- a. Rejting likvidnosti (1, 2, 3, 4 ili 5);
- b. Rejting rizika likvidnosti (nizak, umeren, ili visok);
- c. Smer rizika likvidnosti (u opadanju, stabilan ili u porastu).

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako bi odredili rejting komponenata likvidnosti i rizika likvidnosti. Prilikom određivanja rejtinga, ispitivači se konsultuju sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima. Prilikom određivanja rejtinga komponenti likvidnosti i rizika likvidnosti, ispitivači uzimaju u obzir faktore rejtinga navedene u Uputstvu za određivanje rejtinga CAMELS-a.

2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj

Odrediti kvantitet rizika likvidnosti, kvalitet upravljanja rizikom likvidnosti i rejting komponente likvidnosti.

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom koje pokrivaju stvarne ili planirane:
  - a. Promene u upravljanju rizikom likvidnosti;
  - b. Promene u planiranju likvidnosti i izvorima finansiranja i potrebama;
  - c. Promene u investicionoj strategiji; i;
  - d. Promene u politici likvidnosti ili u rezervnom planu za finansiranje.
2. Pregledajte prethodne IoI-e, izveštaje o bonitetu i druge regulatorne informacije i prepisku kako bi identifikovali sva pitanja koja zahtevaju praćenje u ovoj oblasti.

3. Pribavite informacije u vezi likvidnosti od ispitivača zaduženog za pregled zapisnika sa sastanka OD-a i zapisnika sa sastanka odbora koji je uspostavio OD, odgovoran za nadgledanje rizika likvidnosti i praćenje, po potrebi, pitanja koja zahtevaju pažnju.
4. Razgovarajte sa ispitivačem odgovornim za izradu „Revizija i unutrašnja kontrola“ dela standardne procene i praćenje značajnih nalaza revizije likvidnosti.
5. Pribavite i razmotrite sledeće informacije i dokumentaciju, po potrebi:
  - a. Izveštaje o likvidnosti banke, uključujući i izveštaj o kamatnom gepu;
  - b. Zapisnike sa sastanka odbora za upravljanje aktivom i pasivom (OUAP) i izveštaje od prošlog posrednog ispitivanja.
6. Procenite usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima. Nalazi se saopštavaju ispitivaču zaduženom za ispitivanje rukovodstva.
7. Utvrdite da li je došlo do nekih značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika nakon konsultacije sa ispitivačima zaduženim za ispitivanje ostalih oblasti. Ako nema promena, završite ispitivanje rizika likvidnosti određujući odgovarajući rejting.
8. Ukoliko je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika banke, proširite obim ispitivanja kako bise uključili dodatne ciljeve ili postupke navedene u okviru standardne procene.

2.2. Standardna procena

Cilj 1

Utvrditi adekvatnost likvidnosti i kvantiteta rizika likvidnosti.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Pribavite i ispitajte sledeće stavke:
  - a. Najnovije izveštaje o likvidnosti;
  - b. Rezervne planove za finansiranje;
  - c. Nalaze izveštaja o neposrednom praćenju;
  - d. Listu investicija;

- e. Bilo koju drugu informaciju ili korišćene izveštaje od strane menadžmenta (izveštaji OUAP-a, zapisnici i paketi itd)
2. Diskutujte o trenutnim investicijama, likvidnosti i strategijama za upravljanja sredstvima sa odgovarajućim rukovodstvom.
3. Identifikujte obim i trendove u finansiranju, ispitivanjem:
  - a. Izvora finansiranja, na primer, maloprodaja naspram veleprodaje;
  - b. Projektovanih potreba za finansiranje naspram dostupnih izvora;
  - c. Finansiranja veleprodaje koje može biti kreditno osetljiva;
  - d. Koncentracije finansiranja;
  - e. Upotrebe i oslanjanja na obaveze sa kratkoročnim dospećem;
  - f. Projekcije rasta aktive;
  - g. Nivoa i trendova likvidne aktive;
  - h. Vanbilansnih obaveza;
  - i. Udela dugoročne aktive, finansirane iz kratkoročnih obaveza.
4. Ocenite adekvatnost izvora sredstava, kako biste ispunili očekivane ili potencijalne potrebe. Uzmite u obzir:
  - a. Aktivu tržišta novca u odnosu na kratkoročne potrebe likvidnosti;
  - b. Ostalu trenutno dostupnu likvidnu aktivu u odnosu na ukupne potrebe likvidnosti npr. besplatne (hipotekarno neopterećene) hartije od vrednosti;
  - c. Ostale potencijalne izvore likvidne aktive (novčani tok iz kredita, investicije, vanbilansni ugovori itd);
  - d. Procenjenu sposobnost za pozajmice na međubankarskom tržištu;
  - e. Kapacitet banke za povećanje depozita kroz određivanje cena i direktne marketinške kampanje, kako bi se ispunile srednjoročne i dugoročne potrebe likvidnosti;
  - f. Kapacitet banke za pozajmljivanje u sklopu CBK kolateralizovanog programa ili ostalih sličnih kolateralizovanih kreditnih olakšica;
  - g. Kapacitet instrumenata za izdavanje dugoročnih obaveza i kapitala u cilju ispunjavanja srednjoročnih i dugoročnih potreba za finansiranje likvidnosti. Opcije mogu uključivati:

- Mobilizaciju depozita;
  - Subordinarne dugove;
  - Deonice/akcije.
5. Procenite kvalitet investicionog portfelja kao potencijalnog izvora likvidnosti. Uzmite u obzir sledeće:
- a. Procenat i kvalitet investicionog portfelja koji je nezaložen;
  - b. Nivo i uticaj amortizacije portfelja;
  - c. Distribucija dospeća investicionog portfelja;
  - d. Distribucija hartija od vrednosti koje su određene datumom dospeća i raspoložive za prodaju;
  - e. Trendovi u mesečnom toku gotovine iz investicionog portfelja;
  - f. Potencijalni uticaj uključenih opcija na obrasce tokova gotovine.
6. Ako se banka značajno oslanja na finansiranje veleprodaje/korporacije, ispitajte faktore koji utiču na davaoce sredstava za veleprodaju/korporaciju. Uzmite u obzir sledeće:
- a. Trenutni kvalitet aktive i mogućnost deterioracije;
  - b. Profitabilnost i očekivanja;
  - c. Promene u višem rukovodstvu banke;
  - d. Negativnu medijska pažnju;
  - e. Zakonska ograničenja.
7. Ako se banka značajno oslanja na finansiranje veleprodaje/korporacija, diskutujte sa rukovodstvom o finansiranju veleprodaje, kako biste utvrdili:
- a. Kako se finansiranje veleprodaje uklapa u ukupnu strategiju aktive/pasive;
  - b. Koje vrste neusklađenosti postoje;
  - c. Da li strategija finansiranja veleprodaje ispunjava očekivanja u pogledu profita.
8. S obzirom na navedeno i druge relevantne faktore za procenu rizika, konsultujte se sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima kako biste utvrdili kvantitet rizika likvidnosti.

Cilj 2

Determine the quality of liquidity risk management.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 već sprovedenih u okviru cilja 1, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Utvrdite da li je OD jasno uskladio politike i smernice navodeći linije ovlašćenja/odgovornosti za upravljanje likvidnošću i toleranciju OD-a na rizik likvidnosti. Uzmite u obzir:
  - a. Da li postoji sistem za merenje koji obuhvata i kvantifikuje rizik likvidnosti;
  - b. Da li su ograničenja/smernice definisane i saopštene rukovodstvu i ostalom relevantnom osoblju;
  - c. Da li su ograničenja/smernice razumne;
  - d. Da li seu oblastima planiranja, budžetiranja i novih proizvoda uzima obzir likvidnost prilikom donošenja odluka.
2. Utvrdite da li je rukovodstvo planiralo adekvatne izvore likvidnosti u cilju ispunjavanja trenutnih i potencijalnih potreba za finansijama.
3. Pregledati rezervni plan za finansiranje i utvrditi da li detaljno reguliše odgovornosti za upravljanje, kvantifikuje potencijalne potrebe/izvore za finansiranjem u skladu sa više scenarija i utvrdite prioritete mere rukovodstva za odgovor na potrebe finansiranja. Uverite se da je plan odgovarajući s obzirom na složenost okolnosti banke:
4. Utvrdite se da li su strategije za postizanje željenog miksa i rokove dospeća aktive i pasive adekvatne. Uzmite u obzir:
  - a. Diskusije sa rukovodstvom o strategijama banke u pogledu rizika likvidnosti;
  - b. Pritiske konkurencije na tržištu banke uzimajući u obzir sve izvore finansiranja (npr mreže filijala, finansiranje veleprodaje itd);
  - c. Podudaranje dospeća;
  - d. Kupovinu ili prodaju imovine ilipozajmice i subordinarne dugove;
  - e. Određivanje cena kredita i depozita; i
  - f. Postojanje vanbilansnih stavki, kao što su kreditne linije, derivativni ugovori i ostale obaveze.

5. Procenite blagovremenost, potpunost, tačnost i relevantnost MIS-a za likvidnost. Ispitajte izvore izveštaja, kontrole nad pripremom izveštaja i da li je tačnost izveštaja nezavisno potvrđena. Ovo ispitivanje treba uskladiti sa ispitivačima koji su zaduženi za sve oblasti ispitivanja, kako bi se izbeglo dupliranje rada. Nalazi se saopštavaju ispitivačima zaduženih za ispitivanje operativnog rizika. Razmotrite da li MIS prati:
  - a. Usklađenost sa granicama rizika;
  - b. Izvore i upotrebu sredstava;
  - c. Koncentracije finansiranja;
  - d. Troškove finansiranja;
  - e. Dostupnost na osnovu linija finansiranja veleprodaje; i
  - f. Projektovane potrebe za finansiranjem.
6. Procenite sistem unutrašnje kontrole likvidnosti. Ispitivači trebaju uzeti u obzir druge kontrole koje su relevantne za likvidnost.
7. Koristeći nalaze iz gore navedenog, konsultujte se sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima kako bi utvrdili kvalitet upravljanja rizikom likvidnosti.

Cilj 4

Utvrđiti sastav i kvalitet investicionog portfolija

Postupci

1. Pregledajte MIS izveštaje banke kako biste procenili:
  - a. Investicione prinose i tržišne vrednosti;
  - b. Uticaj na prihode i adekvatnost kapitala izazvan oštećenjem investicionog portfolija.
2. Iz diskusija sa rukovodstvom i pregleda unutrašnjih izveštaja, utvrdite da li postoji odgovarajući due diligence postupak kako bi se osiguralo da su sve stečene hartije od vrednosti i sklada sa kreditnom politikom za analizu, osiguravanje i odobravanje kredita.

3. Iz diskusija sa rukovodstvom i pregledom unutrašnjih izveštaja, procenite trend u kvalitetu kredita investicionog portfolija između ispitivanja. Utvrdite da li je došlo do značajnih promena u profilu kreditnog rizika investicionog portfolija i da li se tom promenom adekvatno upravlja.
4. Iz diskusije sa rukovodstvom i pregledom unutrašnjih izveštaja, utvrditi da li u portfoliju postoje bezvredne hartije od vrednosti, koje se ne otplaćuju ili su ispod investicionog ranga i podeliti nalaze, po potrebi, sa ispitivačima koji ispituju kreditni rizik, prihode i adekvatnost kapitala.

Cilj 5

Proceniti usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima u pogledu likvidnosti.

Postupci

1. Proceniti usklađenost banke sa zakonom u pogledu likvidne aktive i koeficijente finansijske likvidnosti. Nalazi se saopštavaju ispitivaču koji ispituje rukovodstvo.

Cilj 6

Saopštiti nalaze ispitivanja i preporučiti i preduzeti odgovarajuće korektivne mere.

Postupci

1. Ispitivaču koji vrši procenu kreditnog rizika obezbedite spisak klasifikovanih investicija i saopštite nalaze ostalim ispitivačima, po potrebi
2. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, utvrdite i saopštite im, po potrebi, sve zaključke i nalaze ispitivanja likvidnosti koji su od značaja za druge oblasti koje se ispituju.
3. U razgovoru sa OI-em, donesite preliminarne zaključke o:
  - a. Kvantitetu rizika likvidnosti;
  - b. Kvalitetu upravljanja rizikom likvidnosti;
  - c. Neto riziku i njegovom smeru;
  - d. Rejtingu likvidnosti;

- e. Potencijalnom ili stvarnom uticaju rizika likvidnosti na prihode i kapital;
  - f. Direktivama i/ili preporukama, ako ih ima.
4. Diskutujte sa rukovodstvom o nalazima i zaključcima u vezi kvantiteta i kvaliteta rizika likvidnosti, kao i upravljanju rizikom likvidnosti. Teme razgovora mogu obuhvatati:
  - a. Opšte zaključke;
  - b. Preporuke;
  - c. Nedostatke;
  - d. Po potrebi, nastojanja rukovodstva da ispravi kršenja zakona i/ili pitanja koja zahtevaju pažnju OD-a.
5. Po potrebi, sačinite komentare koje ćete uključiti u IoI. Teme komentara mogu obuhvatati:
  - a. Kvantitet rizika likvidnosti;
  - b. Kvalitet upravljanja rizikom likvidnosti;
  - c. Neto rizik i njegov smer;
  - d. Rejting likvidnosti;
  - e. Potencijalni ili trenutni uticaj rizika likvidnosti na prihode i kapital; i
  - f. Direktive i/ili preporuke, ako ih ima.

D. ISPITIVANJE RIZIKA KAMATNE STOPE

1. Opis

1.1. Zaključak: Donesite konačni opšti zaključak o riziku kamatne stope (RKS) na osnovu:

- Procene RKS-a (nizak, umereni, visok);
- Smera RKS-a (u opadanju, stabilan ili u porastu).

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako bi odredili rejting RKS-a. Prilikom određivanja rejtinga, ispitivač bi trebao da se konsultuje sa OI-em i ostalim odgovarajućim ispitivačima.

2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj

Utvrđiti kvantitet rizika i kvalitet upravljanja rizikom za RKS.

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom o trenutnim ili planiranim:
  - a. Promenama u politici o RKS-u (strukture granica, merenje rizika itd);
  - b. Promenama u procesu upravljanja RKS-om;
  - c. Bitnim promenama u strukturi aktive i pasive banke;
  - d. Promenama u investicionom portfoliju i njegovom uticaju na RKS.
2. Pregledajte prethodne IoI-e, izveštaje o bonitetu i ostale regulatorne informacije i prepisku kako biste utvrdili probleme u ovoj oblasti koji zahtevaju praćenje.
3. Pribavite informacije u vezi RKS-a od ispitivača koji je zadužen za pregled zapisnika OD-a. Osim toga, pregledajte zapisnike OUAP-a kako biste razumeli praksu banke vezano za upravljanje RKS-om.

4. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu “Revizija i unutrašnja kontrola” dela standardne procene, kako biste utvrdili da li postoje neki značajni nalazi revizije RKS-a, a koji zahtevaju praćenje ili da li je potrebno pregledati radne dokumente revizije.
5. Pribavite i pregledajte najnovije izveštaje banke o RKS-u, uključujući izveštaje OUAP-a.
6. Procenite usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima. Nalazi se saopštavaju ispitivaču koji je zadužen za ispitivanje rukovodstva.
7. Ukoliko je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika ili ukoliko je ispitivanje gore navedenih informacija ukazalo na postojanje većih problema, ispitivač bi trebao da proširi obim aktivnosti, kako bi uključio dodatne ciljeve ili postupke, po potrebi. Ukoliko to ne dovede do većih promena ili problema, završite ispitivanje RKS-a.

2.2. Standardna procena

Cilj 1

Utvrđiti kvantitet RKS-a.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom o trenutnim ili planiranim:
  - a. Promenama u politici o RKS-u (strukture granica, merenje rizika itd);
  - b. Promenama u procesu upravljanja RKS-om;
  - c. Bitnim promenama u strukturi aktive i pasive banke;
2. Ispitajte izloženost bilansnih i vanbilansnih pozicija. Uzmite u obzir:
  - a. Sastav i rokove dospeća aktive i pasive (GEP analiza);
  - b. Nestabilnost neto kamatne marže tokom vremena;
  - c. Nivo i uticaj osnovnog rizika, rizika krive prinosa, opcionog rizika i rizika ponovnog određivanja cene;

- d. Podršku obezbeđenu putem ekonomičnih, stabilnih depozita bez utvrđenog roka dospeća (odnosno, depoziti po viđenju, štednja po viđenju).
3. Ispitajte nivo i trend prihoda pod rizikom, ako ih ima, kao što je navedeno u sistemu za merenje rizika banke.
4. Ispitajte izloženost kapitala banke. Ukoliko banka ima visok stepen srednjoročnog-dugoročnog rizika ponovnog određivanja cene i/ili pozicija vezanih za opcije, ispitajte nivo i trend izloženosti kapitala.
5. Ispitajte upotrebu i utvrdite izloženost banke finansijskim derivatima, po potrebi.
6. Koristeći nalaze dobijene nakon obavljenih postupaka i uzimajući u obzir odgovarajuće faktore, konsultujte se sa OI-em i ostalim odgovarajućim ispitivačima, kako biste utvrdili kvantitet RKS-a.

Cilj 2

Utvrđiti prikladnost i efikasnost praksi upravljanja rizikom vezanih za investicioni portfolio.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Proverite da li je OD usvojio politike kojima je utvrdio odgovornosti u pogledu upravljanja RKS-om, saopštio granice tolerancije rizika i pružio pouzdane smernice za upravljanje RKS-om.
2. Procenite efikasnost rukovodstva i OD-a u vršenju nadzora nad RKS-om. Uzmite u obzir:
  - a. Postojanje i razumnost granica koje je OD usvojio za izloženost RKS-u;
  - b. Usklađenost sa utvrđenim granicama za rizik.
3. Utvrdite da li sistem za upravljanje rizicima koji se koristi za merenje uticaja promena u kamatnim stopama na prihode odgovara nivou i složenosti izloženosti banke i da li su glavne pretpostavke koje banka koristi opravdane.
4. Utvrdite da li sistem za upravljanje rizicima koji se koristi za merenje uticaja promena u kamatnim stopama na ekonomsku vrednost odgovara nivou i

- složenosti izloženosti banke i da li su glavne pretpostavke koje banke koriste opravdane.
5. Utvrdite da li su pretpostavke koje banka koristi u okviru sistema za merenje rizika dokumentovane sa dovoljno detalja, kako bi se omogućila verifikacija njihove opravdanosti i ispravnosti.
  6. Procenite sposobnost za i efikasnost rukovodstva u upravljanju RKS-om. Uzmite u obzir:
    - a. Stepen razumevanja dinamike RKS-a;
    - b. Sposobnost da se odgovori na pritisak konkurencije na finansijskim i lokalnim tržištima;
    - c. Da li su balansirani prikazi rizika i prinosa na odgovarajući način razmotreni u strategijama aktive/pasive;
    - d. Sposobnost da se predvidi i odgovori na negativne ili promenljive ekonomske uslove i kamatne stope;
    - e. Da li veštine osoblja odgovaraju stepenu složenosti i rizika.
  7. Procenite blagovremenost, potpunost, ispravnost i relevantnost MIS-a. Uzmite u obzir izvore izveštaja, kontrole nad pripremom izveštaja, kao i to da li je tačnost izveštaja potvrđena nezavisno. Nalazi se saopštavaju ispitivaču koji je zadužen za ispitivanje operativnog rizika.
  8. Utvrdite da li se kompetentnim, nezavisnim procesom ispitivanja periodično procenjuje efikasnost sistema za upravljanje RKS-om. Prilikom ispitivanja mernih instrumenata, ispitivači bi trebali utvrditi da li su pretpostavke koje se koriste opravdane, kao i to da li je domet razmotrenih scenarija kamatnih stopa odgovarajući.
  9. Procenite adekvatnost sistema unutrašnje kontrole nad RKS-om. Ispitivači bi takođe trebali uzeti u obzir ostale kontrole koje se odnose na RKS.
  10. Koristeći nalaze navedenih postupaka, utvrdite da li je sistem za upravljanje rizikom koji se koristi za identifikovanje, merenje, praćenje i kontrolu ili ublažavanje RKS-a efikasan.

Cilj 3

Proceniti usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima u pogledu RSK-a.

Cilj 4:

Utvrđiti da li je potrebno proširiti obim postupaka.

Proverite da li postoji potreba za proširivanjem obima postupaka za oblasti interesovanja. Prošireni postupci se mogu pronaći u ovom Priručniku o ispitivanju. Omeri u kojoj će ispitivači proširiti postupke se odlučuje od slučaja do slučaja.

Postupci 5:

Preporučiti korektivne mere.

1. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, utvrdite i saopštite drugim ispitivačima, po potrebi, sve zaključke i nalaze iz ispitivanja RKS-a, a koji su od značaja za druge oblasti koje se ispituju.
2. U diskusiji sa OI-em, donesite preliminarne zaključke o:
  - a. Kvantitetu RKS-a;
  - b. Kvalitetu upravljanja RKS-om;
  - c. Neto riziku i smeru RKS-a;
  - d. Potencijalnom ili stvarnom uticaju RKS-a na prihode i kapital.

E. ISPITIVANJE OPERATIVNOG RIZIKA

1. Opis

1.1. Donesite konačni opšti zaključak u vezi operativnog rizika na osnovu:

- Procene operativnog rizika (nizak, umeren ili visok)
- Smera operativnog rizika (u opadanju, stabilanili u porastu).

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako biste procenili operativni rizik. Ispitivač bi trebao da se konsultuje sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima.

2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj 1

Utvrđiti kvantitet rizika i kvalitet upravljanja operativnim rizikom.

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom o:
  - a. Propustima u sistemu, prekidima u poslovanju i prevarama od prethodnog ispitivanja;
  - b. Stvarnim ili planiranim promenama u trenutnim ili novim poslovnim inicijativama;
  - c. Promenama u politikama i postupcima radi prilagođavanja novih inicijativa ili proizvoda;
  - d. Načinu na koji rukovodstvo prati kvalitet i pouzdanost spoljnih usluga i pomoćnih funkcija;
  - e. Promenama u finansijskim uslovima ili kvalitetu usluge koju pružaju dobavljači IT i/ili drugih usluga;
  - f. Stvarnim ili planiranim promenama u dobavljačima, sistemima, aplikacijama, kanalima distribucije ili osoblju;
  - g. Promene u procesima za bezbednost informacija ili planiranja vanrednih situacija;

- h. Promenama u procesima ili izveštajima koje rukovodstvo koristi za praćenje operativnog rizika;
    - i. Uticaju modela koji ne funkcionišu pravilno, a odnose se na prihode, upravljanje rizikom i adekvatnost RKG-a; i
    - j. Uticaju navedenih promena na operativni rizik institucija.
  2. Pregledajte prethodne IoI-e, izveštaje o bonitetu i ostale regulatorne informacije i prepisku, kako biste identifikovali probleme u ovoj oblasti koji zahtevaju praćenje.
  3. Pribavite informacije u vezi operativnog rizika od ispitivača zaduženog za pregled zapisnika OD-a.
  4. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu “Revizija i interna kontrola” dela standardne procene, kao i svim značajnijim operativnim rizicima koji zahtevaju praćenje.
  5. Pribavite i ispitajte informacije i pregledajte izveštaje o:
    - a. Usaglašenost sa unutrašnjim politikama i postupcima, pravnim i regulatornim uslovima;
    - b. Informacije spoljnog tržišta u vezi događaja i uslova koji mogu imati uticaj na poslovanje institucija;
    - c. Rezultatima testiranja IT bezbednosti institucija i odgovoru rukovodstva;
    - d. Rezultatima testiranja planova institucija za nepredviđene situacije i odgovoru rukovodstva;
    - e. Profilu operativnog rizika institucije dostavljen OD-u;
    - f. Novijim MIS izveštajima o prevarama, prekidima poslovanja, kvarovima sistema i gubicima nastalim kao posledica obrade;
    - g. Glavnim IT inicijativama i dešavanjima; i
    - h. Planovima o kontinuitetu poslovanja i dostupnosti lokacije za čuvanje rezervnih kopija
  6. Procenite usklađenost banke sa zakonima i ostalim bonitetnim zahtevima, u koje spadaju:
    - a. Važeći zakoni;
    - b. Važeći propisi;
    - c. Različiti drugi dokumenti CBK-a.

Cilj 2

Saopštiti nalaze i preduzeti odgovarajuće korektivne mere

Postupci

1. U konsultaciji sa OI-em, obezbedite zaključke o nalazima. Uzmite u obzir:
  - a. Nalaze za sve oblasti koje se ispituju;
  - b. Opšti zaključak;
  - c. Sve preporuke za rukovodstvo.
2. Proširite obim aktivnosti kako biste uključili dodatne ciljeve ili postupke, po potrebi, u slučaju da je došlo do značajnih promena u aktivnostima institucije, profilu rizika ili kontrolama rizika ili ukoliko je ispitivanje navedenih informacija pokrenulo značajna pitanja.
3. Ukoliko to ne dovede do značajnijih promena ili problema, završite ispitivanje upravljanja operativnim rizikom tako što ćete, po potrebi, sačiniti komentare koje ćete uključiti u IoI.

2.2. Standardna procena

Cilj 1

Utvrđiti kvantitet rizika i kvalitet upravljanja operativnim rizikom.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene (E.2.1. iznad), sprovedite sledeće dodatne postupke:

Cilj 2

Proceniti kvalitet upravljanja operativnim rizikom.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Pregledajte organizacione šeme, opisa poslova, kompenzacije, fluktuaciju osoblja i programa obuke, kako biste osigurali da banka ima dovoljan broj zaposlenih sa ekspertizom koja je banci potrebna.
2. Saradujte sa ispitivačima koji procenjuju rukovodstvo i funkciju revizije i unutrašnje kontrole, kako biste izbegli dupliranje rada. Ispitajte efikasnost načina na koji banka upravlja i prati dobavljače i ostale pružaoce usluga, tako što ćete proceniti sledeće:
  - a. Proces izbora dobavljača/pružaoce usluga;
  - b. Smernice za sklapanje ugovora, uključujući zaštitu privatnosti klijenata;
  - c. Praćenje izvršenja ugovora od strane dobavljača ili pružaoce usluga, uključujući dostupnost finansijskih informacija i pristup poslovanju i revizijama bezbednosti pružiocima usluga; i
  - d. Po potrebi, dostupnost ili pristup izvornom kodu aplikacije i dokumentaciji programa koje nije banka izradila ili ne primenjuje;
3. Ispitajte polise osiguranja kako bi utvrdili da li su aktuelne i da li pružaju odgovarajuće pokriće.
4. Utvrdite da li postoji podela dužnosti i odgovornosti u poslovanju i oblastima u kojima se vrši obrada podataka. Uzmite u obzir:
  - a. Pripremu inputa;
  - b. Unošenje podataka;
  - c. Funkcionalnost računarskog sistema;
  - d. Obradu odbijenih (neprihvatljive informacije) i neprijavljenih transakcija;
  - e. Verifikaciju transakcija;
  - f. Izveštaje o izuzecima; i
  - g. Pripremu i distribuciju izjave i izveštaja;
5. Utvrdite adekvatnost pisanog rezervnog plana o kontinuitetu poslovanja. Uzmite u obzir da li:
  - a. Plan pruža alternativne mehanizme za nastavak poslovanja u slučaju kvara;
  - b. Plan ima adekvatna rešenja za sve ključne aktivnosti ili usluge;
  - c. OD ili odbor koji je uspostavio OD na godišnjem nivou razmatra plan.
6. Utvrdite da li je izvršena godišnja validacija plana za nepredviđene situacije, uključujući to da li je izvršeno testiranje rezervne/alternativne lokacije, kao i

da li su OD i više rukovodstvo obavješteni o obimu i rezultatima testiranja rezervne lokacije.

7. Utvrdite adekvatnost, kao i usklađenost sa politikom bezbednosti informacionih sistema. Razmotrite da li je politika:
  - a. usvojena i da li je OD periodično razmatra;
  - b. po potrebi, prilagođena promenama u okruženju ili sistemima banke (ili dobavljača) za obradu; i
  - c. takva da za OD (ili odbor OD-a) propisuje izveštaje o ukupnom statusu bezbednosti informacionih sistema i usklađenosti banke sa politikom;

8. Pregledajte MIS izveštaje o značajnim IT sistemima i aktivnostima, kako biste osigurali da su identifikacija rizika, merenje, praćenje i kontrola/ublažavanje srazmerni složenosti tehnologije banke i poslovnom okruženju. MIS bi trebao da bude blagovremen, tačan, potpun i relevantan. Uzmite u obzir:
  - a. Kapacitet sistema, uključujući maksimalni kapacitet za obradu;
  - b. Performanse prilikom podizanja sistema (u vremenu) i prekide prilikom obrade;
  - c. Praćenje mreže, uključujući pokušaje upada, kao i otkrivanje uljeza;
  - d. Evidenciju aktivnosti i sigurnosne izveštaje o operacijama, programu i promenama u parametrima, upotrebi terminala itd; i
  - e. Količinu i trendove gubitaka nastalih zbog grešaka, prevare i neizmirenih stavki;

Cilj 3

Napomena: Ispitivanje treba obaviti u saradnji sa ispitivačima zaduženim za ispitivanje ostalih rizika i u skladu sa delom ispitivanja koji se odnosi na unutrašnju kontrolu, kako bi se izbeglo dupliranje rada.

Postupci

1. Utvrdite da li postoje adekvatne kontrole nad i revizorski tragovi zahteva za izmenama u glavnoj datoteci (kao što su promena adrese, rokovi, produženje ili obnova roka za otplatu kredita, aktivne ili pasivne kamatne stope i pokazatelj naknade za uslugu). Uzmite u obzir:
  - a. Osobe ovlašćene za vršenje izmena i potencijalno suprotstavljene odgovornosti na poslu;

- b. Dokumentaciju/revizorski trag odobrenih izmena; i
  - c. Postupke upotrebljene za proveru tačnosti izmena u glavnoj datoteci;
2. Procenite adekvatnost kontrola nad promenama u sistemu, programima, datotekama sa podacima, kao i aplikacijama zasnovanim na ličnim računarima. Uzmite u obzir:
  - a. Postupke za ažuriranje programa, verzija i vršenje izmena;
  - b. Kontrole zradia ograničavanja i praćenja upotrebe uslužnih programa sa opcijom za izmenu podataka;
  - c. Upravljanje procesima koji se koriste za izbor sistema i bezbednosnih parametara programa (tj. da li su podešavanja uređena na osnovu pouzdanog tehničkog saveta ili su u pitanju samo podrazumevana podešavanja);
  - d. Kontrole radi sprečavanja neodobrenih izmena u sistemu i bezbednosnim parametrima programa; i
  - e. Proces i ovlašćenja za izmenu parametara aplikacije.
3. Utvrdite da li nivoi onlajn pristupa zaposlenih (blokiran, samo za čitanje, ažurirati, redefinisati itd) odgovaraju trenutnim odgovornostima na poslu.
4. Proceniti efikasnost administratora za lozinke zaduženog za lozinke zaposlenih i klijenata s obzirom na složenost okruženja za obradu i vrstu dostupnih informacija. Uzmite u obzir:
  - a. Da li su lozinke poverljive (poznate samo zaposlenom/klijentu);
  - b. Da li se primenjuju postupci za resetovanje lozinke koji obezbeđuju poverljivost;
  - c. Učestalost potrebnih izmena lozinke;
  - d. Dizajn lozinke (broj i vrsta karaktera); i
  - e. Bezbednost lozinke tokom čuvanja u datotekama računara, tokom prenosai u štampanoj evidenciji aktivnosti i izveštajima.
5. Utvrdite da li je banka uklonila/resetovala podrazumevane profile i lozinke iz novih sistema i opreme i utvrdite da li se pristup na nivou administratora u okviru sistema kontroliše na odgovarajući način.

Cilj 4

Procenite efikasnost kontrola u zaštiti poverljivosti podataka, tj. sprečavanju nenamernog otkrivanja poverljivih informacija.

Postupci:

1. Procenite sisteme koji se koriste za praćenje pristupa i otkrivanje neovlašćenih unutrašnjih ili spoljašnjih pokušaja pristupanja sistemima banke (tj. otkrivanje uljeza).
2. Procenite kontrolu i bezbednost podataka koji se prenose u ili iz udaljenih lokacija. Uzmite u obzir:
  - a. Vrstu podataka koji se prenose;
  - b. Upotrebu enkripcije ili drugih bezbednosnih tehnika (npr, zaštitne barijere); i
  - c. Pristup mrežnim komponentama (serverima, ruterima, telefonskim linijama itd) koje podržavaju prenos podataka.
3. Procenite kontrolu nad daljinskim pristupom (preko modema ili internet veze) kako biste osigurali upotrebu/pristup isključivo ovlašćenim korisnicima.

Cilj 5

Procenite adekvatnost politika i postupaka banke, kako biste osigurali dostupnost automatizovanih informacija i stalnu podršku za IT proizvode i usluge.

Postupci

1. Procenite planiranje aktivnosti vezanih za upravljanja događajima. Uzmite u obzir:
  - a. Postupke u slučaju opasnosti i planove za evakuaciju;
  - b. Odgovor na napad ili upad u mrežu; i
  - c. Izveštavanje odgovarajućim regulatornim ili bezbednosnim agencijama.
2. Procenite procese i postupke, kako biste sprečili uništavanje elektronskih dokumenata i drugih medija za skladištenje podataka. Uzmite u obzir:
  - a. Učestalost izrade rezervnih kopija datoteke;

- b. Pristup rezervnim kopijama datoteke i medijima za skladištenje podataka (diskovi, kasete itd);
  - c. Neutralnu lokaciju za čuvanje datoteka; i
  - d. Zaštitu od virusa za mreže i personalne računare.
3. Utvrdite da li samo ovlašćeno osoblje ima pristup prostoru sa računarima, elektronskim medijima, zalihama prenosivih stavki, kao i da li su oprema i mreže koje podržavaju ključne usluge obezbeđeni na odgovarajući način. Uzmite u obzir fizičku bezbednost, kao i kontrole okruženja.

Cilj 6

Proceniti postupke banke za upravljanje operativnim rizikom

Postupci

1. Analizirajte odgovarajuće izveštaje unutrašnjih i spoljnih revizija koji se odnose na operativne rizike.
2. Utvrdite da li obim i priroda gubitaka nastalih kao posledica prevare ili obrade, mrežni i prekidi obrade, greške u obradi prijavljene od strane klijenata ili revizorske kritike umanjuju kvalitet automatizovanih aktivnosti i usluga.
3. Utvrdite da li proces banke za procenu rizika koji se odnosi na informacije o klijentima i testiranje glavnih kontrola, sistema i postupaka u bezbednosnom sistemu banke odgovaraju osetljivosti informacija, kao i složenosti i obimu aktivnosti banke.
4. Procenite blagovremenost, potpunost, tačnost i relevantnost MIS-a za operativni rizik. Uzmite u obzir izvore izveštaja, kontrolu nad izradom izveštaja i nezavisnu potvrdu tačnosti izveštaja. Izveštaji o upravljanju rizicima trebali bi da obuhvataju glavne izvore gore navedenog operativnog rizika.
5. Koristeći nalaze gore navedenih postupaka, u kombinaciji sa informacijama dobijenim od OI-a i drugih odgovarajućih ispitivača, donesite preliminarne sudove o kvalitetu sistema za upravljanje operativnim rizikom. Uzmite u obzir da li:
  - a. OD i rukovodstvo prepoznaju i razumeju postojeće i nove rizike;
  - b. OD kreira i saopštava politike o upravljanju operativnim rizikom;
  - c. Rukovodstvo meri rizik precizno i blagovremeno; i

- d. Rukovodstvo precizno i prikladno prati utvrđene granice u pogledu rizika.

Cilj 7

Proceniti usklađenost banke sa zakonima i ostalim bonitetnim zahtevima.

Postupci:

1. Procena usklađenosti sa zakonima i ostalim bonitetnim zahtevima trebala bi da obuhvata sledeće:
  - a. Zakone i propise;
  - b. Regulative CBK-a; i
  - c. Druge dokumente CBK-a.

Nalazi se saopštavaju ispitivaču zaduženom za ispitivanje rukovodstva.

Cilj 8

Saopštiti nalaze ispitivanja i preduzmite odgovarajuće korektivne mere.

Postupci:

1. U konsultaciji sa OI-em, obezbedite zaključak o nalazima i odredite rejting operativnog rizika. Uzmite u obzir:
  - a. Nalaze za sve oblasti koje se ispituju;
  - b. Opšti zaključak; i
  - c. Sve preporuke za rukovodstvo.
2. Utvrdite uticaj na agregatni rizik i smer procena rizika za sve rizike identifikovane putem sprovođenja gore navedenih postupaka.
3. U konsultaciji sa OI-em, utvrdite da li su identifikovani rizici dovoljno značajni kako bi privukli pažnju OD-a na IoI.
4. Diskutujte sa rukovodstvom o nalazima i zaključcima vezanim za operativni rizik. Teme diskusije mogu obuhvatati:
  - a. Opšte zaključke;
  - b. Preporuke;

- c. Kršenja zakona i propisa;
  - d. Nedostatke; i
  - e. Po potrebi, nastojanje rukovodstva da ukloni uočene nedostatke i/ili reši probleme koji zahtevaju pažnju OD-a.
5. Po potrebi, sačinite komentare koje ćete uključiti u izveštaj o ispitivanju. Teme komentara mogu obuhvatati:
- a. Obim operativnog rizika;
  - b. Kvalitet upravljanja rizikom
  - c. Neto rizik i smer operativnog rizika;
  - d. Uticaj stvarne ili potencijalne izloženosti operativnom riziku na prihode i kapital;
  - e. Direktive/preporuke, ako ih ima.

F. ISPITIVANJE ADEKVATNOSTI KAPITALA

1. 1. Opis

1.1. Zaključak:

- Kapital se rangira ocenama 1, 2, 3, 4 ili 5.

1.2. Ispunite ciljeve ovog dela u pogledu rangiranja adekvatnosti kapitala. Prilikom određivanja rejtinga, ispitivač bi trebao da se konsultuje sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima. Prilikom određivanja rejtinga adekvatnosti kapitala, ispitivači bi trebali uzeti u obzir faktore rangiranja opisane u Uputstvu za određivanje rejtinga CAMELS-a.

2. 2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj 1

Odrediti rejting kapitala i svakog potencijalnog uticaja na procenu rizika banke.

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom o:
  - a. Trenutnom finansijskom stanju banke i njenim budućim planovima o politikama dividendi, rastu i upotrebi kapitala, novim proizvodima i ostalim strateškim inicijativama koje će verovatno imati značajan uticaj na kapital;
  - b. Postojećoj strukturi akcijskog kapitala banke i stvarnim ili planiranim promenama u kontroli vlasništva, ako ih ima.
2. Pregledajte prethodne IoI-e, izveštaje o bonitetu i ostale regulatorne informacije i prepisku, kako biste identifikovali probleme u ovoj oblasti koji zahtevaju praćenje.
3. Pribavite informacije o adekvatnosti kapitala od ispitivača zaduženog za pregled zapisnika OD-a.

4. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu „Revizija i unutrašnja kontrola” dela standardni obim procene i pribavite sve značajne nalaze revizije u vezi adekvatnosti kapitala koji zahtevaju praćenje.
5. Po potrebi, pribavite i ispitajte sledeće dokumente i informacije o:
  - a. Izračunavanju kapitala banke na osnovu procene rizika (regulatorni kapital);
  - b. Rezultatima iz drugih oblasti ispitivanja koje mogu uticati na adekvatnost kapitala (npr, prihodi, kvalitet aktive itd).
6. Pregledajte sledeće informacije kako biste identifikovali trendove u oblasti adekvatnosti kapitala banke:
  - a. Izveštaji o aktivnostima praćenja u okviru posredne finansijske analize koju je obavio CBK-a;
  - b. Izveštaji koje rukovodstvo banke koristi za praćenje i izračunavanje kapitalnih zahteva; i
  - c. Koeficijenti banke u poređenju sa konkurentima.
7. Procenite usklađenost banke sa bonitetnim zahtevima. Nalazi se saopštavaju ispitivaču zaduženom za ispitivanje rukovodstva.
8. Nakon konsultacije sa ispitivačima zaduženim za ispitivanje drugih oblasti, ispitivač bi trebao da ispita da li je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu ili kontrolama rizika. Ukoliko ispitivanje navedenih informacija pokrene značajna pitanja, ispitivač bi trebao da proširi obim aktivnosti kako bi uključio dodatne ciljeve ili postupke, po potrebi. Ukoliko to ne dovede do značajnih promena ili problema, završite sa ispitivanjem kapitala.

2.2. Standardna procena

Cilj 1

Utvrđiti adekvatnost i kvalitet kapitala.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Procenite mogući uticaj sledećeg na postojeću i buduću adekvatnost kapitala banke:
  - a. Dividende i politika dividendi;
  - b. Prihodi;
  - c. Kvalitet aktive i adekvatnost rezervi za kreditne gubitke;
  - d. Prošli i planirani rast;
  - e. Bilansne i vanbilansne aktivnosti;
  - f. Strateške inicijative, uključujući sve planove u vezi pokretanja i uvođenja novih injekcija kapitala;
  - g. Finansijski planovi i budžeti, uključujući troškove zamene za osnovna sredstva i tehnologiju;
  - h. Novi proizvodi, usluge ili kanali distribucije; i
  - i. Srodne organizacije (matična, podružnica, afilijacija itd).

2. Procenite druge izvore kapitala. Uzmite u obzir:
  - a. Finansijsko stanje glavnih akcionara, matične kompanije ili podružnica; i
  - b. Potencijal za javne ili privatne ponude.

3. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, pribavite i ispitajte informacije o neto rizicima ili smeru svih rizika koji mogu imati negativan uticaj na postojeću ili buduću adekvatnost kapitala.

Cilj 2

Utvrđiti kvalitet sistema za upravljanje rizikom kroz diskusije sa rukovodstvom i analizu odgovarajućih informacija.

Postupci

Pored postupka 7. u okviru dela minimalni obim osnovne procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Procenite sistem banke za unutrašnje kontrole nad kapitalnim računima. Takođe, uzмите u obzir druge kontrole koje se odnose na kapital.
2. Procenite blagovremenost, potpunost, tačnost i relevantnost MIS-a za kapital. Ispitajte izvore izveštaja, kontrole nad izradom izveštaja, kao i da li

je tačnost izveštaja nezavisno potvrđena. Ovo ispitivanje bi trebalo sprovesti u saradnji sa ispitivačima zaduženim za sve funkcionalne oblasti ispitivanja, uključujući unutrašnje kontrole, kako bi se izbeglo dupliranje rada; nalazi se saopštavaju ispitivaču zaduženom za ispitivanje operativnog rizika.

Cilj 3

Preporučiti korektivnu meru, ukoliko je potrebno.

Postupci

1. Prilagodite izračunavanje kapitala koji banka koristi kako biste opisali rezultate ispitivanja, pritom uzimajući u obzir:
  - a. Preporučene dopune RKG-a;
  - b. Greške u finansijskim izveštajima, ako ih ima; i
  - c. Preporučene direktne otpise potraživanja, ako ih ima.
2. U konsultaciji sa OI-em i ostalim ispitivačima, identifikujte i saopštite drugim ispitivačima, po potrebi, sve zaključke i nalaze ispitivanja kapitala koji su od značaja za druge oblasti koje se ispituju.
3. U razgovoru sa OI-em, donesite preliminarne zaključke o:
  - a. Rejtingu kapitala;
  - b. Direktivama i/ili preporukama, ako ih ima.
4. Diskutujte sa rukovodstvom banke o preliminarnom rejtingu i preporukama, kao što je opisano u gore navedenom postupku 3.
5. Upotrebite rezultate navedenih postupaka i sve druge odgovarajuće nalaze ispitivanja kako biste sačinili odgovarajuće komentare za IoI.

G. ISPITIVANJE PRIHODA

1. 1. Opis

1.1. Zaključak:

- Prihodi se rangiraju ocenama 1, 2, 3, 4 i 5.

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako biste odredili rejting prihoda. Prilikom određivanja rejtinga, ispitivač bi trebao da se konsultuje sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima. Prilikom određivanja rejtinga prihoda, ispitivači bi trebali da uzmu u obzir faktore rangiranja opisane u Uputstvu za određivanje rejtinga CAMELS-a.

2. 2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj 1

Utvrđiti rejting komponente prihoda i sve potencijalne uticaje na procenu rizika od strane banke.

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom banke o:
  - a. Budžetu ili procesu budžetiranja, kao i planiranim promenama, ako ih ima;
  - b. Sadašnjem finansijskom stanju i očekivanjima rukovodstva; i
  - c. Trendovima prihoda i objašnjenju rukovodstva u vezi odstupanja.
2. Pregledajte prethodne IoI-e, izveštaje o bonitetu i ostale regulatorne informacije i prepisku, kako biste utvrdili sve probleme u vezi prihoda koji zahtevaju praćenje.
3. Pribavite informacije o prihodima od ispitivača zaduženog za ispitivanje zapisnika OD-a.
4. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu „Revizija i unutrašnja kontrola“ dela standardni obim procene i pribavite sve značajne nalaze u vezi prihoda koji zahtevaju praćenje.

5. Po potrebi, pribavite i ispitajte sledeće informacije i dokumente:
  - a. Poslovni i strateški plan;
  - b. Najnoviji bilans stanja i bilans uspeha;
  - c. Budžet;
  - d. Politike i postupci za suspenziju kamate na nekvalitetne aktive; i
  - e. Svi drugi izveštaji o prihodima.

6. Utvrdite da li je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika nakon konsultacije sa ispitivačima koji ispituju druge oblasti. Ukoliko to nije moguće, završite sa ispitivanjem prihoda određivanjem odgovarajućeg rejtinga.

7. Ukoliko je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika, proširite obim ispitivanja kako biste uključili dodatne ciljeve ili postupke opisane u okviru dela standardni obim procene.

2.2. Standardne procene

Cilj 1

Utvrditi kvalitet i sastav prihoda.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Identifikujte trendove profitabilnosti banke i da li je trend prihoda banke u porastu, stabilan ili u opadanju ispitivanjem sledećih informacija:
  - a. Izveštaji finansijske analize, sastavljeni od periodičnih izveštaja o bonitetu;
  - b. Izveštaji banke koji se koriste za praćenje i projektovanje prihoda (npr, upravljanje računima, izveštaji o odstupanjima itd);
  - c. Trenutni prihodi banke u odnosu na budžet i konkurente; i
  - d. Komparativni pokazatelji profitabilnosti konkurentne banke.

2. Diskutujte sa rukovodstvom i pribavite objašnjenja o identifikovanim trendovima i odstupanjima kod prihoda.
3. Analizirajte prihode banke, ispitivanjem sledećeg:
  - a. Sastav i glavni izvori prihoda;
  - b. Neto kamatne marže;
  - c. Beskamatni prihodi i rashodi;
  - d. Rezerve za kreditne gubitke;
  - e. Vanbilansne stavke;
  - f. Promene u sastavu bilansa;
  - g. Određivanje cene kredita i depozita;
  - h. Prihodi od podružnica;
  - i. Prihodi od visoko rizičnih poslovnih linija; i
  - j. Politika dividendi banke.
4. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, odlučite da li nivo ili smer bilo kog rizika ima negativan uticaj na sadašnje ili buduće prihode banke.
5. Po potrebi, prilagodite prijavljene prihode banke tako da odražavaju rezultate ispitivanja i napravite projekciju neto prihoda za tekuću godinu. Dostavite korekcije odgovarajućim ispitivačima.

Cilj 2

Utvrđiti adekvatnost procesa budžetiranja banke.

Postupci:

1. Ispitajte i utvrdite opravdanost sledećih faktora budžeta banke:
  - a. ekonomske, tržišne i druge pretpostavke;
  - b. poslovni plan i strategije banke; i
  - c. izveštaji o odstupanjima i ostali dopunski izveštaji o budžetu.

Cilj 3

Utvrđiti kvalitet sistema za upravljanje rizikom kroz diskusiju sa rukovodstvom i analizu odgovarajućih izveštaja unutrašnjih i spoljnih revizija, kao i svih drugih relevantnih izveštaja.

Postupci

1. Procenite sistem banke za unutrašnje kontrole nad prihodima i računima rashoda. Ispitivači bi takođe trebali da uzmu u obzir ostale kontrole koje se odnose na prihode.
2. Procenite blagovremenost, potpunost i tačnost finansijskih izveštaja, kao i ostalih izveštaja o upravljanju informacijama o prihodima. Ispitajte:
  - a. Izvor izveštaja;
  - b. Kontrole nad izradom izveštaja; i
  - c. Da li je tačnost izveštaja nezavisno potvrđena.
3. Ovo ispitivanje bi trebalo obaviti u saradnji sa ispitivačima zaduženim za sve funkcionalne oblasti ispitivanja, uključujući unutrašnje kontrole, kako bi se izbeglo dupliranje rada; nalazi se saopštavaju ispitivaču zaduženom za ispitivanje operativnog rizika.

Cilj 4

Odrediti rejting i preporučiti korektivne mere, po potrebi.

Postupci

1. Po potrebi, u konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, identifikujte i saopštite drugim ispitivačima sve zaključke i nalaze ispitivanja prihoda koji su od značaja za druge oblasti koje se ispituju.
2. U konsultaciji sa OI-em, donesite preliminarne zaključke o:
  - a. Rejtingu prihoda; i
  - b. Direktivama i/ili preporukama, ako ih ima.
3. Diskutujte i postignite dogovor sa rukovodstvom banke u vezi preliminarne rejtinga i preporuka, kao što je opisano u gore navedenom postupku 2.
4. Koristeći rezultate navedenih postupaka i ostalih odgovarajućih nalaza ispitivanja, sačinite odgovarajuće komentare za IoI.

H. ISPITIVANJE RUKOVODSTVA

1. 1. Opis

1.1. Zaključak:

- Rukovodstvo se rangira ocenama 1, 2, 3, 4, or 5.

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela koji se odnose na određivanje rejtinga rukovodstva. Mnogi koraci ovih postupaka ispitivanja zahtevaju prikupljanje informacija od ili ispitivanje informacija zajedno sa ispitivačima zaduženim za druge oblasti. Budući da druge oblasti mogu obuhvatati postupke ispitivanja koji se bave procesima upravljanja, diskutujte sa ostalim ispitivačima o ispitivanju, kako biste smanjili teret na banku i izbegli dupliranje rada. Podelite informacije iz ispitivanja, kako biste imali i efikasnu unakrsnu proveru usklađenosti i pomogli ispitivačima da procene integritet MIS-a. Prilikom određivanja rejtinga rukovodstva, ispitivači bi trebali uzeti u obzir faktore rangiranja opisane u Uputstvu za određivanje rejtinga CAMELS-a.

2. 2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj 1

Odrediti rejting komponente rukovodstva i ispitati potencijalni uticaj ovih nalaza na procenu rizika banke.

Postupci

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom banke o sledećem:
  - a. Svim promenama ili predlozima promena u višem rukovodstvu i/ili OD-u i njegovim odborima;
  - b. Strateškom planu banke odobrenom od strane OD-a;
  - c. Finansijskim i operativnim planovima, ukoliko nisu deo strateškog plana;
  - d. Resursima i osoblju potrebnim za postizanje strateških ciljeva;
  - e. Svim promenama u proizvodima, uslugama, kanalima distribucije, pružaocima usluga itd; i

- f. Planovima nasleđivanja rukovodstva.
2. Ispitajte sledeće informacije i dokumente:
    - a. Zapisnike OD-a i pododбора OD-a od poslednjeg ispitivanja;
    - b. Zapisnike odbora rukovodstva od poslednjeg ispitivanja;
    - c. Prethodne IoI-e i povezane odgovore rukovodstva i OD-a;
    - d. Izveštaje o unutrašnjim/spoljnim revizijama; i
    - e. Prepisku između banke i CBK-a.
  3. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu „Revizija i unutrašnje kontrole“ dela u okviru procene minimalnog obima i pribavite značajne nalaze vezano i za rukovodstvo i za „Reviziju i unutrašnje kontrole“ koje zahtevaju praćenje.
  4. U konsultaciji sa ispitivačima zaduženim za ispitivanje drugih oblasti, procenite usklađenost sa zakonima, propisima i politikama koje se odnose na rukovodstvo banke. Uzmite u obzir:
    - a. Moguće povrede zakona i propisa;
    - b. Da li su prethodne povrede zakona na odgovarajući način ispravljene; i
    - c. Kvantitet izloženosti prihoda i kapitala banke riziku zbog neusklađenosti sa zakonima, propisima, politikama ili zdravim finansijskim praksama.
  5. Utvrdite da li je došlo do značajnijih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika nakon konsultacija sa ispitivačima zaduženim za ispitivanje ostalih oblasti. Ukoliko nije, završite sa ispitivanjem rukovodstva određivanjem odgovarajućeg rejtinga.
  6. Ukoliko nije došlo do značajnijih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika, proširite obim ispitivanja kako biste uključili dodatne ciljeve ili postupke opisane u okviru dela standardni obim procene.

2.2 Standardna procena

Kvalitet upravljanja rizikom

Politika

Cilj 1

Utvrditi da li je OD usvojio odgovarajuće politike za sve značajne oblasti poslovanja banke.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3, 4 i 5 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Pribavite listu svih oblasti poslovanja banke koje su uređene u skladu sa odredbama ciljeva i politikama koje je usvojio OD.
2. Utvrdite da li su politike primenjivane. Procenite:
  - a. Aktivnosti ili nedelovanje rukovodstva u pogledu primene odgovarajućih politika i postupaka;
  - b. Sve politike koje nisu radni dokumenti; i
  - c. Razloge zbog kojeg se određene politike ne primenjuju ili se ne poštuju, iako se primenjuju.
3. Utvrdite na koji način OD i rukovodstvo osiguravaju poštovanje usvojenih politika i dokumentovanje očekivanja.
4. U saradnji sa ispitivačima zaduženim za ispitivanje drugih oblasti banke, utvrdite adekvatnost politika. (Možda će biti potrebno da se obave neka testiranja).
5. Utvrdite opravdanost politike banke u vezi odmora. Da li su rukovodstvo i zaposleni u obavezi da uzmu dve uzastopne nedelje odmora, ako ispunjavaju uslove?

Procesi

Politika –izrada procesa

Cilj 1

Utvrditi adekvatnost operativnih procedura, programa i praksi banke.

Postupci:

1. Utvrdite da li proces kreiranja politike banke uzima u obzir sledeće:
  - a. Regulatorne zahteve;
  - b. Inherentne rizike;
  - c. Strateške, operativne i poslovne planove;
  - d. Finansijsko stanje banke;
  - e. Razliku između planiranih ciljeva i sadašnjeg stanja; i

- f. Izvore politika i proces usvajanja.
2. Utvrdite šta rukovodstvo misli i kako razume funkcije planiranja i kreiranja politike i njihove uticaje na efikasnost poslovanja.
  3. Procenite sistem koji rukovodstvo i OD koriste kako bi osigurali periodični pregled i reviziju politika.

Planiranje

1. Utvrdite da li je rukovodstvo odredilo kakva bi vrsta organizacije želelo da banka bude u budućnosti i način na koji planira da postigne taj cilj, kao i da li za to postoji odobrenje OD-a.
2. Utvrdite na koji je način OD organizovao banku i kako se donose velike odluke, uzimajući u obzir:
  - a. Smer koji je odredio OD i da li rukovodstvo poštuje taj smer;
  - b. Učestvovanje direktora u procesu;
  - c. Da li rukovodstvo održava prezentacije u vezi novih proizvoda, aktivnosti itd;
  - d. Kako se donose odluke o pripajanju, otuđivanju i otvaranju filijala;
  - e. Da li je banka nezavisna ili deo holding kompanije;
  - f. Ukoliko je reč o banci koja je deo holding kompanije, procenite stepen autonomije u kreiranju politika, razvoju proizvoda, određivanju tržišne niše, oglašavanju, istraživanju tržišta, kao i ulasku u ili izlasku sa tržišta.
3. Utvrdite tehnike koje rukovodstvo koristi u planiranju, uzimajući u obzir:
  - a. Način na koji se određuju ciljevi, zadatke, parametre i pretpostavke i način njihovog saopštavanja;
  - b. Način na koji se procenjuju aktivnosti banke;
  - c. Akcione planove, uključujući zahteve u pogledu resursa;
  - d. Učešće direktora, viših rukovodilaca i rukovodilaca srednjeg nivoa; i
  - e. Ulogu izvršnog direktora.
4. Utvrdite način na koji rukovodstvo uključuje faktor konkurencije prilikom izrade planova, razvoja novih proizvoda ili ulaska na novo tržište, uzimajući u obzir:

- a. Stav rukovodstva u vezi konvencionalnih ili nekonvencionalnih konkurenata; i
  - b. Komparativne prednosti i nedostatke u odnosu na konkurenciju.
5. Utvrdite da li rukovodstvo identifikuje želje i potrebe klijenata pre donošenja planova, razvoja novih proizvoda ili ulaska na novo tržište, uzimajući u obzir:
  - a. Vrste upotrebljenih istraživanja tržišta, kao što su ankete, fokus grupe, spoljne usluge; i
  - b. Datoteke sa informacijama klijenata i istraživanja profila.
6. Utvrdite kako rukovodstvo pravi planove za nove proizvode. Da li rukovodstvo uzima u obzir:
  - a. „Due diligence“/studije izvodljivosti;
  - b. Finansijske projekcije – uključujući vreme za koje će proizvođači obezbediti povraćaj i kada se vrši ponovna procena profitabilnosti proizvoda;
  - c. Analizu rizika/odgovornosti;
  - d. Pravna mišljenja; i
  - e. Stepenu uključenosti odeljenja za reviziju.
7. Utvrdite da li rukovodstvo ocenjuje efekte svojih planova na poslovanje, uzimajući u obzir:
  - a. Rizik;
  - b. Regulatorne zahteve;
  - c. Finansijsko stanje banke;
  - d. Sposobnost rukovodstva i zahteve u pogledu ljudskih resursa;
  - e. Fizičke kapacitete;
  - f. Adekvatnost MIS-a i operativnih sistema za upravljanje rastom;
  - g. Trenutnu raznovrsnost proizvoda i razvoj budućih proizvoda;
  - h. Tehnološko okruženje;
  - i. Percepciju javnosti; i
  - j. Sociološke trendove;

8. Utvrdite da li su određeni ciljevi i zadaci za budućnost, kao i da li su ih direktori usvojili i da li su rukovodioci upoznati sa njima. Uzmite u obzir:
  - a. Viziju budućnosti izvršnih direktora/OD-a;
  - b. Misiju banke (šta jeste ili šta bi OD želeo da ona bude);
  - c. Kvalitativne, kao i kvantitativne ciljeve i zadatke;
  - d. Učešće direktora i različitih nivoa rukovodstva; i
  - e. Način saopštavanja informacija onima kojima je potrebno.

9. Utvrdite da li rukovodstvo ima planove za postizanje ciljeva i zadataka. Uzmite u obzir:
  - a. Da li postoji akcioni planovi;
  - b. Kako se akcioni planovi realizuju;
  - c. Odgovornost rukovodstva;
  - d. Zahteve u pogledu resursa; i
  - e. Komunikaciju.

10. Utvrdite na koji način rukovodstvo ocenjuje validnost akcionih planova, kako bi se izbegao sukob među poslovnim jedinicama banke. Uzmite u obzir:
  - a. Sposobnost banke da obezbedi potrebne resurse (ljudi, sistemi, objekti, oglašavanje) za sprovođenje planova;
  - b. Dostupnost ljudi, sistema, objekata;
  - c. Odgovornost rukovodilaca u pogledu sprovođenja planova i postizanja ciljeva; i
  - d. Učešće izvršnih direktora i OD-a.

11. Utvrdite na koji se način vrši procena planova nakon sprovođenja, kao i da li su planovi u dovoljnoj meri fleksibilni da ostavljaju prostora za nepredviđene situacije ili promene. Uzmite u obzir:
  - a. Učestalost i metod procene;
  - b. Učešće izvršnih direktora i OD-a;
  - c. Odgovornost rukovodilaca u pogledu sprovođenja planova i postizanja ciljeva;
  - d. Da li OD razmatra i usvaja planove;

- e. Postojeće sisteme za vršenje izmena; i
  - f. Postojeći sistem za izveštavanje o napretku u postizanju ciljeva.
12. Utvrdite da li dugoročni (strateški) plan obezbeđuje okvir za izradu kratkoročnih (operativnih) planova.
13. Utvrdite postojeće mehanizme radi osiguravanja usklađenosti između kratkoročnih i dugoročnih planova informisanjem ili pribavljanjem informacija od ostalih ispitivača u vezi sledećeg:
- a. Godišnji finansijski plan/budžet;
  - b. Plan kapitala;
  - c. Plan o aktivni/pasivi;
  - d. Marketinški plan;
  - e. Plan o fiksnoj aktivni; i
  - f. Svi ostali planovi.
14. Utvrdite da li se važne odluke donose u kontekstu opšteg plana institucije.

Osoblje

Ispitivač bi trebao da se konsultuje sa OI-em i drugim ispitivačima prilikom donošenja zaključaka u vezi adekvatnosti osoblja banke ili višeg rukovodstva.

Cilj 1

Utvrditi da li rukovodstvo i OD prate aktivnosti osoblja banke, kako bi se osigurala usklađenost sa ciljevima banke i sa svim važećim zakonima, propisima i politikama.

Postupci

1. Utvrdite na koji način rukovodstvo i OD ustanovljavaju da li organizaciona struktura banke ispravno odražava nivoe funkcionalne odgovornosti i linije ovlašćenja.
2. Utvrdite da li banka poseduje opise poslova/odgovornosti u pisanoj formi.
3. Utvrdite način na koji banka osigurava da opisi poslova budu jasni i da sadrže dodeljene dužnosti i odgovornosti. Uzmite u obzir:
  - a. Adekvatnost potrebnog znanja i veština;
  - b. Osnovu za obavljanje procene učinka osoblja;

- c. Metod koji se koristi za razvoj ili nadgledanje procesa izrade opisa poslova; i
  - d. Odnos prema programu(ima) za obračun naknada.
4. Utvrdite način na koji rukovodstvo obezbeđuje adekvatno osoblje na svim nivoima. Uzmite u obzir:
    - a. Metode zapošljavanja;
    - b. Standarde rada;
    - c. Programe obuke;
    - d. Planove nasleđivanja rukovodstva;
    - e. Programe za obračun naknada; i
    - f. Beneficije zaposlenih.
  5. Utvrdite način na koji rukovodstvo procenjuje učinak zaposlenih.
  6. Utvrdite način na koji OD procenjuje učinak rukovodstva.
  7. Utvrdite način na koji rukovodstvo i OD osiguravaju pravednost i konkurentnost plata i beneficija.
  8. Utvrdite metod koji rukovodstvo koristi za promovisanje sistema za efikasnu komunikaciju. Uzmite u obzir sisteme, kao što su:
    - a. Sastanci osoblja;
    - b. Intervjui sa zaposlenima;
    - c. Priručnici, bilteni itd zaposlenih; i
    - d. Svi memorandumi, imejlovi i ostala komunikacija zaposlenih.

Kontrole

Cilj 1

Osigurati da su rukovodstvo i OD uspostavili efikasne sisteme za kontrolu, kako bi ispunili svoje odgovornosti i uskladili se sa zakonima i propisima.

Postupci:

1. Ispitajte funkcije unutrašnje i spoljne revizije vezane za rukovodstvo. Uzmite u obzir:

- a. Pregled transakcija od strane rukovodstva i OD-a uz upotrebu insajderskih informacija, radi provere usklađenosti sa zakonima, propisima i politikama; i
  - b. Pravovremene korektivne mere rukovodstva u cilju uklanjanja nedostataka zapaženih od strane funkcije regulatornih ispitivanja, spoljnih/unutrašnjih revizija, usklađenosti i/ili unutrašnjih ispitivanja.
2. Utvrdite sisteme koje rukovodstvo i OD koriste kako biste kontrolisali i pratili aktivnosti. Uzmite u obzir:
  - a. Unutrašnje kontrole;
  - b. Pokrivenost revizije;
  - c. Procena kvaliteta aktive (uključujući procenu vrednosti kreditnog portfolija);
  - d. Sistemi za upravljanje rizikom; i
  - e. Sistemi za upravljanje usklađenošću.
3. Utvrdite meru u kojoj su OD i rukovodstvo uključeni u sisteme kontrole. Uzmite u obzir:
  - a. Adekvatnost, blagovremenost i distribuciju različitih izveštaja; i
  - b. Periodične preglede u cilju utvrđivanja usklađenosti sa politikama i postupcima.
4. Utvrdite da li banka ima program unutrašnje/spoljne revizije koji je usvojio OD. Izvršite procenu adekvatnosti programa:
  - a. Nezavisnost revizora, uključujući linije izveštavanja;
  - b. Kvalifikacije revizora;
  - c. Adekvatnost i prikladnost revizije programa;
  - d. Efikasnost odgovora rukovodstva na i rešavanje identifikovanih problema u vezi revizije;
  - e. Stepen i efikasnost nadzora odbora za reviziju;
  - f. Spoljna revizija unutrašnjih revizora; i
  - g. Rezultati prethodnih nadzornih aktivnosti.
5. Utvrdite proces koji rukovodstvo koristi za osiguravanje ispravnog funkcionisanja unutrašnjih kontrola. Uzmite u obzir:

- a. Izvore i tačnost informacija;
  - b. Revidiranje unutrašnjih kontrola kada dođe do promena u poslovanju;
  - c. Uloge u razvoju novih proizvoda ili promene u poslovanju;
  - d. Obučavanje osoblja u cilju osiguravanja poštovanja uspostavljenih politika i postupaka;
  - e. Napore OD-a i rukovodilaca u pogledu uklanjanja nedostataka; i
  - f. Odnos prema unutrašnjoj reviziji.
6. Ispitajte sisteme uspostavljene za praćenje kvaliteta aktive. Uzmite u obzir:
- a. Nezavisnost osoblja;
  - b. Tačnost u identifikaciji i oceni problema;
  - c. Pokrivenost aktive tokom ciklusa; i
  - d. Efikasnost, kao sistem ranog upozorenja.
7. Ispitajte sisteme za upravljanje rizikom. Uzmite u obzir:
- a. Koncentracije kreditnih ili drugih aktivnosti;
  - b. Postojeće proizvode i usluge;
  - c. Nove proizvode i usluge;
  - d. Vanbilansne aktivnosti; i
  - e. Učešće/razumevanje OD-a.
8. Ispitajte program za upravljanje usklađenošću. Uzmite u obzir:
- a. Odgovornost;
  - b. Pokrivene oblasti i dubinu pokrivenosti;
  - c. Napore u pogledu praćenja i usklađivanja sa novim zahtevima, gde je to potrebno;
  - d. Izveštavanje;
  - e. Uklanjanje nedostataka;
  - f. Kvalifikacije onih koji su uključeni; i
  - g. Regulatorne zahteve;

Cilj 2

Utvrđiti da li rukovodstvo koristi MIS i da li OD na adekvatan način meri učinak banke, pomaže u procesu donošenja odluka i procenjuje efikasnost postojećih politika, procesa i mehanizama kontrole.

Postupci

1. Utvrdite da li nalazi i zaključci iz sistema unutrašnje kontrole pružaju odgovarajuće, brze, tačne, korisne i razumljive informacije rukovodiocima i OD-u. Uzmite u obzir:
  - a. Procene kvaliteta aktive (uključujući procenu vrednosti kreditnog portfolija);
  - b. Finansijski učinak i poređenja budžeta;
  - c. Izveštaji o upravljanju sredstvima; i
  - d. Izveštaji odbora OD-a.
2. Utvrdite koji su mehanizmi uspostavljeni za osiguravanje odgovarajućih, tačnih, korisnih i blagovremenih informacija.
3. Procenite širenje informacija između rukovodećih nivoa banke i između odeljenja, kao što su:
  - a. Rukovodstvo i drugi direktori;
  - b. Rukovodstvo i osoblje; i
  - c. Banka i holding kompanija ili afilijacije.
4. Analizirajte efikasnost MIS-a. Uzmite u obzir:
  - a. Poznavanje i razumevanje informacionih sistema od strane rukovodstva; i
  - b. Upotrebu podataka u procesu odlučivanja.

Zaključci

Cilj 1

Saopštiti nalaze ispitivanja i preduzeti odgovarajuće korektivne mere.

Postupci

1. U konsultaciji sa OI-em, donesite zaključak o nalazima. Uzmite u obzir:
  - a. Nalaze iz svih oblasti koje se ispituju;

- b. Opšti zaključak;
  - c. Sve preporuke za rukovodstvo; i
  - d. Kršenja zakona i propisa.
2. Utvrdite uticaj na agregatni rizik i smer procena rizika za sve važeće rizike identifikovane putem sprovođenja gore navedenih postupaka.
  3. U konsultaciji sa OI-em, utvrdite da li su identifikovani rizici dovoljno značajni kako bi privukli pažnju OD-a na IoI.
  4. Diskutujte i dogovorite se sa rukovodstvom o nalazima i zaključcima u pogledu operativnog rizika. Teme razgovora mogu obuhvatati:
    - a. Opšte zaključke;
    - b. Preporuke;
    - c. Kršenja zakona i propisa;
    - d. Nedostatke; i
    - e. Po potrebi, nastojanje rukovodstva da ispravi kršenja zakona i/ili reši probleme koji zahtevaju pažnju OD-a.
  5. Po potrebi, sačinite komentare koje ćete uključiti u IOI. Teme komentara mogu obuhvatati:
    - a. Učestalost i efikasnost sastanaka;
    - b. Efikasnost OD-a i odbora rukovodstva;
    - c. Uloga rukovodstva u kreiranju i sprovođenju politike;
    - d. Sve veće nedoslednosti u politici;
    - e. Kvalitet izveštavanja rukovodstva; i
    - f. Kršenja zakona, propisa i odluka.

1. ISPITIVANJE OSETLJIVOSTI NA TRŽIŠNI RIZIK

1. Opis

1.1. Zaključci:

- Osetljivost na tržišni rizik se rangira ocenama 1, 2, 3, 4 ili 5.

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako biste odredili rejting komponente osetljivosti na tržišni rizik. (Napomena: Tržišni rizik obuhvata RKS, rizik cene i kursni rizik).

2. 2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj 1

Utvrđiti rejting komponente osetljivosti na tržišni rizik, kvantitet rizika i kvalitet upravljanja rizikom za RKS, rizik cene i kursni rizik.

Postupci

1. Na početku nadzorne aktivnosti, diskutujte sa rukovodstvom o stvarnim ili planiranim:
  - a. Promenama u politici o RKS-u (tj, strukture limita, merenje rizika);
  - b. Promenama u procesu upravljanja RKS-om;
  - c. Materijalnim promenama u strukturi aktive i pasive banke;
  - d. Promenama u uticaju investicionog portfolija na RKS; i
  - e. Promenama u nivou cene ili kursnom riziku.
2. Diskutujte sa ispitivačem zaduženim za izradu „Revizija i unutrašnje kontrole“ dela procene minimalnog obima i pribavite za naknadnu proveru sve značajne nalaze o osetljivosti na tržišni rizik.
3. Pribavite i ispitajte sledeće informacije i dokumente, prema potrebi, za sva pitanja u vezi osetljivosti na tržišni rizik:
  - a. Zapisnici OD-a i pododbora OD-a od poslednjeg ispitivanja;
  - b. Zapisnici odbora za upravljanje od poslednjeg ispitivanja;
  - c. Prethodni IoI-i i povezane odgovore rukovodstva i OD-a;
  - d. Izveštaji unutrašnje/spoljne revizije; i

- e. Zapisnici OUAP-a.
4. Utvrdite usklađenost banke sa odgovarajućim zakonima i propisima. Uzmite u obzir:
  - a. Zakonske instrumente; i
  - b. Pravila i ostale dokumente CBK-a.
5. Utvrdite da li je došlo do značajnijih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika nakon konsultacije sa ispitivačima koji su zaduženi za druge oblasti. Ukoliko nije, završite ispitivanje osetljivosti na tržišni rizik određivanjem odgovarajućeg rejtinga.
6. Ukoliko je došlo do značajnijih promena aktivnostima banke, profilu rizika ili kontrolama rizika, proširite obim ispitivanja kako bi uključili dodatne ciljeve ili postupke opisane u okviru dela standardni obim procene.

2.2. Standardna procena

Cilj 1

Utvrditi adekvatnost i efikasnost praksi upravljanja rizikom investicionog portfolija.

Postupci

1. Izvršite procenu nadzora OD-a i višeg rukovodstva uzimajući u obzir:
  - a. Postupke usvajanja glavnih politika;
  - b. Godišnje razmatranje investicionih strategija i politika;
  - c. Određivanje granice rizika i uspostavljanje postupaka za osiguravanje usklađenost; i
  - d. Koliko dobro OD i rukovodstvo koji nisu direktno ili svakodnevno uključeni u investicione aktivnosti razumeju te aktivnosti.
2. Ispitajte pretkupovnu analizu skorašnjih investicija i utvrdite da li one pružaju odgovarajuće informacije za razumevanje osetljivosti cene hartije od vrednosti.
3. Utvrdite koliko dobro rukovodstvo prati investicioni portfolio, uzimajući u obzir sledeće:
  - a. Da li su značajni rizici u investicionim aktivnostima banke uočeni i adekvatno prijavljeni;

- b. Završetak i dokumentaciju stres testa vrsta hartija od vrednosti, po potrebi, u investicionoj politici ili postupcima banke; i
- c. Periodične procene izloženosti agregatnom riziku i ukupni učinak investicionog portfolija.

Rizik kamatne stope

Cilj 2

Utvrđiti kvantitet RKS-a.

Postupci

1. Ispitajte izloženost bilansnim i vanbilansnim pozicijama. Uzmite u obzir:
  - a. Sastav i karakteristike rizika roka dospeća aktive i pasive i strukture toka gotovine;
  - b. Nestabilnost neto kamatne marže tokom vremena;
  - c. Nivo i uticaj osnovnog rizika, rizik krive prinosa, opcioni rizik i rizik ponovnog određivanja cene, po potrebi; i
  - d. Podršku obezbeđenu ekonomičnim, stabilnim depozitima bez utvrđenog roka dospeća.
2. Ispitajte nivo i trend prihoda pod rizikom, kao što je navedeno u sistemu banke za merenje rizika.
3. Ispitajte izloženost ekonomskoj vrednosti kapitala banke (EVK). Uzmite u obzir nivo i trend visokog stepena srednjoročnog-dugoročnog rizika ponovnog određivanja cene i/ili pozicija vezanih za opcije.
4. I prihodi pod rizikom i EVK trebalo bi meriti sa minimalnim promenama u kamatnim stopama od plus-minus 200 osnovnih poena u roku od dvanaest meseci.
5. Procenite tekućeg učinka i efikasnosti hedžing strategija.
6. U konsultaciji sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima, utvrdite kvantitet RKS-a.

Cilj 3

Utvrđiti kvalitet upravljanja rizikom za RKS.

Postupci:

1. Pribavite informacije u vezi RKS-a od ispitivača zaduženog za pregled zapisnika OD-a i pregledajte zapisnike svih odbora odgovornih za nadzor RKS-a.
2. Utvrdite da li je OD usvojio politike kojima je uspostavio odgovornosti za upravljanje RKS-om, saopštio granicu tolerancije rizika i obezbedio pouzdane smernice za upravljanje RKS-om.
3. Procenite efikasnost rukovodstva i OD-a u vršenju nadzora nad RKS-om. Uzmite u obzir:
  - a. Postojanje i opravdanost granica koja je OD usvojio za prihode i/ili ekonomsku vrednost pod rizikom;
  - b. Usklađenost sa utvrđenim granicama rizika;
  - c. Adekvatnost kontrola procesa upravljanja RKS-om; i
  - d. Kako rukovodstvo razume RKS i njegovu sposobnost da predvidi i adekvatno reaguje na promene u kamatnim stopama ili ekonomskim uslovima.
4. Utvrdite da li sistem za upravljanje rizikom koji se koristi za merenje prihoda pod rizikom odgovara nivou i složenosti izloženosti banke, kao i da li su glavne pretpostavke koje se koriste za merenje prihoda pod rizikom opravdane.
5. Utvrdite da li sistem upravljanja rizikom koji se koristi za merenje ekonomske vrednosti pod rizikom odgovara nivou i složenosti izloženosti banke, kao i da li su glavne pretpostavke koje se koriste za merenje ekonomske vrednosti pod rizikom opravdane.
6. Napomena: Izračunavanje EVK-a na osnovu okruženja slučaja rasta i pada kamatne stope predstavlja najefikasniji metod merenja rizika za banke sa značajnim dugoročnim rizikom ili rizičnim pozicijama vezanim za opcije.
7. Utvrdite da li su pretpostavke koje se koriste u sistemu merenja rizika dovoljno dokumentovane.
8. Ocenite sposobnost i efikasnost rukovodstva u upravljanju RKS-om. Uzmite u obzir:
  - a. Nivo razumevanja dinamike RKS-a;
  - b. Sposobnost da odgovori na pritisak konkurencije na finansijskim i lokalnim tržištima;
  - c. Da li je balansirani prikaz rizika i prihoda na odgovarajući način razmotren u strategijama aktive/pasive;

- d. Sposobnost da predvidi i odgovori na nepovoljne ili promenljive ekonomske uslove i kamatne stope; i
  - e. Da li veštine zaposlenih odgovaraju nivou složenosti i rizika.
9. Procenite blagovremenosti, potpunost, tačnost i relevantnost MIS-a. Uskladiti ovaj pregled sa ispitivačima koji su zaduženi za sve funkcionalne oblasti ispitivanja, kako bi izbegli dupliranje rada. Nalazi se saopštavaju ispitivaču koji ispituje IT.
  10. Utvrdite da li se kompetentnim, nezavisnim procesom periodično procenjuje efikasnost sistema upravljanja RKS-om.
  11. Procenite adekvatnost sistema interne kontrole nad RKS-om i na osnovu ove procene utvrdite da li je sistem upravljanja rizikom za identifikovanje, merenje, nadgledanje i kontrolu RKS-a efikasan.

Rizik cene i devizni rizik

Cilj 4

Utvrditi nivoe rizika cene ili deviznog rizika.

Postupci

1. Utvrdite na osnovu trgovinskih aktivnosti banke, dodeljenih investicija u stranim valutama ili sve druge aktivnosti koje izlažu banku riziku cene ili deviznom riziku:
  - a. Kvantitet rizika u odnosu na kapital banke i prihode;
  - b. Kvalitet sistema za upravljanje rizikom, uključujući:
    - sposobnost ili stručnost rukovodstva banke, i
    - adekvatnost sistema za upravljanje rizikom.

Cilj 5

Utvrditi značaj tržišnog rizika za kapital i prihode banke.

Postupci

1. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, odlučite da li je agregatni nivo ili smer bilo kog rizika, uočeni prilikom ispitivanja osetljivosti na tržišni rizik, imao ili se očekuje da će imati nepovoljan uticaj na kapital ili prihode.

Cilj 6

Saopštiti nalaze ispitivanja i preduzeti odgovarajuće korektivne mere.

Postupci:

1. U diskusiji sa OI-em, donesite preliminarne zaključke o:
  - a. Kvantitetu rizika;
  - b. Kvalitetu upravljanja rizikom;
  - c. Agregatnom nivou i smeru rizika kamatne stope, cene, deviznog ili svakog drugog odgovarajućeg rizika; i
  - d. Preporukama u vezi strategije nadzora.
2. U konsultaciji sa OI-em i drugim ispitivačima, identifikujte i saopštite drugim ispitivačima, po potrebi, sve zaključke i nalaze ispitivanja osetljivosti na tržišni rizik koji su od značaja za druge oblasti koje se ispituju.
3. U konsultaciji sa OI-em, utvrdite da li su identifikovani rizici dovoljno značajni kako bi privukli pažnju OD-a na IoI.
4. Diskutujte i dogovorite se sa rukovodstvom o nalazima i zaključcima u pogledu kvaliteta funkcija revizije i unutrašnje kontrole. Teme razgovora mogu obuhvatati:
  - a. Opšte zaključke;
  - b. Preporuke;
  - c. Nedostatke; i
  - d. Po potrebi, nastojanje rukovodstva da ispravi kršenja zakona i/ili reši probleme koji zahtevaju pažnju OD-a.
5. Korišćenjem rezultata gore pomenutih postupaka i svih drugih odgovarajućih nalaza ispitivanja, sačinite komentare koje ćete uključiti u IoI.

J. ISPITIVANJE REVIZIJE I UNUTRAŠNJE KONTROLE

1. Opis

1.1. Zaključak:

- Revizija se procenjuje rangiranjem njenog kvaliteta kao Slab, Prihvatljiv ili Jak.
- Unutrašnje kontrole se procenjuju rangiranjem svih sistema kao Slabi, Prihvatljivi i Jaki.

1.2. Ispunite ciljeve iz ovog dela kako bi procenili ukupan kvalitet sistema banke za reviziju i unutrašnje kontrole. Prilikom vršenja ovih procena, ispitivač bi trebao da se konsultuje sa OI-em i drugim odgovarajućim ispitivačima. Prilikom procenjivanja revizije i unutrašnje kontrole, uzmite u obzir sledeće faktore:

- Nadzor OD-a i rukovodstva;
- Sistemi i procesi;
- Izveštavanje; i
- Osoblje.

2. Postupci procene

2.1. Minimalni obim procene

Cilj 1

Utvrđiti kvalitet sistema revizije i unutrašnjih kontrola i razmotriti potencijalni uticaj ovih nalaza na procenu rizika od strane banke.

Postupci:

1. Na početku ispitivanja, diskutujte sa rukovodstvom banke o:
  - a. Postojećim sistemima revizije i unutrašnje kontrole i planiranim promenama, ako ih ima;
  - b. Promenama u politici i postupcima koji regulišu funkciju revizije i unutrašnje kontrole, ako ih ima;
  - c. Promenama u odboru za reviziju uspostavljenom od strane OD-a, reviziji strukture odeljenja, rukovodstvu i osoblju;
  - d. Planu revizije;
  - e. Kako rukovodstvo vrši nadzor nad aktivnostima unutrašnje kontrole;
  - f. Svim značajnim promenama u poslovnoj strategiji ili aktivnostima koje mogu uticati na unutrašnju kontrolu;

- g. Svim drugim spoljnim faktorima koji mogu uticati ili su uticali na funkciju unutrašnje kontrole.
2. Pribavite i pregledajte prethodne IOI-e i drugu prepisku kako biste identifikovali probleme revizije i unutrašnje kontrole koji zahtevaju praćenje.
3. Pribavite i ispitajte sledeće informacije i dokumentaciju:
  - a. Priručnik o sprovođenju postupaka i politike o reviziji i unutrašnjoj kontroli;
  - b. Ugovori/sporazumi o uslugama spoljnih saradnika (ako je korišćena usluga spoljnih saradnika);
  - c. Detaljna lista dužnosti i odgovornosti internog revizora;
  - d. Zapisnici odbora za reviziju uspostavljenog od strane OD-a i odgovarajući zapisnici OD-a od poslednjeg ispitivanja;
  - e. Planovi unutrašnje i spoljne revizije za period koji se ispituje;
  - f. Izveštaji unutrašnjih i spoljnih revizija za period koji se ispituje, uključujući pisma rukovodstva i sve tvrdnje i potvrde nezavisnog javnog računovođe o unutrašnjoj kontroli;
  - g. Mandat osoblja revizije, fluktuacija i neupražnjena radna mesta; i
  - h. Informacije o operativnim gubicima, nastale tokom proteklih 12 meseci.
4. Pribavite od ispitivača zaduženih za ispitivanje drugih oblasti i diskutujte sa njima o svim značajnim nalazima o reviziji i unutrašnjoj kontroli koji zahtevaju praćenje.
5. Procenite usklađenost sa zakonima i drugim bonitetnim zahtevima i podelite nalaze sa ispitivačem koji ispituje rukovodstvo.
6. U konsultaciji sa OI-em, utvrdite da li je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontroli rizika i/ili da li je gore pomenuto ispitivanje revizije i unutrašnje kontrole pokrenulo značajna pitanja. Ukoliko nije, završite ispitivanje priroda određivanjem odgovarajućeg rejtinga.
7. Ukoliko je došlo do značajnih promena u aktivnostima banke, profilu rizika ili kontroli rizika i/ili ukoliko je ispitivanje revizije i unutrašnje pokrenulo značajna pitanja, proširite obim ispitivanja kako bi uključili dodatne ciljeve ili postupke opisane u okviru dela standardna procena.

2.2. Standardna procena

2.2.1 Unutrašnje i spoljne revizije

Nadzor OD-a i odbora

Cilj 1

Utvrđiti ukupni kvalitet nadzora OD-a i odbora nad funkcijom revizije banke.

Postupci

Pored postupaka 1, 2, 3 i 4 u okviru dela minimalni obim procene, sprovedite sledeće dodatne postupke:

1. Utvrđite da li OD ili njegov odbor za reviziju obavlja sledeće:
  - a. Razmatra i usvaja strategije, politike i programe revizije (uključujući usklađenost sa zakonima i propisima) i organizacionu strukturu, uključujući izbor/otpuštanje i naknade za spoljne revizore ili angažovanih spoljnih dobavljača usluga unutrašnje revizije;
  - b. Utvrđuje raspored i dnevni red redovnih sastanaka sa unutrašnjim i spoljnim revizorima;
  - c. Direktno nadgleda funkciju revizije kako bi osigurao da su unutrašnji i spoljni revizori nezavisni i objektivni u sačinjavanju svojih nalaza;
  - d. Saraduje sa unutrašnjim i spoljnim revizorima kako bi osigurao da banka ima sveobuhvatnu revizijsku pokrivenost za izbegavanje rizika i ispunjavanje zahteva koje nameću trenutne i planirane aktivnosti;
  - e. Ima značajan input u zapošljavanju osoblja unutrašnje revizije, određivanjem nivoa njihove naknade i procenjivanju učinka rukovodioca unutrašnje revizije;
  - f. Ispituje i usvaja godišnji planove i rasporede (i bilo kakve promene) i unutrašnje i spoljne revizije;
  - g. Zadržava revizore koji su u potpunosti kvalifikovani za reviziju svih vrsta aktivnosti kojima se banka bavi;
  - h. Sastaje se sa nadzornicima, najmanje jednom tokom nadzornog ciklusa, kako bi diskutovali o nalazima ispitivanja od strane CBK-a u pogledu funkcija revizije banke; i
  - i. Nadgleda, prati i kada je potrebno, preuzima disciplinske mere kako bi osigurao efikasan i blagovremeni odgovor rukovodstva u cilju

ispravljanja slabosti kontrole i kršenja zakona/propisa navedenih u izveštajima unutrašnje ili spoljne revizije ili u IoI-u.

2. Da li je OD uspostavio odbor za reviziju? Ako jeste, da li su članovi odbora:
  - a. Nezavisni od rukovodstva banke?
  - b. Svi spoljni ili su barem većina spoljni direktori?
3. Pregledajte dokumentaciju koja se odnosi na procenu kontrole finansijskog izveštavanja od strane rukovodstva i njihovu samoprocenu. Uzmite u obzir:
  - a. Da li rukovodstvo vodi evidenciju o svojim ispitavanjima;
  - b. Da li se diskutuje o rezultatima ispitivanja sa odborom za reviziju; i
  - c. Da li procena kontrola finansijskog izveštavanja od strane rukovodstva i usklađenost sa relevantnim zakonima odgovara nalazima unutrašnjih i spoljnih revizora, kao i nalazima nadzornih ispitivanja.

Unutrašnja revizija

Cilj 2

Utvrđiti adekvatnost nadzora OD-a i rukovodstva funkcije unutrašnje revizije banke.

Postupci

1. Utvrdite da li je OD, u skladu sa aktivnostima banke i profilom rizika, uspostavio program unutrašnje revizije:
  - a. Koji na odgovarajući način prati sisteme unutrašnje kontrole;
  - b. Koji je nezavistan i objektivian;
  - c. Za čije sprovođenje su obezbeđene kvalifikovane osobe;
  - d. Koji na odgovarajući način testira i ispituje informacione sisteme;
  - e. Koji na odgovarajući način dokumentuje testove, nalaze i korektivne mere;
  - f. Koji proverava i ispituje aktivnosti rukovodstva kojima se uklanjaju bitni nedostaci;
  - g. Koji zahteva da OD-a ili odbor za reviziju da ispita efikasnost sistema unutrašnje revizije.

2. Utvrdite da li program unutrašnje revizije banke obuhvata:
  - a. Povelju o reviziji ili izjavu o misiji u kojima se utvrđuje svrha odeljenja za reviziju, ciljevi, organizacija, nadležnosti i odgovornosti;
  - b. Plan revizije u kome se utvrđuju ciljevi, rasporedi, budžet za osoblje, izveštavanje i po potrebi, finansijski budžete;
  - c. Priručnik za sprovođenje politika i postupaka za program rada revizije i po potrebi, revizije na osnovu procene rizika/procene rizika i usluge spoljnih saradnika za obavljanje unutrašnje revizije; i
  - d. Program profesionalnog razvoja i obuke osoblja za reviziju, uključujući mogućnosti za orijentacionu, neformalnu (in-house) i eksternu obuku.

3. Pregledajte zapisnike OD-a ili odbora za reviziju ili kratke preglede istih i dostavljene pakete informacija o reviziji OD-u ili odboru za revizije kako bi utvrdili:
  - a. Da li je OD ili odbor za reviziju zvanično usvojio program unutrašnje revizije i godišnji plan i raspored revizije;
  - b. Da li su izveštaji unutrašnje revizije i druge informacije u vezi revizije koji su redovno dostavljani OD-u ili odboru za reviziju dovoljni za efikasno praćenje učinka unutrašnje revizije i napretka ka ispunjavanju usvojenih planova i rasporeda revizije;
  - c. Da li su program i godišnji raspored unutrašnje revizije periodično razmatrani i ažurirani od strane odeljenja za unutrašnju reviziju, sa izmenama koje su prijavljene OD-u ili odboru za reviziju;
  - d. Da li je ostvaren napredak u pravcu realizacije programa i rasporeda revizije i da li je OD i odbor za reviziju usvojio značajne promene u programu/rasporedu revizije;
  - e. Da li je dovoljno pažnje posvećeno zaposlenima, naknadama i zahtevima u pogledu obuke; i
  - f. Da li rukovodstvo bespotrebno učestvuje ili dominira nadzorom od strane direktora ili odbora za reviziju nad funkcijom unutrašnje kontrole.

4. Utvrdite da li unutrašnji revizor direktno izveštava OD ili odgovarajući odbor za reviziju.

5. Utvrdite da li rukovodstvo preduzima odgovarajuće i blagovremene mere na osnovu nalaza preporuka unutrašnje revizije i da li o tome izveštava OD ili odbor za reviziju.

6. Utvrdite da li su aktivnosti unutrašnje revizije u skladu sa dugoročnim ciljevima institucije i da li odgovaraju potrebama unutrašnje kontrole.
7. Ako banka ima program osiguranja kvaliteta, procenite adekvatnost i efikasnost programa utvrđivanjem:
  - a. Da li su uspostavljeni standardi i kriterijumi za procenjivanje učinka funkcije unutrašnje revizije;
  - b. Da li se osiguranje kvaliteta vrši na sledeći način:
    - neprekidnim nadzor od strane rukovodioca unutrašnje revizije;
    - periodičnim unutrašnjim ispitivanjima od strane pojedinca ili tima sastavljenog od osoblja zaduženog za unutrašnju reviziju; ili
    - spoljnim ispitivanjem od strane kvalifikovanih osoba nezavisnih od banke;
  - c. Da li se izrađuje formalni izveštaj, pisani ili usmeni i kome se upućuje (rukovodiocu unutrašnje revizije, višem rukovodstvu ili OD-u ili odboru za reviziju); i
  - d. Da li se razmatranje osiguranja kvaliteta obavlja redovno.
8. Ispitajte politike i postupke koji se odnose na funkciju unutrašnje revizije banke, uključujući, ako je potrebno, one koje se odnose na revizije na osnovu rizika i usluge spoljnih saradnika za aktivnosti unutrašnje revizije. Uzmite u obzir:
  - a. Da li su pisane politike adekvatno razmatrane i usvojene od strane OD-a ili odbora za reviziju na godišnjem nivou;
  - b. Da li pravilno odražavaju ovlašćenja i odgovornosti uspostavljene poveljom o reviziji ili izjavom o misiji;
  - c. Da li uspostavljaju odgovarajući obim i učestalost unutrašnjih revizija, uzimajući u obzir:
    - Svrhu i ciljeve revizije;
    - Kontrolu i procene rizika;
    - Cikluse revizije; i
    - Hijerarhijske odnose i obaveze u pogledu izveštavanja.
  - d. Da li uspostavljaju odgovarajuće smernice za ljudske resurse uključene u funkciju revizije. Uzmite u obzir:
    - Organizaciju i nezavisnost odeljenja za reviziju;
    - Odgovornosti osoblja revizije;

- Standarde i kvalifikacije posla;
- Obuke i razvoj; i
- Procene učinka.

Cilj 3

Proceniti nezavisnost i kompetentnost onih koji upravljaju i obavljaju funkciju unutrašnje kontrole, bez obzira da li su zaposleni u banci.

Postupci

1. Procenite obrazovanje i profesionalno iskustvo unutrašnjeg revizora i osoblja pregledom biografija unutrašnjeg revizora/rukovodioca, novog osoblja unutrašnje revizije ili onih koji su u skorije vreme unapređeni na više nivoe, napominjući:
  - a. Nivo stečenog obrazovanja;
  - b. Značajno radno iskustvo, naročito u oblasti revizije banke, uključujući specijalizovane oblasti;
  - c. Sve sertifikate ovlašćenog revizora banke, sertifikovani unutrašnji revizor, sertifikovani revizor informacionog sistema ili sertifikovani javni računovođa; i
  - d. Članstvo u profesionalnim udruženjima.
2. Pribavite i pregledajte opise poslova za različite pozicije revizije i diskutujte sa rukovodiocem revizije o sledećem:
  - a. Uslovi u pogledu obrazovanja i iskustva za različite pozicije revizije, uključujući i one za specijalizovane oblasti;
  - b. Programi kontinuiranog obrazovanja i profesionalnog razvoja, uključujući finansijske usluge, revizorske tehnologije i specijalizovane oblasti; i
  - c. Nadzor revizora.
3. Ako smatrate da je potrebno, ispitajte procenu učinka rukovodioca i osoblja revizije. Utvrdite kako identifikovane prednosti i slabosti u nadzornim, tehničkim ili međuljudskim veštinama ili sposobnostima utiču na funkciju unutrašnje revizije.

4. Procenite fluktuaciju osoblja revizije i upražnjena radna mesta, fokusirajući se na razloge fluktuacije/upražnjenih radnih mesta i njihov uticaj na funkciju unutrašnje revizije.
5. Utvrdite da li postoje linije izveštavanja ili operativne dužnosti dodeljene revizoru koje nisu u skladu sa funkcijom unutrašnje revizije. Ako linije izveštavanja i operativne dužnosti postoje, utvrdite da li je nezavisnost ugrožena ili da li se situacija na odgovarajući način kontroliše i prati. Nezavisnost može biti ugrožena ukoliko revizor:
  - a. Izveštava službenika višeg rukovodstva, tj. GFS ili sličnog službenika;
  - b. Ima obavezu dvostrukog izveštavanja, naime izveštava odbor za reviziju o pitanjima revizije i više rukovodstvo o administrativnim pitanjima; ili
  - c. Ima odgovornosti u vezi rada sistema unutrašnje kontrole ili ako obavlja operativne dužnosti ili aktivnosti.
6. Utvrdite da li postoji neki odnos revizora, kao što su porodične veze sa zaposlenima u banci, što nije u skladu sa funkcijom unutrašnje revizije.
7. Utvrdite da li postoje ograničenja programa unutrašnje revizije, uključujući određivanje rasporeda ili budžetska ograničenja nametnuta od strane rukovodstva.

Cilj 4

Utvrditi adekvatnost i pouzdanost obavljenog rada od strane unutrašnjih revizora.

Postupci:

1. Uključite odgovorne ispitivače za druge oblasti kako bi pribavili i pregledali kopije:
  - a. Izveštaja unutrašnjih revizija; i
  - b. Radnih dokumenata unutrašnjih revizija.

Napomena: U većini situacija, pregledanje radnih dokumenata kojima se dokumentuju sprovedeni postupci i testiranja od strane unutrašnjih revizora bi trebalo da bude dovoljno za potvrđivanje zaključaka o kvalitetu i pouzdanosti funkcije unutrašnje revizije.

2. Pregledajte program unutrašnje revizije banke kako bi utvrdili dali je potpun i usklađen sa prethodno usvojenim programima od strane OD-a ili odbora za reviziju.

3. Analizirajte procenu odeljenja unutrašnje kontrole od strane unutrašnjeg revizora i uporedite je sa procenom kontrole koju su obavili ispitivači.
4. Pregledajte izveštaje unutrašnje revizije kako bi utvrdili da li su oni adekvatni i da li su pripremljeni u skladu sa uspostavljenom politikom revizije. Uzmite u obzir raspodelu, vremenski okvir, sadržaj i praćenje izveštaja.
5. Pregledajte najnoviji plan revizije i utvrdite da li je adekvatna pokrivenost i unutrašnja procena rizika obezbeđena za sve oblasti poslovanja.
6. Ako revizor koristi uzorkovanje u testiranju kontrole, verifikaciji imovine, testiranju transakcija, administrativnim revizijama itd., utvrdite da li program rada revizije utvrđuje:
  - a. Ciljeve testiranja;
  - b. Postupke za ispunjavanje ciljeva;
  - c. Populaciju koja podleže uzorkovanju;
  - d. Metode uzorkovanja;
  - e. Izbor i opravdanost reprezentativnog uzorka koji je dovoljan da podrži zaključke; i
  - f. Procenu rezultata i dokumentaciju zaključaka.
7. Procenite obim rada unutrašnjeg revizora koji se odnosi na veličinu, prirodu i obim aktivnosti i profil rizika banke.

Funkcije ugovorene (outsourced) unutrašnje revizije)

Cilj 5

Ako funkcija unutrašnje revizije, ili bilo koji deo iste, je ugovorena sa spoljnim dobavljačima, utvrditi efikasnost i pouzdanost korišćenih usluga spoljnih saradnika za sprovođenje unutrašnje revizije.

Postupci:

1. Pribavite i pregledajte sledeća dokumenta:
  - a. Ugovor ili pismo o angažovanju o korišćenju ugovorenih usluga za unutrašnju reviziju;
  - b. Izveštaje o korišćenju ugovorenih usluga za unutrašnju reviziju; i
  - c. Politike revizije o korišćenju ugovorenih usluga, ako postoje.

2. Pregledajte ugovore/pisma o angažovanju ugovorenih usluga između dobavljača i banke i utvrdite da li ugovor/pismo na adekvatan način:
  - a. Definiše očekivanja i odgovornosti prema ugovoru za obe strane;
  - b. Postavlja obim, učestalost i naknade koje se plaćaju za rad koji obavlja ugovoreni dobavljač;
  - c. Opisuje odgovornosti u pogledu pružanja i pribavljanja informacija, kao što su vrsta i učestalost izveštavanja rukovodioca zaduženog za reviziju banke, više rukovodstvo i odbor za reviziju ili OD o rezultatima i statusu posla od strane ugovorenog dobavljača;
  - d. Uspostavlja protokol za promenu uslova angažovanja, naročito za proširenje revizorskog rada ako se pojave značajni problemi, kao i odredbe za neispunjavanje ugovornih obaveza i raskid ugovora;
  - e. Navodi da su izveštaji o unutrašnjoj reviziji vlasništvo banke i precizira vlasništvo nad radnim dokumentima revizije. Ako ugovoreni dobavljač zadržava vlasništvo nad radnim dokumentima, ugovor određuje da banci treba obezbediti kopije povezanih radnih dokumenata koji se smatraju neophodnim i ovlašćeno lice zaposleno u banci će imati razuman i blagovremeni pristup radnim dokumentima ugovorenog dobavljača;
  - f. Navodi da su aktivnosti unutrašnje revizije ugovorenog dobavljača predmet ispitivanja CBK-a i ispitivačima će biti odobren potpuni i pravovremeni pristup svim izveštajima u vezi sa ugovorenim uslugama za unutrašnju reviziju, programima revizije, radnim dokumentima revizije i memorandumima i prepiskama pripremljenih od strane ugovorenog dobavljača;
  - g. Navodi mesta i koliko dugo će ugovoreni dobavljač zadržati izveštaje o korišćenju ugovorenih usluga spoljnih saradnika za unutrašnju reviziju i povezane radne dokumente. Ako su radni dokumenti u elektronskom obliku, sporazum određuje da ugovoreni dobavljač održava vlasnički softver kako bi bankama ili ispitivačima olakšao pregled radnih dokumenata;
  - h. Uspostavlja procese za rešavanje sporova, kao i odredbe o obeštećenju kako bi se utvrdilo ko snosi troškove posledične štete koja proizilazi iz grešaka, propusta i nemara; i
  - i. Navodi da ugovoreni dobavljač neće obavljati funkciju upravljanja, donositi upravljačke odluke ili delovati ili izgledati kao da deluje u jednakom svojstvu kao i član rukovodstva banke ili zaposleni u banci.

3. Kroz diskusiju sa rukovodstvom banke ili pregledom važeće dokumentacije, utvrdite da li je OD ili odbor za reviziju izvršio detaljnu analizu kako bi utvrdili kompetentnost ili objektivnost ugovorenog dobavljača pre zaključivanja ugovora o korišćenju ugovorenih usluga.
4. Organizujete sastanak sa dobavljačem i diskutujete o programu ugovorenih usluga za unutrašnju reviziju. Uzmite u obzir:
  - a. Da li dobavljač razume poslovanja i profil rizika banke;
  - b. Tehnike uzorkovanja dobavljača za testiranje unutrašnje kontrole;
  - c. Program obuke dobavljača za osoblje revizije;
  - d. Komunikaciju i izveštavanje OD-a banke, odbora za reviziju i rukovodstva;
  - e. Da li su postupci revizije dobavljača prilagođeni svakom klijentu ili su opšti;
  - f. Metode dobavljača za ispitivanje unutrašnjih kontrola;
  - g. Korišćene metode za strukturisanje ugovora dobavljača;
  - h. Kako dobavljač osigurava nezavisnost/koordinaciju sa aktivnostima spoljne revizije; i
  - i. Standarde radnih dokumenata.
5. Pregledajte izveštaje o korišćenju ugovorenih usluga za unutrašnju reviziju i uzorak dokumenata o korišćenim ugovorenim uslugama za unutrašnju reviziju kako bi utvrdili njihovu adekvatnost, kao i to da li je izrađen u skladu sa programom revizije i ugovorom o korišćenju ugovorenih usluga.
6. Utvrdite da li ugovor o korišćenju ugovorenih usluga održava i poboljšava kvalitet funkcije unutrašnje kontrole i unutrašnje kontrole institucije. Uzmite u obzir:
  - a. Obim i kvalitet unutrašnje revizije;
  - b. Opštu strukturu unutrašnje kontrole;
  - c. Procene revizije i kontrole;
  - d. Poštovanje uslova ugovora;
  - e. Konzistentnost sa politikama o reviziji, planovima revizije i očekivanjima OD-a i rukovodstva; i
  - f. Obaveštavanje dobavljača o svim promenama u procesu, osoblju ili drugim promenama koje utiču na ugovoreni rad.

7. Utvrdite da li se obim rada revizije korišćenjem ugovorenih usluga revidira na odgovarajući način kada se okruženje banke, aktivnosti, izloženost riziku ili sistem značajno promene.
8. Utvrdite, diskusijom sa rukovodstvom banke i dobavljačima, da li su banka i njen dobavljač razgovarali i utvrdili da li su ispunjeni važeći standardi nezavisnosti
9. Da li postoji dovoljno razloga da se dovede u pitanje nezavisnost, objektivnost ili kompetentnost dobavljača, u tom slučaju diskutujte sa OI-em, OD-om ili odborom za reviziju i sa dobavljačem, kako bi se razjasnio ili rešio problem.
10. Ako izveštaji o ispitivanju ukazuju da se ne može osloniti na rad dobavljača, diskutujte o proceni sa OD-om, rukovodstvom i oštećenom stranom pre konačne izrade IoI-a.

Cilj 6

Utvrditi da li procesi analize unutrašnjeg rizika odgovaraju veličini banke, prirodi i dometu njenih aktivnosti finansijskih usluga i njenom profilu rizika.

Postupci:

1. Utvrdite da li banka ima odgovarajuće standarde i postupke za reviziju na osnovu rizika i procenu unutrašnje revizije. Takvim standardima i postupcima treba da se:
  - a. Identifikuju preduzeća, proizvodne linije, usluge ili funkcije i aktivnosti i pitanja usaglašenosti u onim oblastima u kojima treba sprovesti reviziju;
  - b. Izradi profil rizika koji identifikuje i definiše faktore za procenu rizika i kontrole i upravljanje rizicima i strukturu kontrole za svako preduzeće, proizvodnu liniju, usluge ili funkcije;
  - c. Utvrde postupci za ocenjivanje i procenjivanje faktora rizika za poslovne jedinice, odeljenja, proizvode ili funkcije, uključujući vremenske okvire;
  - d. Opiše kako se postupci koriste za izradu planova revizije, izdvajanje sredstava, određivanje obima revizije i učestalost ciklusa revizije;
  - e. Sprovode planove revizije kroz planiranje, izvršenje, izveštavanje i praćenje.

2. Izaberite uzorak subjekta banke koji podležu reviziji i utvrdite opravdanost odluke o unutrašnjoj analizi rizika, uključujući primenu svih modela rizika koji se koriste.
3. Utvrdite da li je učestalost revizije razumna i ispunjena.
4. Ako je moguće, utvrdite kvalitet i efikasnost unutrašnje revizije kontinuiranog praćenja poslovanja banke.

Spoljna revizija

Cilj 1

Utvrditi adekvatnost nadzora OD-a nad funkcijom spoljne revizije.

Postupci

1. Pregledajte zapisnike OD-a i odbora za reviziju ili kratke preglede istih, kao i paket informacija o reviziji dostavljenih OD-u ili odboru za reviziju i utvrdite da li je navedeno sledeće:
  - a. Zvanično usvajanje programa i rasporeda spoljne revizije ili razloge za koji podržavaju odluke za prekid programa spoljne revizije;
  - b. Praćenje izveštaja spoljne revizije, kako bi se utvrdilo da li se usvojeni program i raspored spoljne revizije poštuju;
  - c. Rezultati glasanja preduzetog u vezi sa spoljnom revizijom;
  - d. Potvrda da odbor za reviziju blagovremeno pregleda izveštaje spoljnih revizija sa rukovodstvom i spoljnim revizorima; i
  - e. Diskusija o nezavisnosti spoljnih revizora;
2. Pratite distribuciju izveštaja o spoljnoj reviziji kako bi utvrdili da li spoljni revizori izveštavaju OD-u ili odboru za reviziju.
3. Utvrdite da li rukovodstvo na odgovarajući način i blagovremeno odgovara na nalaze i preporuke spoljne revizije.
4. Utvrdite da li su aktivnosti funkcije spoljne revizije u skladu sa dugoročnim ciljevima institucije i odgovaraju unutrašnjoj kontroli i potrebama finansijskog izveštavanja.

5. Utvrdite da li OD ili odbor za reviziju, najmanje jednom godišnje, identifikuje glavne oblasti rizika u aktivnostima institucije i procenjuje obim spoljne revizije koja je potrebna za svaku oblast.
6. Utvrdite da li obim usluga spoljnih revizija prevazilazi revizije propisane zakonom kako bi uključili druge posebne revizije kao što su revizije IT-a, unutrašnje kontrole, kreditiranja i usklađenosti.
7. Pregledajte pismo o angažovanju i planove spoljne revizije kako bi utvrdili da li program spoljne revizije odgovara veličini banke, prirodi i obimu njenih aktivnosti i poslovanja, kao i profilu rizika.
8. Pročitajte pismo o angažovanju koje obuhvata aktivnosti revizije ili usluge savetovanja rukovodstva (tj. nerevizijske i konsultantske) koje obavljaju spoljni revizori. Utvrdite da li se u pismima navodi sledeće:
  - a. Svrhu, obim i naknade za konsultantske ili usluge revizije;
  - b. Period koji obuhvata konsultantske ili usluge revizije;
  - c. Izveštaji za koje se očekuje da će biti podneti;
  - d. Ograničenja obima konsultantskih ili usluga revizije; i
  - e. Pristup ispitivača radnim dokumentima revizije.

Cilj 2

Ispitati nezavisnost i objektivnost onih koji obavljaju funkciju spoljne revizije.

Postupci

1. Utvrdite da li su OD (ili odbor za reviziju) i spoljni revizor diskutovali o bilo kakvim odnosima u pogledu finansiranja, zapošljavanja, poslovanja ili nerevizijskih usluga, a koje mogu ugroziti ili deluju kao da ugrožavaju nezavisnost spoljnog revizora.
2. Utvrdite da li je banka u skorije vreme promenila spoljnog revizora i razgovarajte sa odgovarajućim rukovodstvom o razlozima promene. Posebnu pažnju posvetite neslaganjima između spoljnog revizora i rukovodstva u pogledu odgovarajućih računovodstvenih načela koja se primenjuju na određene transakcije ili pitanja.

2.2.2 Cilësia e kontrollit të brendshëm

Okruženje kontrola

Cilj 1

Utvrđiti da li okruženje kontrole institucije sadrži principe jake unutrašnje kontrole

Postupci

1. Procenite efikasnost okruženja kontrole. Uzmite u obzir:
  - a. Integritet, etiku i kompetentnost osoblja;
  - b. Organizacionu strukturu banke;
  - c. Filozofiju rukovodstva i stil poslovanja;
  - d. Spoljne uticaje koji deluju na poslovanje i prakse;
  - e. Kadrovske politike i prakse;
  - f. Pažnju i smer koji su obezbeđeni od strane OD-a i odbora za reviziju, naročito odbora za upravljanje revizijom i rizikom.
2. Utvrđite da li OD periodično pregleda politike i postupke kako bi osigurao da su pokrenuti postupci procene rizika i kontrole.
3. Utvrđite da li postoji revizija ili drugi sistem kontrole kako bi periodično testirali i nadgledali usklađenost sa politikama/postupcima unutrašnje kontrole i da li izveštavaju OD o slučajevima neusklađenosti.
4. Utvrđite da li MIS obezbeđuje OD-u informacije kako bi doneo informisane i pravovremene odluke.
5. Utvrđite da li OD ili rukovodstvo saopštavaju politike o važnosti unutrašnje kontrole i odgovarajućem ponašanju svih zaposlenih.
6. Utvrđite da li postoje kodeksi ponašanja ili politike o etici. Uzmite u obzir da li:
  - a. Postoje revizija ili drugi sistemi kontrole za periodično testiranje usklađenosti sa kodeksom ponašanja ili politikom o etici;
  - b. Postoje revizija ili drugi sistem kontrole pomoću kojih osoblje rutinskih razmatra politike i obuke u vezi etike ili kodeksa ponašanja.

Procena rizika

Cilj 2

Utvrđiti da li sistem za procenu rizika banke omogućava OD-u ili rukovodstvu da planira i reaguje na postojeće i nove rizike u aktivnostima banke.

Postupci:

1. Utvrdite da li OD i rukovodstvo uključuju osoblje revizije ili druge stručnjake za unutrašnju kontrolu u postupke procene i ocenjivanja rizika.
2. Utvrdite da li postupak procene/ocene rizika uključuje dovoljan broj zaposlenih koji su kompetentni, obrazovani i kojima su obezbeđeni adekvatni resursi.
3. Utvrdite da li OD i rukovodstvo diskutuju i na adekvatan način ocenjuju rizike i uzimaju u obzir pitanja kontrole u fazi predplaniranja novih proizvoda i aktivnosti.
4. Utvrdite da li su osoblje revizije ili drugi stručnjaci za unutrašnju kontrolu uključeni u razvoj novih proizvoda i aktivnosti.
5. Utvrdite da li OD i rukovodstvo uzimaju u obzir i na adekvatan način se bave pitanjima tehnologije.
6. Utvrdite adekvatnost pokrivenih obveznica ili drugih osiguranja od rizika u vezi sa profilom rizika banke.

Kontrolne aktivnosti

Cilj 3

Utvrđiti da li su OD i više rukovodstvo uspostavili efikasne kontrolne aktivnosti u svim linijama poslovanja.

Postupci

1. Utvrdite da li postoje politike i postupci kako bi se uverili da se odluke donose uz odgovarajuća odobrenja i ovlašćenja za transakcije i aktivnosti.
2. Utvrdite da li postoje postupci kako bi se uverili:
  - a. Da li se učinak i integritet svake funkcije nezavisno proveravaju i potvrđuju;
  - b. Da li se računi neprestano izmiruju, nezavisno i na blagovremeni način i da li su otvorena pitanja, bilansna i vanbilansna, rešena i razjašnjena;
  - c. Da li su prekoračenja ovlašćenja utvrđenih politikom minimalna i da li se izuzeci prijavljuju rukovodstvu; i
  - d. Da li zaposleni na osetljivim pozicijama ili oni koji preduzimaju rizične aktivnosti nemaju apsolutnu kontrolu nad oblastima, npr. podela ili zamena dužnosti, zahtevi za odmor, dvostruke kontrole ili zajednički nadzor pristupa sredstvima, itd.
3. Utvrdite da li linije izveštavanja u okviru poslovanja ili funkcionalne oblasti obezbeđuju dovoljno nezavisnosti funkciji kontrole.
4. Utvrdite da li su operativne prakse u sukobu sa uspostavljenim oblastima odgovornosti i kontrole.
5. Utvrdite da li su unutrašnja revizija ili drugi ispitivanja funkcije kontrole u dovoljnoj meri nezavisni. Uzmite u obzir:
  - a. Da li je funkcija izveštava, administrativno, u okviru organizacije;
  - b. Koga ili koji nivo, funkcija izveštava o rezultatima obavljenog posla;
  - c. Da li su prakse usklađene sa uspostavljenim standardima; i
  - d. Da li rukovodstvo prekomerno utiče na blagovremenost analiza rizika i postupke kontrole.
6. Utvrdite da li su OD i više rukovodstvo uspostavili adekvatne postupke za osiguravanje usklađenosti sa važećim zakonima i propisima. Uzmite u obzir:
  - a. Učestalost testiranja i izveštavanja o usklađenosti sa zakonima i propisa; i

- b. Da li je pružena odgovarajuća pažnja i da li prate kršenja zakona i propisa.

Računovodstveni, informacioni i komunikacioni sistem

Cilj 4

Utvrđiti da li računovodstveni, informacioni i komunikacioni sistemi institucije osiguravaju da su preuzete rizične aktivnosti u okviru smernica politike i da li su sistemi adekvatno testirani i ispitani.

Postupci

1. Procenite adekvatnost računovodstvenog sistema tako što ćete utvrditi da li:
  - a. Sistem pravilno identifikuje, prikuplja, analizira, klasifikuje, evidentira i izveštava o transakcijama institucije u skladu sa Međunarodnim standardima finansijskog izveštavanja (MSFI),
  - b. Sistemi računa sadrže sve aktive i pasive uključene u transakcije.
2. Procenite adekvatnost MIS-a tako što ćete utvrditi:
  - a. Vrstu, broj i detalje izveštaja o operativnim, finansijskim, upravljačkim aktivnostima i aktivnostima u vezi sa usklađivanjem;
  - b. Da li su izveštaji dovoljni za pravilno vođenje i kontrolisanje institucije; i
  - c. Da li je pristup izveštajima u informacionim sistemima pravilno ograničen.
3. Procenite adekvatnost komunikacionih sistema tako što ćete utvrditi:
  - a. Da li su značajne informacije prenete svima u instituciji (silazni tok komunikacije i obrnuto), čime se osigurava da osoblje razume svoje uloge u sistemu kontrole, interakciju svojih aktivnosti sa drugima i svoje odgovornosti u pogledu aktivnosti koje obavljaju; i
  - b. Da li su značajne informacije prenete spoljnim stranama, kao što su regulatori, zainteresovane strane i klijenti.
4. Procenite koliko se često i temeljno proveravaju računovodstveni, informacioni i komunikacioni sistemi.

Samoprocena i praćenje

Cilj 5

Utvrđiti da li OD i više rukovodstvo na pravilan način vrši nadzor nad unutrašnjim kontrolama, izveštajima o kontroli i nalazima revizija.

Postupci:

1. Utvrdite da li je OD ili određeni odbor OD-a ispitao postuke rukovodstva, kako bi uklonili važne slabosti kontrole i proverili da li su korektivne mere objektivne i adekvatne.
2. Utvrdite učestalost i sveobuhvatnost izveštaja OD-a ili odbora koji je uspostavio OD i višeg rukovodstva.
3. Utvrdite adekvatnost ispitivanja revizije ili druge funkcije kontrole od strane OD-a ili njegovih odbora.
4. Procenite adekvatnost i nezavisnost revizije ili druge funkcije ispitivanja kontrole.
5. Utvrdite da li su odgovori rukovodstva na nalaze revizije i pregleda kontrole u potpunosti dokumentovani i evidentirani za adekvatno praćenje.

Cilj 6

Saopštiti nalaze ispitivanja i preduzeti odgovarajuće korektivne mere.

Postupci

1. U konsultaciji sa OI-em, donesite zaključke o nalazima. Uzmite u obzir:
  - a. Nalaze za sve druge oblasti koje se ispituju;
  - b. Opšti zaključak; i
  - c. Sve preporuke za rukovodstvo.
2. Utvrdite kako kvalitet obe funkcije revizije i unutrašnje kontrole utiče na agregatni nivo i smer procene rizika za sve odgovarajuće rizike koji su identifikovani sprovođenjem pomenutih postupaka.
3. U konsultaciji sa OI-em, utvrdite da li su identifikovani rizici dovoljno značajni kako bi privukli pažnju OD-a na IoI.
4. Diskutujte i dogovorite se sa rukovodstvom o nalazima i zaključcima u pogledu operativnog rizika. Teme razgovora mogu obuhvatati:

- a. Opšte zaključke;
  - b. Preporuke;
  - c. Nedostatke; i
  - d. Po potrebi, nastojanje rukovodstva da ispravi kršenja zakona i/ili reši probleme koji zahtevaju pažnju OD-a.
5. Po potrebi, sačinite komentare koje ćete uključiti u IoI. Teme komentara mogu obuhvatati:

Kvalitet funkcije revizije

- a. Sposobnost i efikasnost postupaka revizije banke za procenu i otkrivanje rizika u poslovanju banke;
- b. Adekvatnost politika, postupaka i programa revizije i nadzor OD-a ili odbora za reviziju;
- c. Da li unutrašnji i spoljašnji revizori i spoljni dobavljači posluju u skladu sa uspostavljenim politikama, standardima, pravilima i uredbama;
- d. Adekvatnost i dostupnost informacija o, ili prikupljenih od strane funkcije revizije i dostavljenih rukovodstvu i OD-u ili odboru za reviziju;
- e. Značajne oblasti slabosti koje je identifikovanih unutrašnjom ili spoljnom revizijom i napredak rukovodstva u uklanjanju tih slabosti;
- f. Nalazi o izveštajima unutrašnje i spoljne revizije na koje rukovodstvo nije pružilo odgovor, kao i drugi problemi ili preporuke koje proističu iz ispitivanja funkcije revizije;
- g. Preporučene korektivne mere, po potrebi i obaveze rukovodstva.

Kvalitet unutrašnjih kontrola

- a. Da li okruženje unutrašnje kontrole predstavlja stvarni ili potencijalni nepotrebn rizik na finansijski učinak banke;
- b. Adekvatnost politike, postupaka i programa unutrašnje revizije za kontrolisanje i ograničavanje rizika u poslovanju banke;
- c. Da li osoblje radi u skladu sa uspostavljenim politikama, a ako ne, koji su uzroci i posledice;
- d. Adekvatnost informacija o funkciji unutrašnje kontrole koje primaju OD ili njegovi odbori i rukovodstvo;

- e. Značajne oblasti slabosti kontrole identifikovane unutrašnjom ili spoljnom revizijom ili drugim ispitivanjima kontrole i napredak OD-a i rukovodstva u uklanjanju ovih slabosti;
- f. Nalazi o izveštajima revizije na koje rukovodstvo nije pružilo odgovor, kao i drugi problemi ili preporuke koje proističu iz ispitivanja funkcije unutrašnje kontrole; i
- g. Preporučene korektivne mere, po potrebi i obaveze rukovodstva.

K. ISPITIVANJE INFORMATIVNE TEHNOLOGIJE

1. 1. Opis

1. 2. Postupci procene

1.3. Minimalni obim procene

Cilj 1

Procenite upravljanje oblasti informativne tehnologije.

Postupci

1. Proceniti politike, postupke, standarde informativne tehnologije i bezbednosti informacije.
  - a. Proveriti dostupnost politika, postupaka, standarda, itd;
  - b. Proveriti nivo usvajanja politika, postupaka, standarda, itd;
  - c. Proveriti period odobrenja i pregleda politika, postupaka, standarda, itd;
  - d. Proveriti zapisnike sa sastanka odbora gde su se usvojile politike, postupci, standardi, itd;
  - e. Proceniti adekvatnost i primenu politika, postupaka, standarda, itd;
2. Proceniti da li su odbor direktora i visoko rukovodstvo informisani o razvojjima i rizicima u oblasti informativne tehnologije.
3. 3. Analizirati organizacionu strukturu odeljenja informativne tehnologije i proceniti nivo pokriva sa adekvatnim osobljem u određenim oblastima IT-a.

Cilj 2

Proceniti adekvatnost glavnog bankarskog sistema.

Postupci:

1. Proveriti validnost i uslove ugovora za licence i održavanje glavnog bankarskog sistema sa kompanijom koja je pružila usluge;
2. Proveriti dostupnost sa uputstvima za korišćenje adekvatnog i detaljnog sistema (priručnik) za adekvatno korišćenje sistema od strane korisnika.

3. Proveriti dostupnost sistema sa revizorskim izveštajima ili adekvatnim nalozima za praćenje aktivnosti odnosno modifikovanja i brisanja uključujući sve potrebne podatke za evidentiranje lica koje je vršilo promene i lica koje je ovlastio promene, vreme promene, vrednosti pre i nakon promene, itd.

Cilj 3

Proceniti adekvatnost nivoa fizičke bezbednosti opreme informativne tehnologije.

Postupci:

1. Proceniti adekvatnost hardver opreme koja se koristi od strane institucije.
  - a. Dostupnost opreme i operativnog sistema koji se koristi;
  - b. Nivo korišćenja i vlasnici lap-top opreme;
  - c. Raspolaganje adekvatnog i funkcionalnog anti-virusa;
  - d. Korišćene metode za enkripciju (šifrovanje);
2. Proveriti nivo bezbednosti u prostoru skladištenja servera:
  - a. Adekvatnost nadgledanja pristupa prostoru skladištenja servera;
  - b. Broj i nivo osoblja koji su ovlašćeni za pristup u prostoru skladištenja servera;
  - c. Adekvatna zaštita od rizika spoljne sredine u slučaju direktnog izlaganja;
  - d. Raspolaganje sa kamerama nadgledanja, lokacija centra nadgledanja i dugotrajnost čuvanja snimaka u prostoru skladištenja servera;
  - e. Raspolaganje sa senzorom pokreta (alarmi), senzorom za dim u slučaju požara, senzorom vlage i sensorima temperature;
  - f. Rezervna oprema za snabdevanje sa električnom energijom i održavanje konstantne temperature;
  - g. Adekvatna i funkcionalna oprema za automatsko gašenje požara;
  - h. Evidentiranje ulaza/izlaza u prostoru skladištenja servera od strane spoljnih ugovarača za svrhe servisiranja;

- i. Proveriti raspolaganje adekvatnim procedurama za korišćenje kartice/rezervnog ključa za korišćenje u hitnim slučajevima od strane odgovornih lica.
3. Proveriti da li se vrši redovno čuvanje baze podataka glavnog bankarskog sistema u lokacijama van prostora skladištenja servera, na sigurnom mestu i sa ograničenim pristupom samo od strane ovlašćenih lica. Način prenosa podataka glavnog bankarskog sistema u slučaju iznošenja van banke da se vrši na zaštićen i kodiran način tako da će onemogućiti pristup ovim podacima.

1.4. Standardni obim procene

Cilj 1

Proceniti politike informativne tehnologije i bezbednosti informacija.

Postupci:

1. Proceniti politike, postupke, standarde informativne tehnologije.
  - a. Proveriti raspolaganje politika, postupaka, standarda itd;
  - b. Proveriti nivo usvajanja politika, postupaka, standarda itd;
  - c. Proveriti period usvajanja i revidiranja politika, postupaka, standarda, itd;
  - d. Potvrditi zapisnike sastanka odbora direktora ili drugih organa banke kada su se usvojile politike, postupci, standardi;
  - e. Proceniti adekvatnost i sprovođenje politika, postupaka, standarda, itd;
2. Proceniti politiku, postupke, standarde bezbednosti informacija:
  - a. Potvrditi raspolaganje politika, postupaka, standarda, itd;
  - b. Potvrditi nivo usvajanja politika, postupaka, standarda, itd;
  - c. Potvrditi period usvajanja i revidiranja politika, postupaka, standarda, itd;
  - d. Potvrditi zapisnike sastanka odbora kada su se usvojile politike, postupci, standardi, itd.;
  - e. Proceniti adekvatnost i sprovođenje politika, postupaka, standarda, itd;

3. Proceniti strategiju institucije za oblast informativne tehnologije i ako funkcije IT-a imaju efektivne procese upravljanja za ostvarivanje strategije.

Cilj 2

Proceniti upravljanje oblasti informativne tehnologije.

Postupci

1. Proceniti da li su odbor direktora i visoko rukovodstvo informisani o razvojjima i rizicima iz oblasti informativne tehnologije.
2. Analizirati organizacionu strukturu odeljenja informativne tehnologije i proceniti nivo pokriva sa adekvatnim osobljem u određenim oblastima informativne tehnologije.
3. Razmotriti opise radnih mesta osoblja odeljenja informativne tehnologije kao i njihovu stručnu spremu.
4. Razmotriti izveštaje odeljenja informativne tehnologije za izveštavanje rukovodstvu uz analizu podataka:
  - a. Vremenski interval izveštavanja;
  - b. Nivo izveštavanih informacija, odnosno celokupno obuhvatanje pitanja u izveštaju;
  - c. Tačnost i ažurnost izveštavane informacije;
  - d. Nivo rukovodstva gde se izveštava;
5. Proceniti raspolaganje i funkcionisanje komisije za informativnu tehnologiju i bezbednost.
  - a. Razmotriti period održavanja redovnih sastanaka komisije;
  - b. Razmotriti sastav učesnika i članova komisije na sastancima;
  - c. Razmotriti sadržaj zapisnika sastanka komisije održanih od zadnjeg ispitivanja;
6. Proceniti kvalitet i adekvatnost unutrašnjih revizija za informativnu tehnologiju uz analizu nalaza izveštaja revizije informativne tehnologije.

Cilj 3

Proceniti adekvatnost hardvera i softvera korišćenih od strane institucije.

Postupci:

1. Proceniti adekvatnost hardverske opreme koja se koristi od strane institucije.
  - a. Dostupnost opreme i operativnog sistema u upotrebi;
  - b. Nivo korišćenja i vlasnici lap-top opreme;
  - c. Raspolaganje sa adekvatnim i funkcionalnim antivirusom;
  - d. Korišćene metode za enkripciju (šifrovanje);
2. Proceniti adekvatnost softvera koji koristi institucija.
  - a. Svrha korišćenja softvera;
  - b. Odgovarajuće licence za korišćenje softvera;
  - c. Validnost softvera i rok isteka licence;
  - d. Validnost i uslovi ugovora za održavanje softvera od strane odgovarajućih kompanija u slučajevima kada se to primenjuje (npr. ugovori za održavanje glavnog bankarskog sektora);
3. Analizirati spisak spoljnih ugovorenih kompanija i usluga koje ove kompanije pružaju instituciji kao i njihove lokacije.
4. Potvrditi strukturu organizacije unutrašnje i spoljašnje mreže komunikacije institucije.
5. Potvrditi broj pružaoce interneta sa kojima institucija ima sporazum za pružanje usluga interneta odnosno ako institucija raspolaže rezervne pružaoce internet usluga za aktiviranje u slučaju nefunkcionisanja jednog od pružaoce interneta.

Cilj 4

Proceniti adekvatnost nivoa fizičke bezbednosti opreme informativne tehnologije.

Postupci:

1. Potvrditi nivo bezbednosti u prostoru skladištenja servera.
  - a. Adekvatnost nadgledanja pristupa u skladišnom prostoru servera;
  - b. Broj i nivo osoblja ovlašćenog za pristup u s prostoru skladištenja servera;

- c. Adekvatna zaštita od rizika spoljne sredine u slučaju direktnog izlaganja;
- d. Raspolaganje sa kamerama nadgledanja, lokacija centra nadgledanja i dugotrajnost čuvanja snimaka u prostoru skladištenja servera;
- e. Raspolaganje sa senzorima pokreta (alarmi), dimnim senzorima za dim u slučaju požara, senzorom vlage i senzorima temperature;
- f. Rezervna oprema za snabdevanje sa električnom energijom i održavanje konstantne temperature;
- g. Adekvatna i funkcionalna oprema za automatsko gašenje požara;
- h. Evidentiranje ulaza/izlaza u prostoru skladištenja servera od strane spoljnih ugovarača za svrhe servisiranja;
- i. Proveriti raspolaganje adekvatnim procedurama za korišćenje kartice/rezervnog ključa za korišćenje u hitnim slučajevima od strane odgovornih lica.

Cilj 5

Proceniti adekvatnost glavnog bankarskog sistema.

Postupci

1. Potvrditi validnost i uslove ugovora za licence i održavanje glavnog bankarskog sistema sa kompanijama koje su pružale usluge;
2. Potvrditi raspolaganje sa adekvatnim i detaljnim uputstvom za korišćenje sistema (priručnik) za adekvatno korišćenje sistema od strane korisnika.
3. Proceniti da li se upravljanje sistema vrši od adekvatnog nivoa odnosno odgovornih uloga i da odgovorno osoblje za upravljanje ima na raspolaganju adekvatno znanje za upotrebu.
4. Proveriti dostupnost sistema sa revizorskim izveštajima ili adekvatnim nalozima za praćenje aktivnosti odnosno modifikovanja i brisanja uz obuhvatanje svih potrebnih podataka za evidentiranje lica koje je vršilo promene i lica koji je ovlastio promene, vreme promene, vrednosti pre i nakon promene, itd
5. Potvrditi da li se lozinke korisnika za pristup glavnom bankarskom sistemu čuvaju enkriptovane (šifrovane) na adekvatan način tako da ne omogući nikome pristup u njihovom čitanju.

6. Potvrditi da li se pravilno čuvanje baze podataka glavnog bankarskog sistema u spoljnoj lokaciji od prostora skladištenja servera, na sigurnom mestu i sa ograničenim pristupom samo od strane ovlašćenih lica. Način prenosa podataka glavnog bankarskog sistema u slučaju iznošenja van banke da se vrši na zaštićen i kodiran način tako da će onemogućiti pristup ovim podacima.
7. Proveriti pristup osoblja u podacima glavnog bankarskog sistema za pozicije koje imaju, pogotovo za uloge sa administrativnim pravom i uloge sa pravom modifikovanja i brisanja podataka iz sistema.
8. Proceniti vremenski period potreban za kompanije odgovorne za održavanje sistema, za odgovaranje i sređivanje problema i grešaka u odnosu na izveštaje kompanije za razvoj ili sređivanje.

Cilj 6

Proceniti nivo kontrole i bezbednosti pristupa korisnika.

Postupci

1. Potvrditi proces zahteva i ovlašćenja jednog korisnika za otvaranje, modifikovanje prava za korišćenje i pasiviziranje jednog korisnika.
2. Potvrditi primenjene metode i periodične intervale periodičnog revidiranja pristupa svih korisnika.
3. Potvrditi aktivni pristup, dvostruke pristupe i dotična prava u glavnom bankarskom sistemu aktivnih radnika institucije.
4. Potvrditi eventualne aktivne pristupe radnika koji su van radnog vremena ili koji ne smeju da imaju pristup ali nastavljaju da imaju aktivan pristup u glavnom bankarskom sistemu.
5. Potvrditi aktivni pristup i dvostruke pristupe u mreži institucije (domain) aktivnih radnika institucije i pasivnih radnika koji su van radnog vremena i koji ne smeju da nastave imati aktivan pristup.

Cilj 7

Proceniti nivo kontrole za zaštitu informacije od neovlašćenog pristupa, obelodanjivanja i modifikovanja.

Postupci

1. Potvrditi da li institucija raspolaže odgovornim osobljem za bezbednost informacija. Da li funkcioniše nezavisno od odeljenja informativne tehnologije i da li vrši periodično izveštavanje kod rukovodstva vezano za bezbednost informacije u instituciji.
2. Analizirati i proceniti procedure za izveštavanje incidenata bezbednosti informacija.
3. Potvrditi sprovođenje mera bezbednosti informacije putem kategorizacije dokumenata i kontrole pristupa u dotičnim dokumentima prema kategorizaciji. Potvrditi raspolaganje sa odgovarajućim procedurama za kategorizaciju dokumenata.
4. Potvrditi primenu obrazaca za sporazume o poverljivosti primenjene za celo osoblje institucije.
  - a. Potvrditi ograničenja pristupa internetu što se tiče dozvoljenih/nedozvoljenih internet stranica.
  - b. Potvrditi spisak osoblja sa pristupom na internetu i nivo dozvoljenog pristupa;
  - c. Potvrditi spisak kategorizacije internet stranica dozvoljenih/zabranjenih za pristup;
5. Potvrditi ograničenja pristupa na portovima za korišćenje periferične opreme, odnosno analizirati spisak osoblja sa odobrenim pristupom uz potvrđivanje pozicije i razloga za dozvoljavanje takvog pristupa.
6. Potvrditi postupak isporuke lozinke odgovarajućem osoblju, zaštitne mere za očuvanje poverljivosti, nivo kompleksiteta lozinke za korišćenja i vremenski interval interval do isteka lozinke.

Cilj 8

Proceniti angažovanje i spremnost institucije za kontinuitet poslovanja.

Postupci

1. Proceniti sposobnost rezervnih sistema i prisustvo planova za nastavak poslovanja za smanjenje mogućnosti prekida poslovanja.
2. Proceniti politiku/plan za nastavak poslovanja.
  - a. Potvrditi raspolaganje sa politikom /planom za nastavak poslovanja;

- b. Potvrditi nivo odobrenja dokumenta;
  - c. Potvrditi period odobrenja i revidiranja dokumenta;
  - d. Proceniti adekvatnost i sprovođenje dokumenta;
3. Potvrditi određivanje i odobrenje odgovorne ekipe za nastavak poslovanja, kao i osobama koje će zameniti ekipu.
  4. Potvrditi vršenje periodičnih testova za kontinuitet poslovanja i proceniti adekvatnost, vremenske intervale između testova i rezultate istih.
  5. Potvrditi održavanje obuka za kontinuitet poslovanja i proceniti adekvatnost i obuhvatanje celokupnog osoblja u ove obuke.

Cilj 9

Proceniti adekvatnost nivoa fizičke bezbednosti tehnološke opreme informativne tehnologije u rezervnim lokacijama za povratak od nepogoda.

Postupci

1. Potvrditi nivo bezbednosti u prostoru skladištenja servera u rezervnim lokacijama za povratak od nepogoda.
  - a. Adekvatnost nadgledanja pristupa u prostoriji servera;
  - b. Broj i nivo osoblja ovlašćen za pristup u prostoriji servera;
  - c. Adekvatna zaštita od rizika spoljne sredine u slučaju direktnog izlaganja;
  - d. Raspolaganje sa kamerama nadgledanja, lokacija centra nadgledanja i dugotrajnost čuvanja snimaka u prostoru skladištenja servera;
  - e. Raspolaganje sa senzorima pokreta (alarmi), dimnim senzorima u slučaju požara, senzorom vlage i senzorima temperature;
  - f. Rezervna oprema za snabdevanje sa električnom energijom i održavanje konstantne temperature;
  - g. Adekvatna i funkcionalna oprema za automatsko gašenje požara;
  - h. Evidentiranje ulaza/izlaza u prostoru skladištenja servera od strane spoljnih ugovarača za svrhe servisiranja;
  - i. Potvrditi na koje osnove se vrši prenos kopije podataka iz primarne lokacije u one rezervne.

- j.
- k. Proveriti raspolaganje adekvatnim procedurama za korišćenje kartice/rezervnog ključa za korišćenje u hitnim slučajevima od strane odgovornih lica.

Cilj 10

Proceniti nivo bezbednosti elektronskog bankarstva (e-Banking).

Postupci

1. Proveriti sporazum o održavanju sistema elektronskog bankarstva sa kompanijama koje pružaju usluge i lokaciju kompanije.
2. Proveriti adekvatnost i adekvatnost osoblja institucije za upravljanje elektronskog bankarstva odnosno upravljanja korisnika.
3. Proceniti nivo kontrole bezbednosti za potvrdu i autentičnost klijenta, poverljivost i integritet podataka, sprečavanje i otkrivanje intervencija.
4. Proveriti veb stranicu institucije za usluge elektronskog bankarstva za utvrđivanje organizacije, strukture, operacija i oblasti aktivnosti elektronskog bankarstva.
5. Proveriti planove za povratak u slučaju nepogoda tehnologije i poslovanja elektronskog bankarstva i funkcionisanje usluga tokom prekida usluga.
6. Identifikovati neke promene primenjene ili planirane u aktivnostima i uslugama elektronskog bankarstva.

L. ZAKLJUČAK ISPITIVANJA

1.1. Përmbledhje:

- Banka se rangira ocenama 1,2,3,4 ili 5.
- Ukupni profil rizika banke je nizak, umeren ili visok.

1.2. Da bi završili ciklus nadzora, ispitivači će ispuniti sve ciljeve ovog dela, bez obzira na rejting rizika banke.

Cilj 1

Utvrđiti i ažurirati kompozitni rejting banke i druge regulatorne rejtinge, po potrebi.

Postupci

1. Uzmite u obzir nalaze za sledeće oblasti:
  - a. Revizija i unutrašnja kontrola;
  - b. Adekvatnost kapitala;
  - c. Kvalitet aktive;
  - d. Sposobnost upravljanja;
  - e. Kvalitet i kvantitet prihoda;
  - f. Adekvatnost likvidnosti;
  - g. Osetljivost na tržišne rizike; i
  - h. Usklađenost sa zakonima i propisima.
2. Osigurajte da su prilikom određivanja rejting svih komponenti uzeti u obzir:
  - a. Veličina banke;
  - b. Sofisticiranost banke;
  - c. Priroda i složenost aktivnosti banke; i
  - d. Profil rizika banke

Cilj 2

Utvrđiti profil rizika korišćenjem sistema za procenu rizika.

Postupci

1. Izradite i evidentirajte zaključke o kvantitetu rizika, kvalitetu upravljanja rizikom, neto riziku i smeru neto rizika za svaku od pet kategorija rizika.
2. Korišćenjem procena izvršenih za pet pojedinačnih rizika, OI bi trebalo da utvrdi rejting ukupnog rizika institucije. Profil ukupnog rizika nije prosek već kombinacija procena svih pojedinačnih rizika. U utvrđivanju profila ukupnog rizika, OI treba da koristi procene za ponderisanje svih rizika, prema značaju.

Cilj 3

Završiti ispitivanje.

Postupci

1. Pripremanje sažetog izveštaja u vezi sa završnim sastankom ispitivanja – priprema se od nadležnog ispitivača na osnovu dobijenih inputa od strane ispitivača. Svaki ispitivač priprema i šalje svoj deo (radne papire) kod nadležnog ispitivača za određenu oblast, koje posle razmatranje ih potpisuju zajedno sa ispitivačem i konačnu verziju šalju kod nadležnog ispitivača zaduženog za ispitivanje;
2. Slanje sažetog izveštaja kod DIA – podrazumeva razmatranje sažetog izveštaja pre završnog sastanka Banke;
3. Sastanak sa DIA u vezi sa konačnom procenom – uključuje raspravu na nivou odeljenja u vezi sa preliminarnom procenom banke. Na sastanku učestvuju, osim direktora i rukovodioca divizija za odgovarajuće oblasti i osoblje DIA, visoki ispitivači kao i drugi ispitivači pozvani od strane direktora;
4. Završni sastanak ispitivanja – podrazumeva održavanje sastanka sa visokim rukovodstvom ispitivane banke. Na sastanku učestvuju: direktor odeljenja, rukovodioci divizija za određenu oblast kao i nadležni ispitivač;
5. Slanje nacrt-izveštaja od strane tima do nadležnog ispitivača – podrazumeva fazu pripremanja nacrta izveštaja o ispitivanju gde svaki nadležni ispitivač za oblast koju je ispitivao šalje svoj deo kod nadležnog ispitivača koji je zadužen za ispitivanje;

6. Završetak angažovanje tima osim (nadležnog ispitivača) – nakon slanja i potpisivanja radnih papira kod nadležnih ispitivača, završava svako angažovanje prethodno određenog tima ispitivača;
7. Pripremanje i slanje od strane nadležnog ispitivača nacrt-izveštaja – podrazumeva fazu slanja nacrt-izveštaja kod rukovodioca divizije odgovarajuće oblasti;
8. Razmatranje nacrt-izveštaja o ispitivanju – podrazumeva analizu, komentara i razmatranje nacrt-izveštaja o ispitivanju od strane rukovodioca divizije odgovarajuće oblasti;
9. Razmatranje i slanje nacrt-izveštaja o ispitivanju – nakon razmatranja nacrt-izveštaja o ispitivanju od strane rukovodioca divizije odgovarajuće oblasti, spomenuti nacrt-izveštaj se šalje direktoru odeljenja za razmatranje;
10. Razgovor sa viceguvernerom za finansijski nadzor u vezi sa nalazima – podrazumeva raspravu o nacrt-izveštaju predstavljajući pred viceguvernerom za finansijski nadzor glavne nalaze nacrt-izveštaja;
11. Slanje nacrt-izveštaja do banke za razmatranje – nakon njegovog detaljnog razmatranja, nacrt-izveštaj se dostavlja banci za komentare;
12. Prijem komentara od strane banke – predstavlja period kada banka koristi svoje pravo komentarisanja nalaza nacrt-izveštaja kao i slanje činjeničnih komentara u CBK-u;
13. Završetak i slanje finalnog izveštaja ispitivanja – uključuje period pažljivog razmatranja komentara banaka kao i završetak izveštaja o ispitivanju. I pored toga, ako se procenjuje da banka bude subjekat korektivnih mera, banci se pruža detaljan iskaz koji opisuje činjenice i zakon koji podržavaju postojanje povrede i daće banci punu priliku da pruži činjenice i argumente o tome zašto kazna ne bi trebalo da bude izrečena. U slučaju podnošenja žalbe, banka mora postupiti u skladu sa Uredbom o postupcima izricanja administrativnih kazni.
14. Ako se na osnovu opšte procene poslednjeg ispitivanja banka ocenjuje sa ocenom 3, 4 ili 5 završetak i potpisivanje izveštaja o ispitivanju treba da bude praćen sa odlukom Izvršnog odbora CBK-a.

Cilj 4

Praćenje i nadgledanje.

Postupci:

1. Nadležni ispitivač treba kontinuirano da prati stanje o ispunjenju preporuka ispitivanja, osnovno znanje, profil rizika kao i relevantne odluke (ako ih ima). Učestalost praćenja stanja mora odgovarati navedenim rokovima u izveštaju ispitivanja, uključujući relevantne odluke.
2. Osim onoga što je već rečeno, nadležni ispitivač za banku treba da pripremi sažeti izveštaj za banku na redovnoj tromesečnoj osnovi, uključujući stanje ispunjenja preporuka ispitivanja, osnovna znanja, profil rizika kao i relevantne odluke (ako ih ima).

Dodatak VIII. Agenda (program) ispitivanja

Opis	Nadležan	Trajanje (u radnim danima)
POTPUNO ISPITIVANJE		
POTPUNO ISPITIVANJE		
1	<i>Određivanje tima ispitivanja</i>	UDMV, DDMB 1 radni dan
2	<i>Zahtev prema nadzornom organu matične banke i određivanje (potencijalno) osoblja za priključenje timu za ispitivanje</i>	DDMB -
3	<i>Prethodno informisanje o ispitivanju</i>	DDMB -
4	<i>Pripremanje "Core Knowledge"</i>	EP 10 radnih dana
5	<i>Zahtev prema DSFAE u vezi sa ekonomskim okruženjem na Kosovu i Tursskoj</i>	DDMB 1 radni dan
6	<i>Zahtev prema DIA u vezi sa stres-testom i relevantni izveštaji</i>	EP 1 radni dan
7	<i>Slanje od OFSEA u vezi sa gore spomenutim zahtevima</i>	DSFAE 1 radni dan
8	<i>Pripremanje profila rizika u smislu "on-site"</i>	EP 10 radnih dana
9	<i>Pripremanje i slanje stres-testa i relevantnih izveštaja iz DIA</i>	DRA 2 radnih dana
10	<i>Pripremanje "scope memo"</i>	EP 10 radnih dana
11	<i>Određivanje specifičnih zadataka za osoblje ispitivanja</i>	EP, UDMV 2 radnih dana
12	<i>Pripremanje pisma zahteva i obaveštenja</i>	EP 2 radnih dana

13	<i>Slanje pisma zahteva i obaveštenja</i>	<i>DDMB</i>	1 radni dan
14	<i>Pripremanje za početak ispitivanja</i>	<i>Tim ispitivanja</i>	15 radnih dana
15	<i>Sastanak sa timom ispitivanja</i>	<i>DDMB, UDMV</i>	1 radni dan
16	<i>Logistička pitanja ispitivanja</i>	<i>EP, UDMV</i>	2 radna dana
PERIOD ISPITIVANJA			
17	<i>Uvodni sastanak ispitivanja</i>	<i>DDMB, UDMV, EP</i>	1 radni dan
18	<i>Period ispitivanja</i>	<i>Tim ispitivanja</i>	25 - 30 radna dana
19	<i>Redovni sastanci sa nadležnim ispitivačem</i>	<i>DDMB, UDMV</i>	1 sastanak nedeljno
PERIOD NAKON ISPITIVANJA			
20	<i>Pripremanje sažetog izveštaja u vezi sa završnim sastankom ispitivanja</i>	<i>EP</i>	5 radna dana
21	<i>Slanje sažetog izveštaja kod DIA</i>	<i>EP</i>	1 radni dan
22	<i>Sastanak sa DIA u vezi sa završnom procenom</i>	<i>Ekipi i ekzaminimit</i>	1 radni dan
23	<i>Završi sastanak ispitivanja</i>	<i>DDMB, UDMV, EP</i>	1 ditë pune
24	<i>Slanje nacrt-izveštaja od strane tima do nadležnog ispitivača</i>	<i>Tim ispitivanja</i>	5 radna dana
25	<i>Završetak angažovanja tima osim nadležnog ispitivača</i>	-	-
26	<i>Pripremanje i slanje nacrt-izveštaja od strane nadležnog ispitivača</i>	<i>EP</i>	10 radna dana
27	<i>Razmatranje nacrt-izveštaja ispitivanja</i>	<i>UDMV</i>	5 radna dana
28	<i>Razmatranje i slanje nacrt-izveštaja ispitivanja</i>	<i>DDMB</i>	3 radna dana
29	<i>Rasprava sa viceguvernerom u vezi sa nalazima</i>	<i>DDMB, UDMV, EP</i>	2 radna dana
30	<i>Slanje nacrt-izveštaja u banci za razmatranje</i>	<i>DDMB</i>	-
31	<i>Prijem komentara od strane banke</i>	<i>Banka</i>	5 - 10 radna dana
32	<i>Završetak i slanje završnog izveštaja o ispitivanju</i>	<i>EP, UDMV, DDMB</i>	10 radna dana

Dodatak IX. Obrazac izveštaja ispitivanja

TABELA SADRŽAJA

1. Osnovne informacije
  - 1.1 Pregled Banke
  - 1.2 Obim ispitivanja
  - 1.3 Završni sastanak

2. Izvršni rezime
3. Procena rizika i kratak pregled klasifikacije
  - 3.1. Menadžment / Upravljanje
  - 3.2. Kreditni rizik i kvalitet sredstava
  - 3.3. Rizik likvidnosti
  - 3.4. Osetljivost prema riziku tržišta
  - 3.5. Unutrašnja revizija
  - 3.6. Unutrašnje kontrole
  - 3.7. Operativni rizik
  - 3.8. Adekvatnost kapitala
  - 3.9. Prihodi
  - 3.10. Kršenje zakona i propisa
  - 3.11. Upravljanje uaglašenosti
4. Pitanja koja zahtevaju pažnju
5. Kratak pregled procene rizika i CAMELS
  - 5.1. Matrica rizika i opis procene rizika
  - 5.2. Tabela procene CAMELS
  - 5.3. Rukovodstvo / Upravljanje
    - 5.3.1. Obim
    - 5.3.2. Procena komponente CAMELS / rukovodstvo
  - 5.4. Kreditni rizik i kvalitet sredstava
    - 5.4.1. Tabela procene i kreditni rizik
    - 5.4.2. Procena komponente CAMELS / kvalitet sredstava
    - 5.4.3. Obim
    - 5.4.4. Zaključci i glavni nalazi
  - 5.5. Rizik likvidnosti i upravljanje sredstvima i obavezama
    - 5.5.1. Tabela procene rizika likvidnosti
    - 5.5.2. Procena komponente CAMELS / likvidnost
    - 5.5.3. Obim
    - 5.5.4. Zaključci i glavni nalazi
  - 5.6. Osetljivost prema riziku tržišta

- 5.6.1. Tabela procene rizika tržišta
- 5.6.2. Procena komponente CAMELS / Osetljivost prema riziku tržišta
- 5.6.3. Obim
- 5.6.4. Zaključci i glavni nalazi

- 5.7. Operativni rizik
  - 5.7.1. Tabela procene operativnog rizika
  - 5.7.2. Obim
  - 5.7.3. Zaključci i glavni nalazi

- 5.8. Unutrašnja revizija
  - 5.8.1. Obim
  - 5.8.2. Zaključci i glavni nalazi
  - 5.8.3. Odbor za reviziju
  - 5.8.4. Spoljna revizija

- 5.9. Unutrašnje kontrole
  - 5.9.1. Obim
  - 5.9.2. Zaključci i glavni nalazi

- 5.10. Informativna tehnologija
  - 5.10.1. Obim
  - 5.10.2. Zaključci i glavni nalazi

- 5.11. Adekvatnost kapitala
  - 5.11.1. Tabela procene komponente CAMELS/ kapital
  - 5.11.2. Obim
  - 5.11.3. Zaključci i glavni nalazi

- 5.12. Prihodi
  - 5.12.1. Tabela procene komponente CAMELS / prihodi
  - 5.12.2. Obim
  - 5.12.3. Zaključci i glavni nalazi

- 6. Kršenje zakona i propisa

- 7. Upravljanje usaglašenosti

8. Dodaci
  - 8.1. Bilans stanja
  - 8.2. Vanbilansne stavke
  - 8.3. Pregled prihoda
  - 8.4. Osnovni kapital - Izveštaj (struktura kapitala)
  - 8.5. Rizikom ponderisana sredstva
  - 8.6. Klasifikacija sredstava i obavezne rezerve
  - 8.7. Zbir klasifikovanih sredstava
  - 8.8. Zbir sredstava sa kašnjenjem
  - 8.9. Sredstva/stavke koje podležu klasifikaciji
  - 8.10. Koncentracije
  - 8.11. Promene u rezervama za kreditne gubitke
  - 8.12. Izveštaj o likvidnim sredstvima
9. Potpisivanje članova Upravnog odbora i izvršnog direktora

Izveštaj sadržaja ispitivanja

Ovaj IoI se sastoji od šest glavnih sekcija kao što je prikazano u nastavku.

1. Osnovne informacije
2. Završni komentari ispitivanja
3. Procena rizika i kratak pregled klasifikacije
4. Pitanja koja zahtevaju pažnju
5. Kratak pregled procene rizika i CAMELS
6. Kršenje zakona i propisa
7. Upravljanje usaglašenosti
8. Dodaci
9. Potpisivanje članova Upravnog odbora i izvršnog direktora

Kratak opis svake sekcije izveštaja je sledeći:

1. Osnovne informacije
Sadrži: Informacije o banci, obim ispitivanja i završni sastanak ispitivanja.
Uključuje: Informacije za banku uključujući datum licenciranja banke, strukturu vlasništva, akcionarski kapital i ostale informacije o banci. Obim ispitivanja

uključuje postupke koji će se koristiti tokom ispitivanja za svaki rizik i komponente CAMELS-a, i opisuju se razlozi za njihovo korišćenje. Takođe, obuhvata i ostala pitanja aktivnosti banke. Na završnom sastanku, objavljuju se rezultati ispitivanja sa menadžmentom banke i pominju se učesnici na sastanku od strane CBK-a i banke.

2. Komentet Završni komentari ispitivanja

Sadrži: pitanja koja zahtevaju pažnju, navodeći ih.

3. Procena rizika i kratak pregled klasifikacije

Sadrži: zaključke ispitivanja u vezi procene rizika i procene CAMELS, kršenje zakona i propisa i upravljanje usaglašenosti. Uključuje: Rukovodstvo/Upravljanje, kreditni rizik i kvalitet sredstava, rizik likvidnosti, osetljivost prema riziku tržišta, unutrašnju reviziju, unutrašnje kontrole, operativni rizik, adekvatnost kapitala, prihodi, kršenje zakona i propisa, upravljanje usaglašenosti.

4. Pitanja koja zahtevaju pažnju

Sadrži: nabranje pitanja koje zahtevaju pažnju od strane upravnog odbora i menadžmenta za osiguranje ispravke u okviru određenih vremenskih rokova. Uključuje: nabranje pitanja, preporuke i vremenski rok.

5. Kratak pregled procene rizika i CAMELS

Sadrži: matricu rizika i opis procene rizika, tabelu procene CAMELS opisujući svaku njenu komponentu, unutrašnju reviziju, unutrašnje kontrole i informacionu tehnologiju.

Ispitivači treba da predstave rezultate procene obima svake vrste rizika, za kvalitet upravljanja rizika, ukupan nivo rizika i upravljanje određenim rizikom narednih 12 meseci. Ispitivači treba takođe da predstave razloge o njihovim zaključcima u pogledu obima svake vrste rizika, kvalitet upravljanja rizikom ukupan nivo rizika i upravljanje određenim rizikom. Ispitivači, najmanje treba da komentarišu o sledećim rizicima: kreditnim rizikom, rizikom likvidnosti, rizikom tržišta i operativnim rizikom.

Kratak pregled procene komponente CAMELS:

Ispitivači treba da procene komponente CAMELS u tabelarnoj formi za trenutno ispitivanje i poslednja dva ispitivanja.

Ispitivači treba da procene svaku komponentu CAMELS i da daju razloge za takvu procenu. Ispitivači treba da daju barem sledeće informacije o svakoj komponenti:

1. Adekvatnost kapitala

Ispitivači izveštavaju o svojim zaključcima u vezi sa kapitalom banke i da li on ispunjava minimalne regulatorne zahteve. U zaključcima se uzima u obzir:

- a) Adekvatnost kapitala banke, uključujući uticaj kvaliteta aktiva, vanbilansne stavke i prihodi;
- b) Trendovi i promene u nivou i strukturi kapitala;
- c) Poređenje rasta kapitala i imovine;
- d) Adekvatnost provizija za kreditne gubitke i lizinge i njihov efekat na kapital kada je nedovoljan;
- e) Politika dividendi i njen uticaj na kapital;
- f) Sposobnost/spremnost menadžmenta i akcionara da se održi dovoljan nivo kapitala;
- g) Svaki dodatni kapital koji je potreban da se ispune regulatorni zahtevi.

2. Kvalitet sredstava

Ispitivači izveštavaju o svojim zaključcima u vezi sa:

- a) Adekvatnošću standarda kreditiranja, zdravih praksi u upravljanju kreditima i praksi za identifikaciju kreditnog rizika;
- b) Nivo, raspodelu, poteškoće i trendove problema: klasifikovan, neobračunat i reprogramiran, u kašnjenju i sa nenaplativim sredstvima za bilansne i vanbilansne transakcije;
- c) Adekvatnost provizija za gubitke od kredita i lizinga i rezerve drugih aktiva;
- d) Kreditni rizik koji proizlazi iz, ili se smanjuje od, vanbilansnih transakcija kao što su nefinansirane obaveze, kreditni derivati, komercijalni akreditivi ili one "standby".
- e) Raznolikost i kreditni kvalitet portfelja i investicija;
- f) Nastavak aktivnosti hartija od vrednosti i izlaganje prema strankama u trgovinskim aktivnostima;
- g) Postojanje koncentracije aktiva;
- h) Adekvatnost kredita i investicionih politika, procedura i praksi;
- i) Adekvatnost unutrašnjih kontrola, unutrašnja razmatranja kredita i sistem informisanja menadžmenta; i
- j) Obim i priroda izuzetaka u kreditnoj dokumentaciji.

3. Rukovodstvo

Ispitivači izveštavaju o svojim zaključcima u vezi sa:

- a) Sposobnošću rukovodstva za utvrđivanje rizika povezanih sa finansijskim uslugama i ekonomskom institucijom;
- b) Sposobnošću upravnog odbora i rukovodstva da identifikuju, izmere i kontrolišu ili ublaže osnovne rizike koji su povezani sa operacijama banke;
- c) Sposobnošću upravnog odbora i rukovodstva da planiraju i reše negativne promene i da upravljaju rizicima kao posledica nestabilnih ekonomskih uslova, kao i uvođenje novih vrsta aktivnosti i proizvoda;
- d) Sposobnošću upravnog odbora i rukovodstva da obezbede adekvatan nivo kapitala, kvaliteta aktiva, prihoda i likvidnosti;
- e) Usaglašenost sa bankarskim zakonima i propisima i finansijskim uslugama; politike i interne procedure;
- f) Efikasnost organizacione strukture;
- g) Prikladnost i primenljivost biznis planova (strateške, kratkoročne) i njihova primena;
- h) Prikladnost sprovođenje politike ljudskih resursa;
- i) Efikasnost i unutrašnje kontrole, uključujući njihovo sprovođenje i usaglašenost;
- j) Tačnost, vremenski rok i efikasnost sistema informisanja rukovodstva i sistema za praćenje rizika koji odgovaraju veličini, složenosti i profilu rizika banke;
- k) Nezavisnost unutrašnje i spoljne revizije, obim, učestalost, i prikladnost kontrola revizije, uključujući komentare o tome kako se rukovodstvo bavi preporukama revizije;
- l) Delovanje rukovodstva, koje dovode do izloženosti banke visokom riziku (samo-kreditiranja, zloupotrebe autoriteta, sukoba interesa); i
- m) Odgovori rukovodstva prema prethodnim preporukama regulatora, usaglašenost i spremnost da preduzme korektivne mere.

4. Prihodi

Ispitivači izveštavaju o svojim zaključcima u vezi sa:

- a) Nivoom i trendovima prihoda;
- b) Kvalitetom i strukturom prihoda;
- c) Prikladnost provizija za moguće gubitke;

- d) Nivoom i trendom glavnih vrsta prihoda i rashoda;
- e) Slabostima u neplaćenim stavkama, transakcije hartija od vrednosti (navedene prema tržištu), vrste aktivnosti sa visokim rizicima, i nekonvencionalnih izvora prihoda;
- f) Kontrolom nad prihodima i rashodima, uključujući i analizu varijansi budžeta u odnosu na aktuelni budžet;
- g) Slabostima na skupim fondovima;
- h) Korigovanja na vreme u bilansu stanja kako bi se osigurao tačan izveštaj prihoda i rashoda;
- i) Uticajem mogućih žalbi na banku koje proizilaze iz sudskih sporova; i,
- j) Prihodima i stavkama rashoda koje se moraju ispraviti u skladu sa rezultatima ispitivanja.

5. Likvidnost

Ispitivači izveštavaju o svojim zaključcima u vezi sa:

- a) Trendovima, nivoima i izvorima likvidnih sredstava (tj. Onih sredstava koja se mogu lako konvertovati u gotovini);
- b) Tržištem novca i drugih izvora finansiranja;
- c) Vrste izvora finansiranja u bilansne i vanbilansne stavke;
- d) Stabilnost povučenih sredstava u odnosu na nivo osetljivosti banke u prema skupim i nestabilnim izvorima finansiranja (među bankarski fondovi itd.);
- e) Sposobnost i nadležnost rukovodstva za utvrđivanje, merenje, praćenje, kontrolu i ublažavanje pozicije likvidnosti banke;
- f) Prikkladnost sistema informisanja rukovodstva, rezervnog plana i usaglašenost sa zahtevima za likvidnost, uključujući pravovremeno odlučivanje u oblasti upravljanja fondovima;
- g) Mogući uticaj ostalih rizika u likvidnosti; i,
- h) Usaglašenost sa politikama i procedurama same banke za upravljanje fondovima.

6. Osetljivost na tržišni rizik

Ispitivači izveštavaju o svojim zaključcima u vezi sa:

- a) Prikladnošću politika, praksi i procedura banke za kamatnu stopu i rizicima razmene valute;

- b) Prikladnošću sistema merenja korišćenih od strane banke za procenu rizika kamatne stope i razmene valute;
  - c) Postojanjem i efikasnošću utvrđenih ograničenja za kontrolu mogućih promena rizika u odnosu na veličinu bankarskih aktiva, nivoom aktivnosti i adekvatnošću kapitala ;
  - d) Efikasnošću internih kontrola, uključujući i delegiranje ovlašćenja kao i raspodelu dužnosti na odgovarajući način ; i
  - e) Prikladnošću periodičnih pregleda i opravdanja unutrašnje i/ili eksterne revizije za tačnost, strukturu i pretpostavke korišćene u procesu identifikacije rizika, kao i njihovu ulogu u osiguravanju usaglašenosti banke sa utvrđenim granicama i regulativnim zahtevima.
7. Kršenje zakona i propisa
Sadrži: nabranje pravnih povreda sa kojima banka nije bila usaglašena evidentiranih tokom ispitivanja.
8. Upravljanje usaglašenosti
Sadrži: nabranje neusklađenosti banke sa politikama, postupcima i svojim internim dokumentima, evidentiranih tokom ispitivanja.
9. Dodaci
Sadrži: različite informacije za održavanje primedaba i zaključaka ispitivanja. Uključuje: Bilans stanja, vanbilansne stavke, pregled prihoda, osnovni kapital – Izveštaj (struktura kapitala), rizikom ponderisana sredstva, klasifikaciju sredstava i obavezne rezerve, zbir klasifikovanih sredstava, zbir sredstava odlaganja, sredstva/stavke koje podležu klasifikaciji, koncentracije, promene u rezervama za kreditne gubitke, izveštaj o likvidnim sredstvima.
10. Potpisivanje članova Upravnog odbora i izvršnog direktora
Sadrži: potpise članova Odbora direktora i izvršnog direktora u vezi sa izveštajem ispitivanja.

M. ODREĐIVANJE UČESTALOSTI REVIZIJE

Banke se klasifikuju u pet zona, prema njihovim konačnim nivoima: bela, zelena, žuta, narandžasta i crvena. Svaka zona omogućava ciklus revizije, intenzitet revizije odgovarajuće banke, stav CBK-a o odgovarajućoj banci, kao i utvrđivanje načina primene.

Ciklus revizije se sastoji iz perioda koji traju od 6 do 24 meseci, a koji se utvrđuju u skladu sa zonama u koje su podeljeni.

Bela zona: Banke koje imaju konačni nivo „1“ spadaju u belu zonu i ove banke zahtevaju ređe aktivnosti revizije. Trajanje ciklusa revizije je određeno na najmanje 24 meseci. Nizak nivo aktivnosti revizije se smatra adekvatnim.

Zelena zona: Banke koje imaju konačni nivo „2“ spadaju u zelenu zonu i ove banke su predmet aktivnosti neposredne revizije najmanje jednom u 18 meseci.

Žuta zona: Banke koje imaju konačni nivo „3“ spadaju u žutu zonu. Na ove banke se primenjuje srednji nivo neposredne revizije. Trajanje ciklusa revizije je određeno na najmanje 12 meseci.

Narandžasta zona: Banke koje imaju konačni nivo „4“ spadaju u narandžastu zonu. Na ove banke se primenjuju intenzivne revizije. Trajanje ciklusa revizije je određeno na najmanje 6 meseci. Korektivni program se primenjuje u banci radi poboljšanja kontrola.

Crvena zona: Banke koje imaju konačni nivo „5“ spadaju u crvenu zonu. Na ove banke se primenjuju intenzivne revizije. Trajanje ciklusa revizije je određeno na između 0 i 6 meseci. Neophodne su hitne korektivne mere za poboljšanje profila rizika banke.

Završni nivo	Zona	Učestalost revizije
1	Bela zona	Minimum 24 MESECI
2	Zelena zona	Minimum 18 MESECI
3	Žuta zona	Minimum 12 MESECI
4	Narandžasta zona	Minimum 6 MESECI
5	Crvena zona	0-6 MESECI

N. KONSOLIDOVANI NADZOR

Finansijsku instituciju koja se bavi samo jednom aktivnošću je relativno jednostavno nadgledati. Međutim, finansijske institucije se šire, diversifikuju ulaganja i osnivaju podružnice. Takođe, one osnivaju partnerstva i pripajaju druge kompanije. One pokreću poslovanje u drugim kompanijama uključenim u izdavanje dozvola i franšizing i same predstavljaju pripojenu kompaniju. Sa toliko permutacija, potrebni su nadzornici kako bi se prikupile neophodne informacije i dobio odgovarajući pregled složene poslovne strukture. Finansijske informacije konsolidovane na odgovarajući način nadzornicima obezbeđuju osnovu za procenu finansijske snage, rizika i profitabilnosti konsolidovanih organizacija i primenu ključnih propisa o bonitetu na konsolidovanom nivou. Međutim, konsolidovani nadzor je mnogo širi koncept od konsolidovanog računovodstva.

S obzirom na to da banke preduzimaju niz različitih poslovnih aktivnosti u različitim vrstama poslovnih subjekata i u mnogim zemljama, važno je vršiti nadzor bankarske grupe na konsolidovanoj osnovi, imajući u vidu da se rizici mogu pojaviti u svakom delu grupe. Obim konsolidovanog nadzora treba da bude sveobuhvatan i da obuhvata nebankarske subjekte u okviru grupe, kao i subjekte koji prevazilaze obim konsolidacije računovodstva. Pored toga, mora obuhvatiti i matičnu kompaniju banke, kao i sve afilijacije matične kompanije.

Da bi konsolidovani nadzor bio efikasan, potrebno je saradivati sa nadležnim organima i ispuniti bonitetne zahteve.

Prilikom ispitivanja bankarske grupe, nadzornik treba da se uveri da subjekti u okviru bankarske grupe i šireg finansijskog i mešovitog konglomerata:

- predstavljaju izvor podrške (na primer, upravljanje i kapitalna podrška)
- ne predstavljaju izvor slabosti
- grupa treba da bude u poziciji da pruži podršku u vidu kapitala i likvidnosti banci/bankarskoj grupi, ukoliko je to potrebno, umesto mogućeg trošenja kapitalnih i likvidnih resursa banke/bankarske grupe
- identifikovane su slabosti kompanije u okviru grupe koje mogu ugroziti poziciju grupe/bankarske grupe.

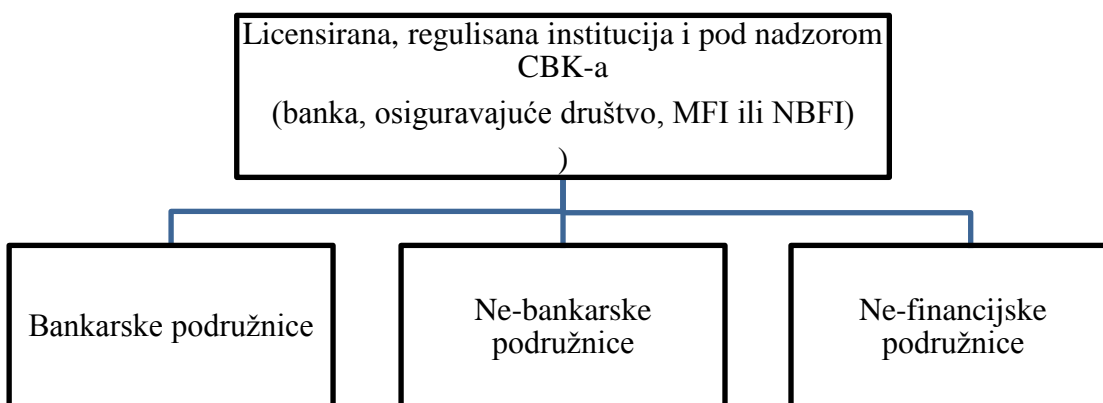
Najpre, nadzornik bi trebao da razume celokupnu strukturu bankarske grupe (banke i afilijacije banke) i širu grupu (matična kompanija, afilijacije matične kompanije). U tom smislu, oni trebaju:

- Razumeti odnos banke sa drugim subjektima grupe;
- Razumeti aktivnosti svih glavnih delova grupe

- Razumeti i proceniti upravljanje rizicima na nivou grupe
- Nadgledati aktivnosti domaćih banaka u inostranstvu i zahtevati zatvaranje kancelarija u inostranstvu; ili ograničiti aktivnosti ako:
  - nadzor od strane uprave ili domaćina nije adekvatan (u odnosu na rizike);
  - ne mogu dobiti pristup traženim informacijama;
  - predstavljaju rizike za banku ili bankarsku grupu.
- Ispitati aktivnosti matičnih kompanija i njihovih afilijacija, kako bi utvrdili uticaj na bezbednost i stabilnost banke i bankarske grupe.
- Sarađivati i koordinisati rad sa drugim nadzornim agencijama/jedinicama (domaće i prekogranične).

Mogu postojati različite vrste struktura grupe. Obim konsolidovanog nadzora se razlikuje, u zavisnosti od različitih struktura grupe.

Struktura grupe Tipa A (glavna karakteristika ovog tipa je matična kompanija regulisana /nadgledana od strane CBK-a)

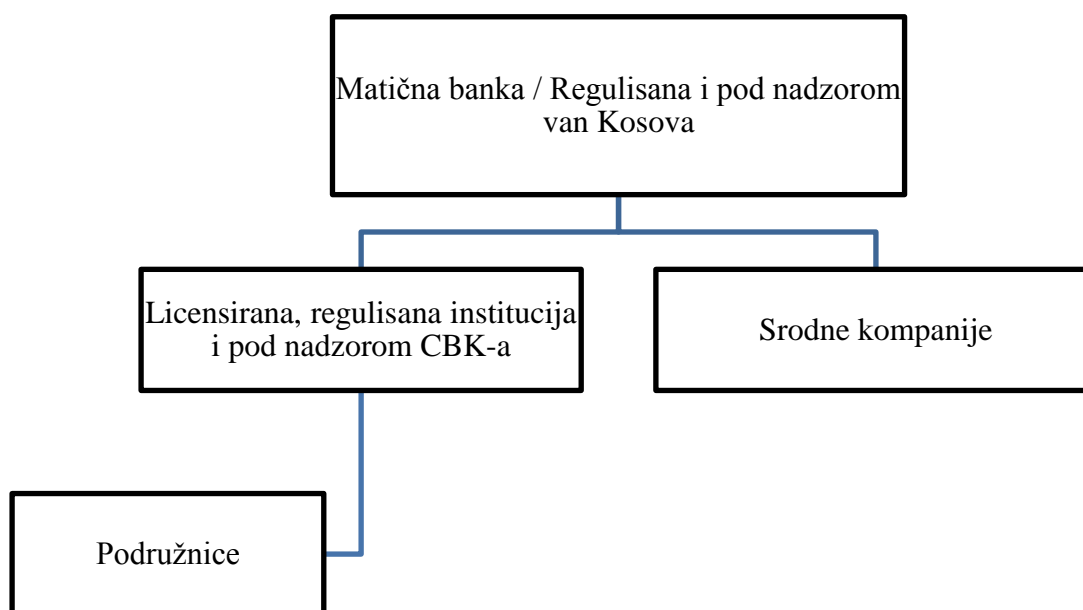
Nadzornik treba da ispita strukturu grupe Tipa A na konsolidovanom nivou, što obuhvata:

- Procenu kvantitativnih mera (izveštaji banke o velikim izloženostima, adekvatnosti kapitala i likvidnosti na konsolidovanom nivou i spoljni revizori koji potvrđuju tačnost bankarskih izveštaja i adekvatnost sistema za sastavljanje izveštaja predstavljaju glavne izvore informacija): U ove mere spadaju: adekvatnost kapitala, likvidnost, velike izloženosti i povezane strane.
- Sprovođenje kvalitativne procene organizacione strukture grupe, korporativnog upravljanja i kvaliteta upravljanja, sistema za upravljanje rizikom i unutrašnju kontrolu. Izvori informacija, na zahtev, predstavljaju organizaciona šema grupe, grupa za upravljanje strukturom i politikama rizika, revidirani konsolidovani finansijski izveštaji grupe ili drugih relevantnih grupa kompanije, izveštaji o upravljanju rizicima na nivou grupe (npr. Velika izloženost, povezane izloženosti, adekvatnost kapitala, rizik likvidnosti i drugi

veliki rizici), ostali izveštaji na nivou grupe o informacijama upravljanja koji će pomoći u proceni povezanih rizika.

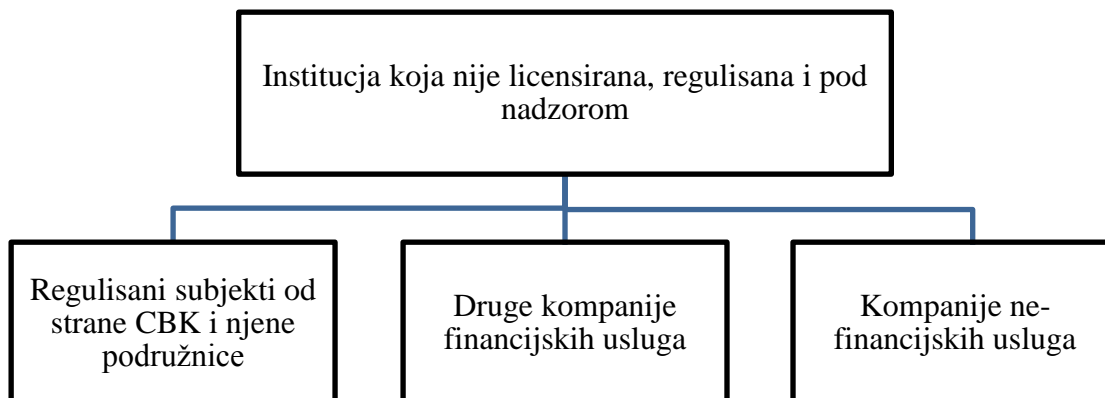
- U cilju procene međusektorskih i prekograničnih aktivnosti grupe, primenjuju se politike kreirane u okviru CBK-a i MoR-i potpisani sa stranim vlastima. Ciljevi su: utvrđivanje uloga i odgovornosti regulatora, umanjivanje dupliranja regulatornog rada, ispunjavanje praznina u regulatornim granicama i promovisanje uzajamne pomoći i razmene informacija.

Struktura grupe Tipa B (Glavna karakteristika ovog tipa je da se regulisanje/nadzor matične kompanije sprovodi van Kosova)

Ako je bankarska grupa na Kosovu deo međunarodne bankarske grupe (struktura grupe Tipa B), krajnji konsolidovani nadzor odgovarajuće finansijske grupe je poveren sa domaćim bankarskim regulatorima (Još uvek su subjekti regulisani od strane CBK-a i njegove podružnice predmet gore navedenih načela koja se odnose na strukturu grupe Tipa A).

Struktura grupe Tipa C (Glavne karakteristika ovog tipa je da se regulisanje/nadzor matične kompanije ne vrši van ili na Kosovu)

Međutim, ako je matična kompanija neregulisana holding kompanija (struktura grupe Tipa C), ta holding kompanija i sestrinske kompanije u grupi trebaju da budu predmet detaljnijeg ispitivanja. Nadzornik procenjuje da li je „kontrolor“ sposoban i ispravan.

Faktori koje treba razmotriti u procenjivanju podobnosti holding kompanije su: struktura grupe, kvalitet korporativnog upravljanja grupe i nadzora rukovodstva, profil rizika, ukupna finansijska snaga grupe, upravljanje rizikom i unutrašnje kontrole.

1. Struktura grupe - dovoljna transparentnost pravne, upravne i operativne strukture, kako bi nadzornik utvrdio::

- Glavne podružnice ili afilijacije, glavno mesto poslovanja i lokaciju glavnog rukovodstva glavnih poslovnih linija,
- Način na koji se grupom upravlja i kontroliše na visokom nivou, i gde je to od značaja, način upravljanja prekograničnim poslovanjem
- Glavne linije odgovornosti unutar grupe
- Ključne korporativne, finansijske i druge veze između AI-a i drugih članova grupe
- Stepem u kojem korporativna struktura grupe može uticati na nadzor i regulisanje bankarske grupe
- U kojoj meri su matična kompanija i afilijacije bankarske grupe pod nadzorom drugih domaćih regulatora (u okviru ili van CBK-a) ili inostranih regulatornih vlasti.

2. Kvalitet korporativnog upravljanja grupe i nadzora rukovodstva:

- Sastav odbora i odbora za reviziju relevantne holding kompanije;
- Dovoljno znanje i stručnost odbora i višeg rukovodstva kontrolora
- Nadzor značajnih transakcija sa povezanim stranama (naročito onih koje uključuju bankarsku grupu)

- Stepen uticaja koji vrši kontrolor na sprovođenje poslova bankarske grupe i sa kojim je srazmeran
- Znanje, iskustvo, stručnost, ispravnost rasuđivanja i marljivost kontrolora koja je potrebna za vođenje bankarske grupe
- Evidencija o krivičnim osudama, kršenju zakonskih ili regulatornih propisa, neusklađenost sa nezakonskim kodovima ili ukor ili diskvalifikacija od strane profesionalnih ili regulatornih tela.

3. Profil rizika: Glavni inherentni rizici u grupi:

- Glavne aktivnosti i opšte poslovne strategije
- Glavi subjekti ili poslovne jedinice koji su izloženi riziku
- Trendovi i glavne aktivnosti koje mogu značajno promeniti profil rizika
- Potencijalni rizik koji predstavljaju druge grupe kompanija na bankarsku grupu, naročito:
  - Transakcije unutar grupe u okviru bankarske grupe potrebno je obavljati u skladu sa načelom „van dohvata ruke“
  - Sposobnost odolevanja zarazama koje dolaze iz grupe, npr. sposobnost bankarske grupe da poveća kapital i traži likvidnost na tržištu.

4. Ukupna finansijska snaga grupe:

- Sposobnost da se obezbedi kontinuirana podrška bankarskoj grupi u slučaju potrebe:
  - Da li je kontrolor u državnom vlasništvu
  - Profitabilnost i likvidnost grupe
  - Pozicije kapitala
  - Strateški smer
  - Svi činioци koji mogu smanjiti finansijsku snagu grupe.
- Pismo saglasnosti od kontrolora koje potvrđuje njihovu politiku obezbeđivanja podrške za kapital i/ili likvidnosti za bankarsku grupu u slučaju potrebe.

5. Adekvatnost upravljanja rizikom i unutrašnjih kontrola:

- Uključivanje odbora i višeg rukovodstva u upravljanje rizikom na nivou grupe
- Način na koji se organizuje i obavlja funkcija upravljanja rizikom na nivou čitave grupe
- Proces upravljanja kapitalom grupe
- Proces upravljanja likvidnošću grupe

- Mehanizam unutrašnje kontrole grupe, posebno nezavisnost i kompetentnost unutrašnjih revizora.

Od kontrolora se očekuje da informacije na nivou čitave grupe dostavi CBK-u na godišnjoj osnovi ili češće, ako je potrebno. Informacije na nivou grupe obuhvataju:

- Organizacionu šemu grupe
- Pregled okvira grupe za upravljanje rizikom
- Revidirane konsolidovane finansijske izveštaje i ostale relevantne finansijske informacije o holding kompaniji
- Revidirane finansijske izveštaje ostalih relevantnih kompanija grupe.

Kontrolor bi trebao da CBK odmah obavesti o svim promenama na nivou grupe koji mogu uticati na poziciju banke/bankarske grupe. U ovo spada:

- Svako pitanje koje može značajno umanjiti kapital i/ili likvidnost grupe
- Značajna finansijska izloženost čitave grupe i sa tim povezano kreditiranje
- Utvrđena naknada za aktivu grupe koja će doprineti ukupnoj vrednosti svih značajnih naknada
- Značajna finansijska izloženost unutar grupe
- Stvaranje, osnivanje, otuđivanje ili zatvaranje podružnica od velike važnosti
- Značajna promena u glavnim aktivnostima bilo koje kompanije u okviru grupe
- Promena izvršnog direktora ili direktora kontrolora.

Procena grupe od strane nadzornika će biti opisana u IoI-u. Glavni cilj je da se obezbedi efikasan nadzor nad grupom u celini, kao i da druge institucije u okviru grupe budu izvor podrške, a ne izvor slabosti za banku/bankarsku grupu.

O. SMERNICE ZA CAMELS REJTING

Sledeći delovi sadrže definicije kompozitnih rejtinga, opise i definicije pet komponentna rejtinga.

1. Kompozitni rejtingi

Kompozitni rejting banke se bazira na pažljivoj proceni učinka rukovodstva, poslovanja, finansija i usklađenosti. Šest glavnih komponenti koje se koriste za procenu finansijskog stanja i poslovanja banke su: Capital Adequacy (Adekvatnost kapitala), Asset Quality (Kvalitet aktive), Management (Rukovodstvo), Earnings (Prihodi), Liquidity (Likvidnost), i Sensitivity to Market Risk (Osetljivost na tržišni rizik). Rejting skala se kreće od 1 do 5, kao što je opisano u nastavku:

1.1. Kompozitni rejting: 1

Banke koje spadaju u ovu grupu su stabilne u svakom pogledu, a rejtingi komponenti su uglavnom 1 ili 2. Sve slabosti su male i mogu biti rešene na rutinski način od strane OD-a ili rukovodstva. Ove banke su u stanju da izdrže promene uslova poslovanja i otporne su na spoljašne uticaje, kao što je ekonomska nestabilnost u njihovim oblastima trgovine. Ove banke poštuju sve zakone i propise. Kao rezultat toga, ove banke imaju najjači učinak i prakse upravljanja rizikom u odnosu na njihovu veličinu, složenost i profil rizika i ne izazivaju zabrinutost u pogledu nadzora.

1.2. Kompozitni rejting: 2

Banke koje spadaju u ovu grupu su u osnovi stabilne. Da bi banka dobila ovaj rejting, obično ni jedan komponentni rejting ne bi trebalo da bude ozbiljniji od 3. Prisutne su samo umerene slabosti i mogu biti ispravljene, ako postoji mogućnost i volja OD-a i rukovodstva. Ove banke su stabilne i sposobne da izdrže fluktuacije u poslovanju. Ove banke poštuju sve zakone i propise. Prakse upravljanja ukupnim rizikom su zadovoljavajuće u odnosu na veličinu, složenost i profil rizika institucije. Ne postoji zabrinutost nadzornika i kao rezultat toga, odgovor u pogledu nadzora je ograničenog i neformalnog karaktera.

1.3. Kompozitni rejting: 3

Banke koje spadaju u ovu grupu u određenoj meri izazivaju zabrinutost nadzornika, koja se odnosi na jednu ili više komponentnih oblasti. Ove banke imaju kombinaciju slabosti koje mogu varirati od umereno ozbiljnih do nezadovoljavajućih. Međutim, veličina nedostataka neće prouzrokovati da komponente budu rangirane oštrijom ocenom od 4. Rukovodstvu možda nedostaje sposobnost ili volja da efikasno reši slabosti u odgovarajućem roku. Banke iz ove grupe su manje sposobne da izdrže fluktuacije u poslovanju i osetljivije su na spoljašnje uticaje od banaka koje su dobile kompozitni rejting 1 ili 2. Osim toga, ove banke mogu poslovati uz znatnu neusklađenost sa zakonima i propisima. Prakse upravljanja rizikom mogu biti nezadovoljavajuće u odnosu na veličinu, složenost i profil rizika banke. Ove banke zahtevaju više od običnog nadzora, što može obuhvatati formalne ili neformalne izvršne mere. Međutim, neuspeh nije verovatan, s obzirom na ukupnu snagu i finansijski kapacitet ovih banaka.

Rejting „3“ ili gori rejting će podstaći CBK da preduzme aktivnost nadzora - odluka OD-a, memorandum o razumevanju, pisani sporazum ili nalog o zabrani.

1.4. Kompozitni rejting: 4

Banke koje spadaju u ovu grupu generalno obeležavaju nesigurne i nestabilne prakse ili uslovi i jedna ili više njenih komponenti ima rejting 5. Postoje ozbiljni finansijski ili nedostaci u upravljanju i rukovođenju, što rezultira nezadovoljavajućim učinkom. Problemi se rangiraju od ozbiljno do kritično. Slabosti i problemi nisu u zadovoljavajućoj meri sagledani ili rešavani od strane OD-a i rukovodstva. Banke u ovoj grupi obično nisu u stanju da izdrže fluktuacije u poslovanju. One mogu poslovati uz znatnu neusklađenost sa zakonima i propisima. Prakse upravljanja rizikom su uglavnom neprihvatljive u odnosu na veličinu, složenost i profil rizika banke. Neophodna je intenzivna pažnja u vidu nadzora, što u većini slučajeva znači da je potrebna formalna izvršna mera za rešavanje problema. Neuspeh je jedna od mogućnosti, ukoliko se problemi i slabosti ne reše na zadovoljavajući način.

1.5. Kompozitni rejting: 5

Banke koje spadaju u ovu grupu imaju ekstremno nesigurne i nestabilne prakse ili uslove, imaju kritično oskudne učinke, često imaju neadekvatne prakse upravljanja rizikom u odnosu na veličinu, složenost i profil rizika banke. Banke koje imaju ovaj kompozitni rejting predmet su velike zabrinutosti nadzornika. Obim i ozbiljnost problema nadmašuju sposobnost ili volju rukovodstva da ih kontroliše ili rešava. Za održivost banke je neophodna neposredna spoljna finansijska ili druga pomoć.

Neophodna je stalna pažnja u vidu nadzora. Banke iz ove grupe predstavljaju značajan rizik i neuspeh je vrlo verovatan.

2. Komponentni rejting

Rejtinzi sistema ranog upozorenja (SRU), Capital (kapitala), Asset Quality (kvaliteta aktive), Earnings (prihoda) i Liquidity (likvidnosti) - (CAEL) biće upotrebljeni kao preliminarni rejtinzi prilikom procenjivanja svake CAMELS komponente. Konačni rejtinzi za svaku komponentu će biti određeni nakon razmatranja drugih faktora procene, kao što je navedeno u okviru svake komponente.

Svaki od opisa komponentnih rejtinga je podeljen u dva dela, lista glavnih faktora procene koji su povezani s tom komponentom; i kratak opis numeričkog rejtinga za tu komponentu. Neki od faktora se ponavljaju u okviru jedne ili više drugih komponenti, kako bi se ojačao međuodnos između komponenti. Lista faktora procene za svaku komponentu rejtinga je bez posebnog redosleda prema važnosti.

2.1. Adekvatnost kapitala

Adekvatnost kapitala se rangira na osnovu, ali se ne ograničava na, proceni sledećih faktora:

- 1) Nivo i kvalitet kapitala i ukupnog finansijskog stanja institucije;
- 2) Sposobnost rukovodstva da uvaži potrebe za dodatnim kapitalom;
- 3) Priroda, trend i obim problematične aktive, kao i adekvatnost rezervi za moguće gubitke i druge revalorizacione rezerve;
- 4) Sastav bilansa stanja, uključujući prirodu i iznos nematerijalne imovine, rizik koncentracije, kao i rizike vezane za netradicionalne aktivnosti;
- 5) Izloženost riziku predstavljen u vanbilansnim aktivnostima;
- 6) Kvalitet i snaga prihoda, kao i razumnost dividendi;
- 7) Perspektive i planovi za razvoj, kao i prethodna iskustva u upravljanju rastom;
- 8) Pristup tržištima kapitala i drugim izvorima kapitala, uključujući i podršku matične kompanije.

Rejtinzi adekvatnosti kapitala:

- Rejting 1:** ukazuje na visok nivo kapitala u odnosu na profil rizika banke.
- Rejting 2:** ukazuje na zadovoljavajući nivo kapitala u odnosu na profil rizika banke.
- Rejting 3:** ukazuje na manje zadovoljavajući nivo kapitala koji ne podržava u potpunosti profil rizika banke. Rejting ukazuje na potrebu za poboljšanjem, čak iako nivo kapitala banke prevazilazi minimalne propisane zahteve.
- Rejting 4:** ukazuje na nedovoljan nivo kapitala. U svetlu profila rizika banke, opstanak banke može biti ugrožen. Može biti potrebna pomoć u vidu finansijske podrške od strane akcionara ili drugih spoljnih izvora.
- Rejting 5:** ukazuje na kritičan nedostatak u nivou kapitala, koji ugrožava opstanak banke. Potrebna je neposredna pomoć u vidu finansijske podrške od strane akcionara ili drugih spoljnih izvora.

2.2. Kvalitet aktive

Kvalitet aktive banke se rangira na osnovu, ali nije ograničen na, proceni sledećih faktora:

- 1) Adekvatnost standarda za izdavanje hartija od vrednosti, kvalitet praksi kreditne administracije i pogodnost praksi za identifikaciju rizika.
- 2) Nivo, distribucija, ozbiljnost i trend problematične, klasifikovane, neobračunate i restrukturirane aktive za bilansne i vanbilansne transakcije.
- 3) Adekvatnost rezervi za moguće kreditne i gubitke po zajmovima i druge revalorizacione rezerve.
- 4) Kreditni rizika koji potiče iz smanjenog broja vanbilansnih transakcija, kao što su neisplaćene obaveze, kreditni derivati, komercijalni i standby akreditivi.
- 5) Diversifikacija i kvalitet kreditnog i investicionog portfolija.
- 6) Step aktivnosti izdavanja hartija od vrednosti i izloženosti partnera u trgovačkim aktivnostima.
- 7) Postojanje koncentracija aktive.
- 8) Adekvatnost kredita i investicionih politika, procedura i praksi.
- 9) Sposobnost rukovodstva banke da uspešno upravlja aktivom banke, uključujući pravovremenu identifikaciju i naplatu problematičnih stavki.

10) Adekvatnost unutrašnjih kontrola i MIS-a.

11) Obim i priroda propusta vezanih za kreditnu dokumentaciju.

Rejtinzi kvaliteta aktive:

Rejting 1: ukazuje na jak kvalitet aktive i praksi kreditne administracije. Identifikovane slabosti su male po prirodi i izloženost riziku je umerena u vezi se zaštitom kapitala i sposobnostima rukovodstva. Kvalitet aktive u takvim bankama izaziva minimalnu zabrinutost u pogledu nadzora.

Rejting 2: ukazuje na zadovoljavajući kvalitet aktive i praksi kreditne administracije. Nivo i ozbiljnost klasifikacija i ostale slabosti ne zahtevaju povećan nivo pažnje u pogledu nadzora. Izloženost riziku je srazmerna sposobnosti zaštite kapitala i rukovodstva.

Rejting 3: ukazuje na to da je kvalitet aktive ili prakse kreditne administracije manji od zadovoljavajućeg. Trendovi mogu biti stabilni ili ukazivati na pogoršanje kvaliteta aktive ili na povećanje izloženosti riziku. Nivo i ozbiljnost klasifikovane aktive, ostale slabosti i rizik zahtevaju povećan nivo pažnje u pogledu nadzora. Postoji potreba za poboljšanjem kreditne administracije i praksi upravljanja rizikom.

Rejting 4: se određuje za banke sa oskudnim kvalitetom aktive ili praksi kreditne administracije. Nivoi rizika i problematične aktive su značajni, neadekvatno kontrolisani i predstavljaju problem banci zbog mogućih gubitaka, koji ako se ne kontrolišu mogu ugroziti opstanak banke.

Rejting 5: ukazuje na kritično oskudan kvalitet aktive ili praksi kreditne administracije, koji predstavljaju neposrednu opasnost po opstanak banke.

2.3. Rukovodstvo

Sposobnost i učinak OD-a i rukovodstva se u najvećoj meri rangiraju na osnovu procene sledećih faktora:

- 1) Stepen i kvalitet nadzora i pružanja podrške svim institucionalnim aktivnostima od strane OD-a i rukovodstva.
- 2) Sposobnost OD-a i rukovodstva da u okviru svojih odgovarajućih uloga predvide i reaguju na rizike koji mogu nastati kao rezultat promena uslova poslovanja ili pokretanja novih aktivnosti ili proizvoda.

- 3) Izrada odgovarajućih politika i smernica za postupke vođenja poslovnih aktivnosti banke.
- 4) Adekvatnost i usklaenost sa odgovarajućim unutrašnjim politikama i kontrolama koje se odnose na poslovanje i rizik značajnih aktivnosti.
- 5) Tačnost, blagovremenost i efikasnost MIS-a i sistema za praćenje rizika koji odgovara veličini, složenosti i profilu rizika banke.
- 6) Adekvatnost sistema unutrašnjih kontrola i revizija za podsticanje efikasnijeg poslovanja, pouzdanog finansijskog i drugog izveštavanja, zaštite aktive i obezbeđivnje poštovanja zakona, propisa i unutrašnjih politika.
- 7) Uvažavanje preporuka revizora i nadzornih organa.
- 8) Nasleđivanje rukovodstva.
- 9) Step en u kojem su članovi OD-a i rukovodstva izloženi, ali i podložni, dominantnim uticajima ili koncentrisanoj moći.
- 10) Opravdanost politika o naknadama i izbegavanje transakcija na svoj račun.
- 11) Pokazana spremnost za pružanje finansijskih usluga koje su potrebne zajednici.
- 12) Ukupni učinak banke i njen profil rizika.

Rejtinzi rukovodstva:

- Rejting 1:** ukazuje na snažan učinak OD-a i rukovodstva, kao i veoma dobre prakse upravljanja rizicima u odnosu na veličinu, složenost i profil rizika banke. Svi značajni rizici se sigurno i jasno identifikuju, mere, prate i kontrolišu ili ublažavaju. OD i rukovodstvo pokazuju sposobnost da hitno i uspešno rešavaju postojeće i potencijalne probleme i rizike.
- Rejting 2:** ukazuje na zadovoljavajući učinak OD-a i rukovodstva, kao i prakse upravljanja rizicima u odnosu na veličinu, složenost i profil rizika banke. Mogu da postoje samo neznatne slabosti koje nemaju značajan uticaj na sigurnost i stabilnost poslovanja banke i one su potpuno i jasno uočene i već su u postupku rešavanja. Generalno gledano, značajni rizici i problemi se uspešno identifikuju, mere, prate i kontrolišu ili ublažavaju.
- Rejting 3:** ukazuje na učinak OD-a i rukovodstva koji se mora poboljšati ili prakse upravljanja rizikom koje su manje zadovoljavajuće s obzirom na prirodu aktivnosti banke. Sposobnosti OD-a i rukovodstva su nedovoljne u odnosu na vrstu, veličinu ili stanje banke. Problemi i

rizici u poslovanju banke se ne identifikuju, mere i prate adekvatno i ne kontrolišu ili ublažavaju uspešno.

Rejting 4: ukazuje na nedovoljan učinak OD-a i rukovodstva ili prakse upravljanja rizikom koje su neadekvatne s obzirom na prirodu aktivnosti institucije. Problemi i značajni rizici se ne identifikuju, ne mere i ne prate adekvatno i ne kontrolišu ili ublažavaju uspešno i zahtevaju hitne mere OD-a i rukovodstva, kako bi se sačuvala solventnost banke. Može biti neophodna zamena ili jačanje OD-a ili rukovodstva.

Rejting 5: ukazuje na kritično loš učinak OD-a i rukovodstva i prakse upravljanja rizikom. OD i rukovodstvo nisu pokazali sposobnost da otklone probleme i uspostave adekvatne prakse za upravljanje rizikom. Problemi i značajni rizici se ne identifikuju, ne mere i ne prate adekvatno i ne kontrolišu ili ublažavaju uspešno i sada prete opstanku banke. Neophodna je smena OD-a ili rukovodstva.

2.4. Prihodi

Prihodi banke se rangiraju na osnovu, ali nisu ograničeni na, proceni sledećih faktora:

- 1) Nivo, trendovi i stabilnost prihoda.
- 2) Sposobnost banke da obezbedi adekvatan kapital kroz neraspoređene prihode.
- 3) Kvalitet i izvor prihoda.
- 4) Nivo troškova u odnosu na aktivnosti.
- 5) Adekvatnost budžetnog sistema, procesa predviđanja i MIS-a uopšte.
- 6) Adekvatnost odredbi o održavanju RKG-a.
- 7) Izloženost prihoda tržišnim rizicima.

Rejtinzi prihoda:

Rejting 1: ukazuje na prihode koji su jaki. Prihodi su više nego dovoljni da podrže poslovanje i održe adekvatan nivo kapitala i naknada, uzimajući u obzir i kvalitet aktive, rast i ostale faktore koji utiču na kvalitet, kvantitet i trend prihoda.

Rejting 2: ukazuje na prihode koji su zadovoljavajući. Prihodi su dovoljni da podrže poslovanje i održe adekvatan nivo kapitala i naknada, uzimajući u obzir i kvalitet aktive, rast i ostale faktore koji utiču na kvalitet,

kvantitet i trend prihoda. Prihodi koji su relativno statični ili čak doživljavaju blagi pad, mogu dobiti rejting 2, pod uslovom da je nivo prihoda banke adekvatan u pogledu navedenih faktora procene.

Rejting 3: ukazuje na prihode koje treba poboljšati. Prihodi često u potpunosti ne podržavaju poslovanje i ne obezbeđuju akumulaciju kapitala i nivo rezervi u odnosu na sveukupno stanje banke, rast i ostale faktore koji utiču na kvalitet, kvantitet i trend prihoda.

Rejting 4: ukazuje na prihode koji nisu dovoljni. Prihodi su nedovoljni da podrže poslovanje i održe odgovarajući nivo kapitala i rezervi. Za banke sa takvim rejtingom mogu biti karakteristične neobične fluktuacije neto prihoda ili neto kamatne marže, razvoj značajnog negativnog trenda, nominalni ili neodrživi prihodi, naizmenični gubici i značajan pad prihoda u odnosu na prethodne godine.

Rejting 5: ukazuje na prihode koji su kritično nedovoljni. Prihodi sa rejtingom 5 ukazuju na gubitke koji predstavljaju jasnu pretnju opstanku banke kroz eroziju kapitala.

2.5. Likvidnost

Likvidnost se rangira na osnovu, ali se ne ograničava na, procene sledećih faktora:

- 1) Adekvatnost izvora likvidnosti banke u odnosu na sadašnje i buduće potrebe, kao i sposobnost banke da zadovolji svoje potrebe za likvidnošću bez negativnih posledica na njeno poslovanje ili stanje.
- 2) Raspoloživost aktive koja je podobna za konverziju u novčana sredstva bez prekomernih gubitaka.
- 3) Pristup tržištima novca i drugim izvorima sredstava.
- 4) Nivo diversifikacije izvora sredstava, bilansnih i vanbilansnih.
- 5) Step oslanjanja na kratkoročne nestabilne izvore sredstava, uključujući i kratkoročne pozajmice i vremenske depozite, za finansiranje dugoročnih sredstava.
- 6) Trend i stabilnost depozita.
- 7) Sposobnost rukovodstva da uredno identifikuje mere, prati i kontroliše ili ublažava poziciju likvidnosti banke, uključujući i efikasnost strategije za upravljanje sredstavima, politike likvidnosti, MIS i rezervne planove finansiranja.

Rejtinzi likvidnosti:

- Rejting 1:** ukazuje na veoma jaku poziciju likvidnosti i razrađene prakse upravljanja sredstvima. Banka ima pouzdan pristup izvorima sredstava, dovoljnim za zadovoljenje svih tekućih i očekivanih budućih potreba za likvidnošću.
- Rejting 2:** ukazuje na zadovoljavajući nivo likvidnosti i praksi upravljanja sredstvima. Banka ima pristup izvorima sredstava, dovoljnim za zadovoljenje svih tekućih i očekivanih budućih potreba za likvidnošću. Skromne slabosti mogu biti prisutne u praksi upravljanja sredstvima.
- Rejting 3:** ukazuje na nivo likvidnosti ili praksi upravljanja sredstvima koje je neophodno poboljšati. Banke sa rejtingom 3 nemaju neposredan pristup izvorima sredstava pod povoljnim uslovima ili imaju evidentne značajne slabosti u upravljanju izvorima sredstava.
- Rejting 4:** ukazuje na nedovoljan nivo likvidnih sredstava ili neadekvatne prakse upravljanja sredstvima. Banke sa rejtingom 4 nemaju ili nisu u mogućnosti da pribave dovoljno sredstava pod povoljnim uslovima da bi zadovoljili potrebe za likvidnošću.
- Rejting 5:** ukazuje na nivo likvidnosti ili prakse upravljanja sredstvima koje su kritično nedovoljne i koje ugrožavaju opstanak banke. Bankama sa rejtingom 5 hitno je potrebna spoljna finansijsku pomoć za ispunjenje dospelih obaveza i ostalih potreba u vezi likvidnosti.

2.6. Osetljivost na tržišni rizik

Komponenta osetljivosti na tržišni rizik odražava stepen do kojeg promene kamatnih stopa i deviznih kurseva, cene robe ili kapitala mogu negativno uticati na prihode ili ekonomski kapital banke. Prilikom procenjivanja ove komponente, treba uzeti u obzir:

- 1) Sposobnost rukovodstva da identifikuje, meri, prati i kontroliše ili ublažava tržišni rizik;
- 2) Veličinu institucije;
- 3) Prirodu i složenost aktivnosti banke; i
- 4) Adekvatnost kapitala i prihoda u odnosu na nivo izloženosti tržišnim rizicima.

Dve najčešće komponente osetljivosti na tržišni rizik su kamate i devizni kurs, za koje faktori procene obuhvataju, ali nisu ograničeni na sledeće:

- 1) Osetljivost prihoda institucije ili ekonomske vrednosti kapitala na nepovoljne promene u stopama kamata i deviznom kursu.
- 2) Sposobnost rukovodstva da identifikuje, meri, prati i kontroliše ili ublažava izloženost tržišnom riziku s obzirom na veličinu institucije, složenost i profil rizika.
- 3) Priroda i složenost izloženosti tržišnom riziku koji proizilaze iz netrgovinske pozicije.
- 4) Priroda i složenost izloženosti tržišnom riziku koji proizilaze iz trgovinske pozicije.

Rejtinzi osetljivosti tržišnog rizika:

Rejting 1: ukazuje na to da je osetljivost na tržišni rizik dobro kontrolisana i da postoji minimalna mogućnost da će negativno uticati na prihode ili položaj kapitala. Prakse upravljanja rizikom su jake, imajući u vidu veličinu, sofisticiranost i tržišni rizik prihvaćen od strane banke. Nivo prihoda i kapitala pruža značajnu podršku stepenu tržišnog rizika prihvaćenom od strane banke.

Rejting 2: ukazuje na to da se osetljivost na tržišni rizik adekvatno kontroliše i da postoji umerena mogućnost da će negativno uticati na prihode ili položaj kapitala. Prakse upravljanja rizikom su zadovoljavajuće, imajući u vidu veličinu, sofisticiranost i tržišni rizik prihvaćen od strane banke. Nivo prihoda i kapitala pruža adekvatnu podršku stepenu tržišnog rizika prihvaćenom od strane banke.

Rejting 3: ukazuje na to da kontrolu osetljivosti na tržišni rizik treba poboljšati ili da postoji značajna mogućnost da će negativno uticati na prihode ili položaj kapitala. Prakse upravljanja rizikom se moraju poboljšati, imajući u vidu veličinu, sofisticiranost i tržišni rizik prihvaćen od strane banke. Nivo prihoda i kapitala pruža neadekvatnu podršku stepenu tržišnog rizika prihvaćenom od strane banke.

Rejting 4: ukazuje na to da je kontrola osetljivosti na tržišni rizik neprihvatljiva ili da postoji visoka mogućnost da će negativno uticati na prihode ili položaj kapitala. Prakse upravljanja rizikom su male, imajući u vidu veličinu, sofisticiranost i tržišni rizik prihvaćen od strane banke. Nivo prihoda i kapitala pruža neadekvatnu podršku stepenu tržišnog rizika prihvaćenom od strane banke.

Rejting 5: ukazuje na to da je kontrola osetljivosti na tržišni rizik neprihvatljiva ili da je nivo tržišnog rizika prihvaćenom od strane banke neposredna pretnja njenom opstanku. Prakse upravljanja rizikom su u potpunosti

neadekvatne, imajući u visu veličinu, sofisticiranost i tržišni rizik prihvaćen od strane banke..

3.5. Korak 6 – POSREDNI NADZOR U TOKU

3.5.1. Ciljevi

- Pratiti događaje i promene u profilu rizika banke.
- Osigurati blagovremenu primenu korektivnih mera i i da te mere postižu željene rezultate.

3.5.2. Pozadina

Svrha posrednog nadzora je dvojaka: tekuće analize periodičnih finansijskih podataka banke i naknadnih ispitivanja, kako bi se osiguralo da su korektivne mere preduzete blagovremeno i da takve mere postižu željene rezultate.

CBK procenjuje rizik na tekućoj osnovi preko mesečnih posrednih analiza finansijskih podataka dostavljenih od strane banaka. Ovim se CBK-u pruža prilika da prati i procenjuje trenutnu poziciju banke i industrije, kao i učinke u različitim periodima. Time se nadzorni ciklus završava jer vraća na korake 1 i 2 postupka nadzora na osnovu procene rizika.

Nadzornici bi trebali da budu u stanju da prate finansijsko stanje banke na tekućoj osnovi. Zbog toga što nije moguće da nadzor bude stalno neposredan, sistem neposrednog nadzora, često nazivan praćenje, postao je široko prihvaćen metod za nadzor banaka.

Spoljni ispitivači razmatraju periodične izveštaje dostavljene nadzornom organu. Ovi izveštaji su analizirani za svrhe nadzora o bonitetu, pregledom finansijskih podataka, pre svega kroz ključne pokazatelje. Obučeni analitičari koriste takve podatke da bi identifikovali problematične oblasti u ranoj fazi. U sveobuhvatnom sistemu nadzora banaka, identifikovani problemi ili slabosti u posrednom nadzoru bi trebali da dovedu do temeljnih istraga preko neposrednih ispitivanja.

Posredni nadzor ima nekoliko prednosti, kao što su:

- Praćenje banaka na redovnoj osnovi, najmanje jednom u tri meseca ili mesečno, a čak i nedeljno u nekim ključnim oblastima, kao što je likvidnost.
- Međusobno poređenje banaka, korišćenjem baze podataka, a takve podatke je lako kompjuterizovati.
- Zahteva manje osoblja za posredni nadzor i obavljanje radno intenzivnog neposrednog ispitivanja.

- Brzo otkrivanje nepovoljnih promena između neposrednih ispitivanja.
- Raspoređivanje dragocenih resursa u planiranje ispitivanja identifikovanjem oblasti interesovanja i izborom vremena i odgovarajućeg obima ispitivanja.

Podjednako je važno razumeti nedostatke koji su često prisutni u posrednom nadzoru:

- Ukoliko odgovarajući računovodstveni standardi nisu određeni i ne primenjuju se, podaci često mogu biti pogrešni ili netačni.
- Dostavljeni podaci mogu biti netačni ili nepotpuni, posebno za banke sa velikim mrežama filijala. Podaci koji se koriste često nisu namenjeni za bonitetne svrhe, naročito ako je primarni cilj finansijskog izveštavanja u statističke i svrhe monetarne politike.
- Podaci ne otkrivaju uvek problematične oblasti i ne daju razloge za postojanje takvih problema.

Kompjuterizacija obezbeđuje CBK-u pokazatelje boniteta iz različitih izveštaja koje podnose banke. Takvi pokazatelji se koriste kao pokazatelji kapitala, kvaliteta aktive, prihoda i likvidnosti. Koristeći ove kompjuterizovane podatke i pokazatelje za sve banke, analitičari koriste dve osnovne metode za posrednu analizu:

- Analiza trendova: gde analitičar proverava da li različiti ključni pokazatelji pokazuju poboljšanja ili pogoršanja trendova tokom određenog perioda. Primer za ovo bio bi odnos dospelih ili nekvalitetnih kredita i ukupnih kredita; ako je odnos u porastu, to može biti znak da se kvalitet aktive oslabljuje.
- Analiza srodnih grupa: gde se pomoću različitih ključnih pokazatelja banka koja se ispituje poredi sa drugim bankama sličnih karakteristika. Analiza konkurentne grupe će pokazati, na primer, da li je odnos kapitala banke veći u odnosu na druge banke slične veličine ili da li je kapital banke nizak ili u opadanju u odnosu na slične banke i da li je potreban bliži nadzor.

Koristeći analizu trendova ili konkurentnih grupa pomoću kompjuterizovanih podataka posredne analize, analitičar otkriva slabe oblasti ili probleme koje će se pojaviti u daljem toku ispitivanja, obično sprovođenjem neposrednog ispitivanja ili kroz diskusiju sa rukovodstvom banke.

Veoma je važno shvatiti da je posredna analiza samo jedan korak u procesu nadzora. Ona mora biti u potpunosti integrisana u čitav proces, posebno sa neposrednim ispitivanjima, kako bi zaista bila efikasna. Posredni nadzor može obezbediti neka rana upozorenja za potencijalne problematične oblasti u bankama, ali ne može, sam po sebi, biti kompletan sistem za efikasan nadzor banaka.

Praćenje korektivnih mera - Nakon što je banka obavestena o oblastima u kojima su opravdane ili očekivane korektivne mere, CBK sprovodi periodična naknadna provera, kako bi se osigurala pravovremena primena korektivnih mera.

Cilj ovih naknadnih provera je procena sprovođenja nadzornih direktiva i preporuka izdatih instituciji. OI vodi stalnu listu pitanja pokrenutih tokom neposrednog ispitivanja, kao i posrednih analiza, o kojima treba diskutovati sa rukovodstvom institucije u okviru određenog perioda. Ovi podaci se ne saopštavaju samo banci, već su uključeni u ažurirani institucionalni pregled.

3.5.3. Postupci

Posredna analiza u toku:

- I. Pribavite finansijske izveštaje od banaka:
  - A. Vodite evidenciju o datumima prijema podataka.
  - B. Kontaktirajte banku ako izveštaj nije dobijen do 15. u mesecu.
  - C. Ako podaci nisu primljeni kako je zahtevano, kontaktirajte banku i tražite objašnjenje zašto izveštaj kasni i pribaviti datum podnošenja od banke.
  - D. Ako banka u više navrata kasni sa podnošenjem izveštaja, sačinite preporuke za rukovodstvo OBN-a u vezi preduzimanja korektivnih mera;
- II. Pregledajte materijalne greške u dostavljenim podacima, kao što su nepotpuni rasporedi ili greške koje su u suprotnosti sa uputstvima CBK-a za izradu izveštaja.
  - A. Osigurajte da se brojevi i rasporedi podudaraju.
  - B. Identifikujte greške koje mnoge banke stalno prave. U tom slučaju, data uputstva CBK-a se moraju revidirati ili pojasniti.
- III. Pribavite informacije radi izrade i/ili ažuriranja institucionalnog pregleda banke.
  - A. Pregledajte najnovije pisane IoI-e i CAMELS rejtinge za pojedinačne banke.
  - B. Pregledajte dokumente koji se odnose na izvršne mere između dogovorene CBK-a i banke.
  - C. Pregledajte datoteke banke sa prepiskama radi pronalaženja relevantnih informacija, kao na primer: pisma između CBK-a i banke; isecci iz časopisa i novina koji se odnose na aktivnosti banke i njenog osoblja; negativan publicitet, negativni ekonomski događaji u

zajednici; prirodne katastrofe; smrt ili nestanak višeg rukovodioca; velike finansijske obaveze, kao što je sponzor ili vodeća institucija koji učestvuje u većem projektu ili događaju, itd.

- D. Pregledajte zahteve za izdavanje licence, bilo nedavno odobrene ili one koji su na čekanju, kao što su spajanje, pripajanje ili uspostavljanje nove filijale ili podružnice.
- E. Pregledajte podatke banke, kao što su promena spoljnih revizora, velika pronevera, velika otplata ili isplata prethodno klasifikovanih kredita.

IV. Izradite i/ili ažurirajte institucionalni pregled banke.

- A. Celokupno stanje: Kratak pregled celokupnog stanja banke na osnovu ozbiljnosti problema, procene sistema za upravljanje rizikom i adekvatnosti nadzora od strane rukovodstva. Sva ključna pitanja/problemi u vezi sa primenom strategije trebaju biti naglašena.
- B. Korporativni pregled:
  - 1. Pozadina: Opisati ukratko istorijat banke uključujući, između ostalog, datum osnivanja, promenu imena (ukoliko postoje), spajanja i pripajanja, konverzije licence banke itd.
  - 2. Struktura akcijskog kapitala: Navedite imena akcionara koji poseduju 10% ili više akcija, broj akcija i procenat akcijskog kapitala u protekle tri godine. Ako je banka u vlasništvu holding ili matične kompanije, ovo se takođe prikazuje za strukturu akcijskog kapitala za holding ili matičnu kompaniju - u meri u kojoj je to poznato. Navedite zemlju iz koje potiču strani vlasnici. (Pregledajte godišnje izveštaje holding ili matične kompanije kako biste pronašli ovu informaciju).
  - 3. Struktura kapitala: Prikažite komponente kapitala banke u protekle tri godine u obliku tabele.
  - 4. Srodne organizacije : U obliku tabele prikažite podružnice banke, afilijacije ili sve druge srodne organizacije, prikazujući procenat u vlasništvu banke za svaku od njih - ili način na koji je organizacija povezana.
  - 5. Vizija, misija i strategija: Navedite viziju, misiju, vrednosti, strateške ciljeve i inicijative banke. Dajte komentar o potencijalnim rizicima povezanim sa strateškim inicijativama, prognozama, projekcijama za ključne oblasti poslovanja, budžetskim projekcijama i/ili novim tržištima i proizvodima.

6. Ključne funkcionalne linije: Identifikujte ključne funkcionalne linije i proizvode banke koji se nude u svakoj liniji. Takođe, uključite glavne usluge podrške, kao što su informacione i komunikacione tehnologije (IKT).
7. Okvir upravljanja rizikom: Pružite detalje o strukturama, sistemu i postupcima za upravljanje rizikom koji se koriste za upravljanje različitim inherentnim rizicima u poslovanju banke. Uloge i odgovornosti pojedinaca i odeljenja uključenih u proces upravljanja rizikom trebaju da budu jasno artikulirane. Potrebno je razmotriti izveštaje OD-a i višeg rukovodstva, utvrđene granice i IT sisteme.
8. Mreža filijala: Navedite broj filijala, agencija i predstavništava i njihove fizičke adrese.
9. Celokupno osoblje: Navedite ukupni broj zaposlenih u banci, ukazujući na rukovodstvo i nepravno osoblje. Po potrebi, dajte komentar o adekvatnosti ljudskog kapitala, posebno u operativnim oblastima, u pogledu broja, kvalifikacija i veština.
10. Spoljni revizori i advokati: Prikažite imena, adrese, telefonske brojeve nadležnog revizora i advokata i navedite njihov radni staž u banci. Pored toga, napomenite druge konsultantske zadatke koje su revizor ili pravna firma obavili za banku.
11. Odbor direktora (OD): U obliku tabele, predstavite imena, uzrast, zanimanja, kvalifikacije, iskustvo i druge funkcije svih članova OD-a i kompanije u kojima imaju akcije. Pored toga, članovi OD-a moraju da pruže informacije o svim drugim poslovnim vezama koje oni ili njihovi supružnici imaju sa bankom ili njenim podružnicama.
12. Više rukovodstvo: U obliku tabele prikažite imena, uzrast, kvalifikacije i iskustvo svih viših rukovodilaca i kompanije u kojima imaju akcije. Pored toga, viši rukovodioci moraju da pruže informacije o svim drugim poslovnim vezama koje oni ili njihovi supružnici imaju sa bankom ili njenim podružnicama.
13. Odbori koje je uspostavio OD: Navedite sastave različitih odbora koje je uspostavio OD i njihove zadatke. Dajte komentar o bilo kakvim nepravilnostima.
14. Odbori za upravljanje: Navedite sastav različitih odbora za upravljanje i njihove zadatke. Dajte komentar o bilo kakvim nepravilnostima.
15. Pregled rukovodstva: Dajte komentar o adekvatnosti pregleda OD-a i rukovodstva u pogledu:

- a. Celokupnog okvira za upravljanje rizikom;
- b. Politika i postupaka u ključnim oblastima rizika;
- c. Sistema unutrašnje kontrole; i
- d. strateškog planiranja i kreiranja politike.

Takođe, dajte komentar o informacionim sistemima za upravljanje (MIS) u pogledu pouzdanosti i blagovremene izrade finansijskih i/ili regulatornih izveštaja.

16. Dvadeset najvećih zajmoprimaca: U obliku tabele prikažite dvadeset najvećih zajmoprimalaca, drugu ugovornu stranu, granice, trenutni bilans, rok dospeća, prirodu izloženosti i vrstu bezbednosti. Pored toga, prikažite neizmiren iznos svakog zajmoprimaoca kao procenat regulatornog kapitala.
17. Dvadeset najvećih depozitara: U obliku tabele prikažite dvadeset najvećih depozitara, navodeći ime klijenta, iznos, vrstu depozita. Pored toga, prikažite i vrstu zaduživanja.
18. Rangiranje industrije: U obliku tabele prikažite poziciju banke u odnosu na druge banke u istom podsektoru. Prikažite ukupne depozite, ukupne kredite i ukupne iznose po aktivima, procenat i udeo na tržištu.

C. Rezultati ispitivanja, nalazi revizije i eksterni kreditni rejting.

1. Rezultati prethodnih neposrednih ispitivanja: U obliku tabele prikažite rezultate poslednjih tri neposredna ispitivanja koja pokazuju odgovarajući opšti i CAMELS rejting, kao i rejtinge rizika.
2. Značajni nalazi poslednjeg neposrednog ispitivanja: Sumiranje značajnih nalaza poslednjeg neposrednog ispitivanja.
3. Nalazi spoljne i unutrašnje revizije: Sumirajte značajne nalaze najnovijih spoljnih i unutrašnjih revizija i posebno istaknite sastanke radi kontrole boniteta zajedno sa revizorima.
4. Spoljni kreditni rejting: Navedite najnovije rejtinge koje ste od banke dobili za sebe, matičnu ili holding kompaniju. Odredite rejting, datum kada je određen i ime rejting kompanije ili agencije.

D. Posredna analiza (najnovijeg datuma):

Pružite kratak pregled opštih zaključaka banke na osnovu najnovijih finansijskih izveštaja i dajte komentare o sledećim oblastima (vidite Dodatak XI za kratak pregled ključnih pokazatelja):

1. D1 – Adekvatnost kapitala
2. D2 – Kvalitet aktive
3. D3 – Rukovodstvo i
4. D4 – Prihodi
5. D5 – Upravljanje likvidnošću i sredstvima
6. D6 – Osetljivost na tržišni rizik

E. Kršenje zakona i neusaglašavanje sa regulatornim i nadzornim zahtevima:

Dajte komentar o usaglašenosti banke sa važećim zakonodavstvom. Navodite svako zapaženo kršenje i preduzetu meru ili koje će se preduzeti.

F. Uticaj okoline:

Identifikujte i dajte komentar o svim spoljnim faktorima koji mogu da negativno utiču na poslovanje i stanje banke; na primer, imovinu, dugovanja i tržište kapitala i svi drugi ekonomski uslovi.

G. Procena finansijske stabilnosti i stres test:

1. Pitanja finansijske stabilnosti: Dajte komentar o finansijskom učinku banke, snazi brenda, nedostacima i efektu „širenja zaraze“ na finansijski sistem u slučaju kašnjenja.
2. Navedite pretpostavke i rezultate stres testa koji je sproveo OBN i sama banka.

V. Izradite i/ili ažurirajte matricu rizika:

- A. Utvrdite kvantitet ili nivo inherentnog rizika u svakoj funkcionalnoj oblasti ili aktivnosti;
- B. Procenite adekvatnost sistema upravljanja rizicima u cilju upravljanja rizicima u svakoj funkcionalnoj oblasti;
- C. Odredite funkcionalni profil kompozitnog rizika za svaku funkcionalnu oblast;
- D. Odredite ukupni rejting profila inherentnog rizika za svaki inherentan rizik širom banke;
- E. Procenite adekvatnost ukupnog sistema za upravljanje rizicima za svaki inherentan rizik širom banke (po sistemu upravljanja rizikom i agregatnoj osnovi);
- F. Procenite ukupni kompozitni rizik za svaki inherentan rizik širom banke;

- G. Odredite smer ukupnog kompozitnog rizika za svaki inherentan rizik širom banke; i
- H. Utvrdite ukupni inherentni rizik, sisteme za upravljanje ukupnim rizicima, ukupni kompozitni rizik i smer ukupnog kompozitnog rizika.
- VI. Izradite pismenu procenu rizika koja bi trebala da obuhvati sledeće:
- A. Procenu ukupnog rizika banke;
  - B. Vrste inherentnih rizika, njihov nivo i smer;
  - C. Identifikaciju svih glavnih funkcija, poslovnih linija i proizvoda iz kojih potiču značajni rizici;
  - D. Opis sistema za upravljanje rizicima banke;
  - E. Odnos između verovatnoće nekog štetnog događaja i njegovog potencijalnog uticaja na banku; i
  - F. Komentar na konsolidovani sistem za upravljanje rizicima i funkcije unutrašnje i spoljne revizije.
- VII. Praćenje korektivnih mera:
- A. Pribavite i ispitajte nedavne prepiske i druge izveštaje podnete od strane banke.
  - B. Uporedite preduzete korake sa onima koje zahteva CBK.
  - C. Izvršite analizu oblasti od interesa kako biste utvrdili stepen poboljšanja, ako ga ima.
  - D. Na osnovu rezultata iz koraka III, odredite nadzornu aktivnost u cilju praćenja i ažuriranja plana nadzora, ako je potrebno, tako da odražava jedno od sledećeg: nastavak sprovođenja nadzornog plana; produženje rokova izveštavanja; raspored ciljanih ispitivanja; izmenu korektivnih mera. Po potrebi, dostavite revidirani plan nadzora rukovodstvu odeljenja na usvajanje.

3.5.4. Dodatak X: Kratak pregled ključnih pokazatelj

1. **Nenaplativi krediti / prosečni krediti ili bruto krediti:** ako je > 10 procenta, onda je potrebno kvalitet aktive pažljivo pratiti.

2. **Nenaplativi krediti /Total Capital:** Ukupni kapital: ako je >35 procenta, onda je potrebno kvalitet aktive pažljivo pratiti. Ako >100 odsto, onda se banka smatra za problematičnu instituciju.
3. **Rezerva za kreditne gubitke/Bruto krediti:** ako je < jedan procenat, banku ohrabriti ohrabruje da poveća RKG na redovnoj osnovi.
4. **Nenaplativi krediti / RKG:** ako je RKG nedovoljan da pokrije problematične kredite, onda je RKG neadekvatan. Trebalo bi da RKG-a uvek ima dovoljno da pokrije problematične kredite.
5. **Neto gubici prema prosečnim ukupnim kreditima:** ako je odnos visok u poređenju sa sličnom bankom ili u poređenju sa istorijskim podacima banke, tražiti objašnjenje zašto je to tako.
6. **Privremene investicije/Ukupna aktiva:** Treba da budu dovoljne da se koriste kao sekundarni izvor likvidnosti, ako je potrebno (standard je najmanje 10 procenta).
7. **Privremene investicije/Nestabilne obaveze:** odražava koliko se nestabilnih obaveza finansira iz kratkoročnih sredstava. Ako je < 100 procenata, povesti računa da rukovodstvo ima plan ili način za isplatu nestabilnih obaveza, ukoliko se ukaže potreba.
8. **Neto krediti/Osnovni depoziti:** ako je > 100 procenta, povesti računa da je rukovodstvo svesno da će se svaki dalji rast kredita finansirati nestabilnim obavezama. Stoga, svaki naredni kredit mora da bude najvišeg kvaliteta i kratkoročan. Povesti računa da banka ne finansira dugoročne kredite kratkoročnim nestabilnim obavezama
9. **Zavisnost nestabilnih obaveza:** ako je pozitivna, to znači da nestabilne obaveze, koje bi brzo mogle da napuste banku, finansiraju dugoročna sredstva. Odrediti koliko dugo rukovodstvo planira da ostane na toj poziciji i proceniti sveukupni rizik banke.
10. **Neto krediti/Ukupni depoziti:** ako je odnos > 70 procenta, rast kredita treba pažljivo pratiti i treba podstaći rukovodstvo banke da smanji dalje povećanje kreditnog portfelja.
11. **Povraćaj na prosečnu aktivu (ROAA):** Važan je istorijski trend banke i potrebno je analizirati poređenje sa konkurentnim bankama. Zabeležiti značajna odstupanja.
12. **Neto kamatna marža (NIM):** Trend je veoma važan i poređenje sa srodnim bankama. Zabeležiti odstupanja.

13. **Neto nekamatni rashodi prema prosečnoj aktivi:** Trend je veoma važan i poređenje sa konkurentnim bankama. Zabeležiti odstupanja.
14. **Prosečna aktiva/Broj zaposlenih sa punim radnim vremenom:** Trend je veoma važan i poređenje sa konkurentnim bankama. Zabeležiti odstupanja.
15. **Prosečni troškovi zaposlenih/Broj zaposlenih sa punim radnim vremenom:** Trend je veoma važan i poređenje sa konkurentnim bankama. Zabeležiti odstupanja.
16. **Kapital prve klase/Rizikom ponderisana aktiva:** Ako je ispod zahteva CBK-a, treba odmah tražiti od banke da izradi pisani plan kapitala.
17. **Ukupni kapital/Rizikom ponderisana aktiva:** Ako je ispod zahteva CBK-a, treba odmah tražiti od banke da izradi pisani plan kapitala.
18. **Ukupni kapital/Prosečna aktiva:** Ako je odnos trenda u padu, rukovodstvo banke treba da otkrije zašto je to tako jer kapital treba da raste zajedno sa sredstvima.
19. **Gotovinske dividende/Neto prihodi:** Ako je > 30 procenata, rast kapitala bi trebalo pratiti, kako bi se osiguralo da raste brzo kao i sredstva, ukupni depoziti itd.
20. **Povraćaj na kapital (ROE):** Banka treba da nastoji da ovaj odnos bude uvek jednak ili > 15 procenata. Ako je < 10 procenata, rukovodstvo banke treba da pronađe načine da poboljša prihode.

4. ISPITIVANJE FILIJALA STRANIH BANAKA

Tokom ispitivanja filijala stranih banaka koristiće se isti postupci procene minimalnog i standardnog obima, kao tokom ispitivanja banaka.

Tokom procene filijala stranih banaka koristiće se sistem ocenjivanja "AIM", koji se sastoji od sledećih komponenti:

1. Kvalitet sredstava;
2. Unutrašnje kontrole i revizija; i
3. Rukovodstvo.

Tokom procene komponenti koristiće se: 1, 2, 3, 4 i 5, kao što je navedeno prilikom procene banaka i zasnivaće se na Smernicama za procenu prema sistemu CAMELS.

5. STUPANJE NA SNAGU

Ovaj priručnik stupa na snagu na dan usvajanja.

Bedri Hamza

Predsedavajući Izvršnog Odbora

Ulica Garibaldi, Br.33, Priština, Republika Kosovo
Tel: +381 38 222 055; Fax: +381 38 243 763
web:www.bqk-kos.org